

Dominique Burggraaff
Alfons Fermin
Ron van Wonderen
Marcel Coenders
Jurriaan Omlo

Bouwstenen interventies lokaal beleid

Ter preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie

Inhoud

1	Inleiding	3
1.1.	Achtergrond en doelstelling	3
1.2.	Aanpak van het onderzoek	4
1.3.	Leeswijzer	5
2	Identificatie en ordening beschermende factoren	6
2.1.	Aanpak van de literatuurstudie	6
2.2.	Opbrengsten van de literatuurstudie	7
2.3.	Opname in bouwstenenmodel	12
2.4.	Overzicht van het bouwstenenmodel	13
3	Identificatie en beschrijving van interventies	18
3.1.	Aanpak van de inventarisatie van interventies	18
3.2.	Opname interventies in bouwstenenmodel	19
3.3.	Algemene beschrijving van categorieën van interventies	21
4	Randvoorwaarden, adviezen en suggesties	22
4.1.	Randvoorwaarden bij het gebruik van het model	22
4.2.	Adviezen en suggesties door eindgebruikers	23
5	Conclusie en aanbevelingen	24
5.1.	Conclusie	24
5.2.	Aanbevelingen	24
	Referentielijst	28
	Bijlage 1: Effectladder voor effectiviteit van interventies	32
	Bijlage 2: Algemene beschrijvingen van categorieën van interventies	33
	Bijlage 3: Overzicht van bouwstenen, beschermende factoren en interventies	68

1 Inleiding

1.1. Achtergrond en doelstelling

Achtergrond

Gemeenten zijn op lokaal niveau verantwoordelijk voor het ontwikkelen van beleid ter preventie van radicalisering. Ze doen dit nog vaak vanuit een veiligheidsperspectief. In dit perspectief ligt de nadruk op repressieve maatregelen om extremisme en radicalisering te bestrijden, inclusief een persoonsgerichte aanpak van geradicaliseerde individuen. In de praktijk blijkt inmiddels bij gemeenten en (jeugd)professionals een behoefte te bestaan aan meer handvatten van het Rijk om hun preventieve aanpak ten aanzien van deze fenomenen structureel vorm te geven en te actualiseren naar nieuwe trends in radicalisering. Ook uit wetenschappelijk literatuur blijkt het belang om repressieve maatregelen tegen radicalisering aan te vullen met preventieve strategieën, zoals het bevorderen van weerbaarheid en verminderen van uitsluiting. Daarnaast breiden veel gemeenten hun aanpak op preventie van radicalisering uit naar ongewenste vormen van polarisatie.^[1] Om gemeenten en (jeugd)professionals beter te kunnen ondersteunen bij het vormgeven van hun preventieve beleid, heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) de afgelopen jaren ingezet op het ontwikkelen van kennis en expertise. Dit heeft geresulteerd in een 'bouwstenenmodel'.

Dit oorspronkelijke model bevat vijf domeinen^[2] ('bouwstenen') die bewezen belangrijk zijn bij de preventie van radicalisering en aan elk van de bouwstenen worden geïdentificeerde beschermende- en risicofactoren gekoppeld.

- 1 Polariseratie en maatschappelijke spanningen kunnen tegenstellingen en ongenoegens in de samenleving inzichtelijk maken en passen binnen een veerkrachtige samenleving en democratie. Polariseratie en spanningen kunnen ook ongewenst zijn: afnemende bereidheid om compromissen te sluiten, redeloos opgaan in het eigen gelijk en niet meer willen luisteren naar andersdenkenden, toenemende vervreemding en vijandigheid tussen groepen (*Voorverkenning begrippenkader Maatschappelijke Onrust & Stabiliteit*, Van Wonderen & Burggraaff, 2024).
- 2 Het gaat hierbij om: individu, familie, dagbesteding (school/werk), sociale- en digitale omgeving van peers, en de bredere omgeving (buurt en maatschappij).

Uit gesprekken van SZW met gemeenten en (jeugd)professionals en uit een eerste verkenning van (wetenschappelijke) literatuur, lijkt er een overlap te bestaan tussen de beschermende- en risicofactoren ten aanzien van de preventie van radicalisering en die ten aanzien van ongewenste polarisatie en maatschappelijke spanningen (als onderdeel van ongewenste polarisatie). Vanwege deze overlap is het zinvol om het bouwstenenmodel te verbreden tot het voorkomen van ongewenste polarisatie. Daarom is het wenselijk dit model verder uit te werken en te verrijken.

Doelstelling en onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is het verrijken en uitwerken van het 'bouwstenenmodel', door de aan de bouwstenen gerelateerde beschermde- en risicofactoren te verbreden en te analyseren, en door een inventarisatie te maken van onder andere, maar niet uitsluitend, bewezen effectieve interventies die inzetten op de verschillende bouwstenen in het bouwstenenmodel. De uitkomsten van het onderzoek kunnen gebruikt worden om toe te werken naar een handzaam product voor lokale beleidsmedewerkers en (jeugd)professionals. Het doel is dus de ontwikkeling van een bouwstenenmodel met daaraan gekoppelde (voorbeeld-) interventies dat door beleidsmedewerkers en professionals kan worden gebruikt bij het ontwikkelen en uitbreiden van hun lokale beleid ter preventie van ongewenste polarisatie en radicalisering.

Door de focus op preventie onderscheidt het zich van modellen voor persoonsgerichte aanpak van geradicaliseerde personen en (contra-) terrorisme, extremisme en radicalisering uit het veiligheidsdomein. Het model is dus ook niet bedoeld voor de taxatie van risico's op radicalisering op individueel niveau.

De hoofdvraag van het onderzoek is:

Op welke interventies kan worden ingezet door gemeenten en (jeugd)professionals in Nederland ter preventie van ongewenste polarisatie^[3] en/of radicalisering?

In dit onderzoek geven we de voorkeur aan de term 'interventies'. We omschrijven deze term in lijn met de definitie uit de Toolkit evidence-based werken bij radicalisering: een interventie is "een verzameling specifieke activiteiten en methoden (bijvoorbeeld een training), gericht op een

- 3 We spreken in deze inleiding expliciet over *ongewenste polarisatie*, aangezien polarisatie niet per definitie schadelijk hoeft te zijn voor de samenleving. In de verdere bespreking van deze begrippen (hoofdstuk 2 en verder) zullen wij omwille van de leesbaarheid verder de term *polarisatie* hanteren, waarmee specifiek wordt bedoeld: *ongewenste polarisatie*.

specifieke doelgroep (bijvoorbeeld voor onderwijspersoneel) met een specifiek doel (bijvoorbeeld vergroten van kennis en handelingskader rondom signaleren van radicalisering)” (ESS, 2019).

De hoofdvraag valt uiteen in de volgende vijf deelvragen:

1. Welke beschermende- en risicofactoren kunnen uit de (wetenschappelijke) literatuur ter preventie van radicalisering worden geïdentificeerd?
2. Welke beschermende- en risicofactoren kunnen uit de (wetenschappelijke) literatuur in het kader van ongewenste polarisatie worden geïdentificeerd?
3. Welke interventies worden door gemeenten en (jeugd)professionals op de beschermende- en risicofactoren uit het literatuuronderzoek ingezet?
4. Op basis van welke criteria (bijv. niveau van analyse, lokale context en werkzame elementen) kunnen deze interventies in het bouwstenenmodel worden opgenomen?
5. Op welke manier kunnen deze uitkomsten toegankelijk worden vormgegeven?

Door deze onderzoeksvragen te beantwoorden, wordt het bouwstenenmodel verder ontwikkeld en verrijkt met relevante factoren en interventies. Dit helpt het ministerie van SZW om gemeenten en (jeugd)professionals beter te ondersteunen en concrete handvatten te geven om hun preventieve aanpak van radicalisering en ongewenste polarisatie op een structurele manier vorm te geven, te actualiseren en uit te breiden.

1.2. Aanpak van het onderzoek

Het onderzoek is opgedeeld in verschillende fasen. In de eerste fase van het onderzoek is een literatuurstudie verricht om de beschermende en risicofactoren van radicalisering en ongewenste polarisatie in kaart te brengen. Tevens is gestart met de inventarisatie van bestaande interventies ter preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie. Daarvoor hebben we gebruik gemaakt van databanken van interventies, eerdere inventarisaties van de onderzoekers en SZW, uitvraag bij gemeenten en netwerken, en een aanvullende internetsearch. Op basis van de opbrengsten uit de literatuurstudie en de inventarisatie van interventies is het bestaande bouwstenenmodel

verbreed en verrijkt. Het bouwstenenmodel met een overzicht van beschermende factoren is daarbij gevuld met bijbehorende interventies. Naast een overzicht van specifieke interventies die ingezet kunnen worden ter preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie hebben we ook een overzicht gemaakt met algemene beschrijvingen van categorieën van preventieve interventies (zie bijlage 2). Dit algemenere overzicht kan helpen bij de keuze van typen interventies ter preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie en bevat ook beschrijvingen van voorbeeldinterventies. In de derde en laatste fase hebben we tijdens een werksessie met (eind)gebruikers feedback opgehaald. Hun feedback en de feedback van de opdrachtgever op het conceptmodel is vervolgens verwerkt.

Hieronder lichten we de verschillende componenten van het onderzoek kort toe:

■ **Literatuurstudie en identificatie beschermende- en risicofactoren**

In dit onderzoeksdeel hebben we gewerkt aan de identificatie van beschermende en risicofactoren van radicalisering en ongewenste polarisatie, ter beantwoording van onderzoeksvragen 1 en 2. We zijn gestart met het afbakenen van deze brede concepten op basis van diverse literatuurstudies, met daarbij een onderscheid naar verschillende uitingsvormen van ongewenste polarisatie en radicalisering. We hebben nationale en internationale studies en overzichtsstudies geraadpleegd en geanalyseerd om een overzicht te ontwikkelen van relevante beschermende en risicofactoren.

■ **Identificatie van interventies**

In dit onderzoeksdeel hebben we interventies ter preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie geïnventariseerd, ter beantwoording van onderzoeksvraag 3. De volgende typen interventies hebben we meegenomen in onze inventarisatie: (1) Interventies die preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie expliciet als doel hebben; (2) Interventies die niet expliciet het tegengaan van radicalisering en ongewenste polarisatie als doelstelling benoemen, maar die zich wel richten op relevante risico- of beschermende factoren voor preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie en zodoende hieraan ook kunnen bijdragen.

We hebben interventies geïnventariseerd via databanken van interventies, inventarisaties van de onderzoekers en de opdrachtgever, een uitvraag bij gemeenten en netwerken, en een aanvullende internetsearch. Op basis van deze inventarisatie hebben we een longlist gemaakt van interventies, inclusief korte beschrijvingen van de inhoud, doelgroep, uitvoerders, op welke risico- en beschermende factoren de interventie zich richt en de mate van onderbouwing.

■ **Uitwerken concept bouwstenenmodel**

Op basis van de uitkomsten van de literatuurstudie met betrekking tot beschermende en risicofactoren en de opbrengsten van de inventarisatie van interventies hebben we – in afstemming met de opdrachtgever - het bouwstenenmodel aangevuld en ingevuld. In dit model hebben we een selectie van interventies gekoppeld aan beschermende factoren.

Het conceptbouwstenenmodel hebben we getest in een werksessie met eindgebruikers, om uit te testen of het model aansluit bij hun behoeften en of het model toegankelijk en bruikbaar is. Ondanks de beperkte deelname aan de werksessie, die in december 2024 werd georganiseerd, hebben de vier aanwezige eindgebruikers zeer actief meegedacht. Ze vertegenwoordigden diverse sectoren en actoren (gemeente, regio, kenniscentrum; jeugdhulp, preventie van polarisatie en radicalisering en veiligheid). Hun feedback vulde elkaar aan en was op sommige punten zeer eenduidig. Hierdoor was hun bijdrage waardevol voor de aanscherping van het model. Goed om hierbij te benoemen, is dat de input en feedback op het bouwstenenmodel die voortkwam uit deze testsessie in onderstaande hoofdstukken verwerkt is op de plek waar dit logischerwijs past. In de lopende tekst wordt duidelijk vermeld dat het gaat om input vanuit de eindgebruikers tijdens de testsessie. In hoofdstuk 4 zijn aanvullend hierop de adviezen en suggesties van eindgebruikers toegelicht, aangevuld met onze eigen inzichten over de randvoorwaarden voor het gebruik van het model.

■ **Algemene beschrijvingen van categorieën interventies**

Er zijn veel vergelijkbare interventies die relevant zijn voor preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie. Tegelijk zijn maar weinig interventies geëvalueerd; en dat geldt vooral voor nieuwere interventies. Interventies ter preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie die in databanken van effectieve interventies zijn opgenomen zijn vaak oudere interventies, die regelmatig niet meer worden aangeboden. De evaluaties van deze interventies bevatten echter waardevolle kennis over werkzame elementen, randvoorwaarden en beschermende factoren die ze versterken. Deze kennis is ook relevant voor vergelijkbare typen interventies die niet geëvalueerd zijn.

Met dit in gedachten hebben we – in afstemming met de opdrachtgever – besloten een overzicht op te stellen van algemene beschrijvingen van categorieën interventies ter preventie van ongewenste polarisatie en radicalisering, inclusief voorbeeldinterventies (zie bijlage 2). Dit overzicht kan helpen bij het maken van een weloverwogen keuze van interventies en geeft inzicht in waarop gelet moet worden bij de keuze van interventies die vallen binnen bepaalde categorieën, zoals werkzame elementen en randvoorwaarden.

Het is belangrijk om te benadrukken dat het uitgewerkte en verrijkte bouwstenenmodel vooral een praktische insteek heeft en niet bedoeld is om een uitputtend overzicht te geven van alle bestaande relevante interventies. Daarnaast is van veel interventies niet altijd duidelijk of deze nog actief worden aangeboden en worden continu nieuwe interventies ontwikkeld en ingezet. Bovendien betreffen de in het model opgenomen interventies ook interventies waarvan de effecten nog niet op een wetenschappelijk verantwoorde wijze zijn vastgesteld. De interventies die in het model worden gepresenteerd dienen vooral ter inspiratie voor de aanpak van lokaal beleid ter preventie van ongewenste polarisatie en radicalisering.

Het bouwstenenmodel met interventies is opgeleverd in de vorm van een afzonderlijk Excel-bestand, en tevens opgenomen in bijlage 3. In deze rapportage wordt veelvuldig verwezen naar webpagina's behorende bij specifieke interventies. Deze internetlinks kunnen in de loop van de tijd veranderen.

1.3. Leeswijzer

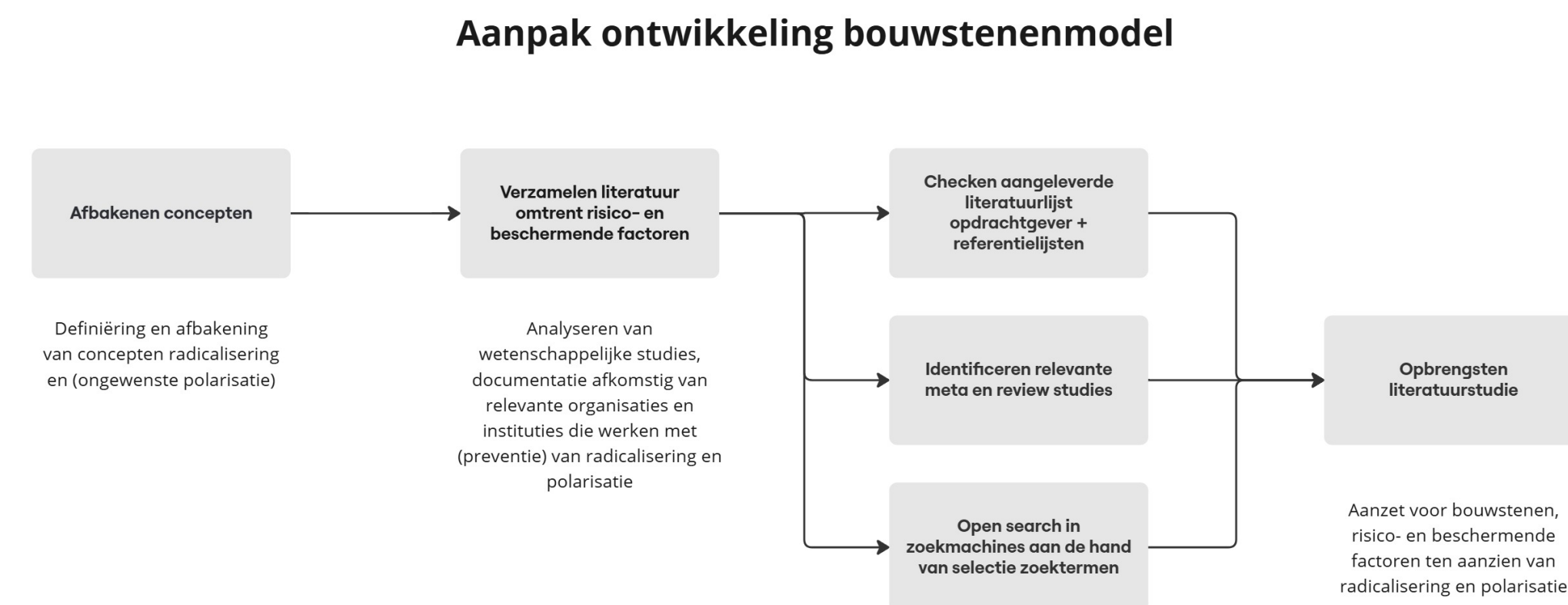
In hoofdstuk 2 worden de aanpak en de opbrengsten van de literatuurstudie besproken. We presenteren de bouwstenen uit het bouwstenenmodel en de bijbehorende beschermende en risicofactoren. In hoofdstuk 3 bespreken we de aanpak van de inventarisatie van interventies en hoe we vervolgens interventies hebben geselecteerd voor opname in het bouwstenenmodel. Tevens lichten we de algemene beschrijving van categorieën van interventies toe. Deze algemene beschrijving is te vinden in Bijlage 2. In hoofdstuk 4 bespreken we de randvoorwaarden bij het gebruik van het model en enkele adviezen en suggesties van eindgebruikers. We sluiten af met enkele aanbevelingen voor de verdere ontwikkeling van het bouwstenenmodel in hoofdstuk 5.

2 Identificatie en ordening beschermende factoren

In dit hoofdstuk wordt de aanpak en opbrengst van de literatuurstudie besproken. Paragraaf 2.1 bespreekt de aanpak van deze literatuurstudie, waarin een aantal stappen zijn genomen om te komen tot een lijst van bruikbare studies die risico- en beschermende factoren van radicalisering en polarisatie beschrijven. In paragraaf 2.2 wordt uitgebreid stilgestaan bij de opbrengsten van deze aanpak. Er wordt beschreven waarop de bouwstenen in het bouwstenenmodel zijn gebaseerd en welke afwegingen hierin zijn gemaakt. Vervolgens wordt de identificatie van risico- en beschermende factoren uit de literatuur besproken, met in het bijzonder aandacht voor de stappen en overwegingen hierin, ter verantwoording van de totstandkoming van het uiteindelijke bouwstenenmodel. Paragraaf 2.3 gaat in op de selectiecriteria die zijn gebruikt om beschermende factoren toe te voegen aan het bouwstenenmodel. Ook zijn er een aantal kanttekeningen en nuances ten aanzien hiervan uitgewerkt. Het hoofdstuk sluit af met het 'eindresultaat' van al deze stappen: verschillende overzichten van het bouwstenenmodel, gebaseerd op de literatuurstudie, worden weergegeven in paragraaf 2.4.

2.1. Aanpak van de literatuurstudie

Figuur 2.1. Aanpak van de ontwikkeling van het bouwstenenmodel

De eerste stap in het ontwikkelen van het bouwstenenmodel bestond uit de identificatie van risico- en beschermende factoren die in verband worden gebracht met processen van radicalisering en polarisatie. In Figuur 1 staat beschreven welke stappen zijn genomen om deze factoren te identificeren op basis van literatuur en documentatie. Elk blok is hieronder toegelicht.

De fenomenen 'radicalisering' en 'polarisatie' zijn erg veelzijdig en als concepten lastig af te bakenen, met als gevolg dat zij uiteenlopend gedefinieerd zijn in de literatuur. Om tot een werkbare afbakening te komen, maakten wij gebruik van diverse literatuurstudies, die zijn samengebracht in de *Voorverkenning begrippenkader Maatschappelijke Onrust en -Stabiliteit* (Van Wonderen & Burggraaff, 2024). In deze voorverkenning zijn definities van concepten geformuleerd op basis van divers en actueel bronmateriaal, om zo tot afgebakende definities van veelzijdige concepten te komen. Dit geeft de volgende afbakening ten aanzien van de twee fenomenen:

Radicalisering:

Radicale ideeën zijn op zichzelf niet altijd zorgwekkend. Bij jongeren passen radicale ideeën bij de zoektocht naar een eigen identiteit. Onderscheid kan daarom gemaakt worden tussen 'niet zorgwekkende radicalisering' en 'radicalisering die kan leiden tot extremistisch geweld'. Dat is: een proces van toenemende bereidheid om de uiterste consequentie uit een denkwijze te aanvaarden en die in daden om te zetten. Deze toenemende bereidheid kan leiden tot gedrag dat andere mensen diep kwetst of in hun vrijheid raakt, kan aanleiding zijn voor individuen of groepen om zich af te keren van de samenleving en kan leiden tot het gebruik van geweld. Radicalisering kan uitlopen in extremisme, maar dat gebeurt zeker niet altijd. Extremisme is "het uit ideologische motieven bereid zijn om niet-gewelddadige en/of gewelddadige activiteiten te verrichten die de democratische rechtsorde ondermijnen." Deelconcepten van extremisme zijn linksextremisme, rechtsextremisme en anti-institutioneel extremisme. Ondermijning van de democratische rechtsorde kan bestaan uit het nastreven van antidemocratische doelen en/of het inzetten van ondemocratische middelen. Ondemocratische methoden kunnen zowel gewelddadig als niet-gewelddadig zijn."

(Ongewenste) polarisatie:

¶ *Polarisatie is een toestand waarin er scherpe tegenstellingen bestaan óf een proces van verscherping van tegenstellingen. Maatschappelijke spanningen kunnen deel uitmaken van polarisatie.^[4] De term 'horizontale polarisatie' wordt gebruikt als label voor polarisatie tussen groepen. Horizontale polarisatie kan worden afgebakend ten opzichte van 'verticale polarisatie', dat is polarisatie tussen (groepen) burgers en de overheid of instituties. Polarisatie wordt meestal gedefinieerd als een proces van verscherping van tegenstellingen (zoals van rust naar incidenten), maar soms ook als een min of meer stabiele toestand (zoals twee ideologische polen die tegenover elkaar staan). Polarisatie past binnen een veerkrachtige samenleving en democratie, het kan de aanzet geven tot sociale veranderingen zoals de emancipatie van achtergestelde groepen. Het democratisch proces kan gebaat zijn bij het (tijdelijk) aanscherpen van tegenstellingen. Polarisatie kan interesse wekken bij een lauw publiek en keuzen verhelderen. Polarisatie kan, zoals aangegeven, ook ongewenst zijn: afnemende bereidheid om compromissen te sluiten, redeloos opgaan in het eigen gelijk en niet meer willen luisteren naar andersdenkenden, toenemende vervreemding en vijandigheid tussen groepen (affectieve polarisatie), en terugtrekking van mensen uit maatschappelijke discussies."*

Aan de hand van deze afbakening is er literatuur verzameld omtrent risico- en beschermende factoren van deze concepten. Dit bestond enerzijds uit het zoeken naar en analyseren van wetenschappelijke studies, anderzijds uit het zoeken naar en analyseren van documentatie van relevante organisaties en instituties die zich bezighouden met (preventie van) radicalisering en polarisatie. Startpunt van deze literatuurstudie was de door de opdrachtgever meegeleverde literatuurlijst, die gebruikt is om de oorspronkelijke conceptversie van het bouwstenenmodel te formuleren. Deze literatuurlijst gaf waardevolle aanknopingspunten voor andere (meta en review) studies. Ook zijn verschillende relevante en recente meta-analyses en review studies van risico- en beschermende factoren gebruikt die reeds bekend waren bij de onderzoekers. Er is tevens via de zoekmachines Google Scholar en Google gezocht naar literatuur en relevante websites over risico- en beschermende factoren. Een aantal zoektermen dat in de zoekmachines gebruikt is, zijn de volgende (wisselend in het Nederlands en het Engels):

- Basiszoektermen, zoals: 'radicalization risk factors', 'radicalization protective factors', 'polarization risk factors', 'polarization protective factors', 'drivers of radicalization', 'factors of polarization', 'triggers of polarization'.
- Basiszoektermen gecombineerd met specifieke onderwerpen of soorten studies, zoals: 'radicalization and protective factors review', 'meta-analysis on radicalization risk factors', 'systematic review polarization', 'overview study radicalization / polarization factors', 'drivers of radicalization / polarization review'.
- Zoektermen die ten aanzien van bovenstaande aanvullend relevant kunnen zijn, zoals: 'terrorism and radicalization risk factors', 'countering violent extremism (CVE) protective factors', 'social cohesion and polarization review', 'ideological extremism risk analysis'.
- Basiszoektermen in combinatie met specifieke verschijningsvormen van radicalisering en polarisatie, zoals: 'right wing', 'far right', 'anti-government', 'anti-institutional', 'religious extremism', 'political polarization'.

Met het oog op de zoekresultaten was er specifieke aandacht voor een drietal kenmerken:

- a. Overzichtsstudies en/of systematische reviews naar risico- en beschermende factoren^[5];
- b. Studies die recenter van aard zijn, circa vanaf 2020, om in voldoende mate aan te sluiten op de actuele stand van zaken; en/of
- c. Studies die peer reviewed zijn.

2.2. Opbrengsten van de literatuurstudie

Uitvoering van de literatuurstudie resulteerde in een uitgebreide referentielijst van studies die risico- en beschermende factoren identificeerden, die in meer of mindere mate bruikbaar bleken voor het bouwstenenmodel. In onderstaande bespreking van de opbrengst van de literatuurstudie staan we stil bij een aantal aspecten van de totstandkoming van het bouwstenenmodel, te weten: de bouwstenen, de geïdentificeerde risico- en beschermende factoren uit de literatuur, alsook enkele kanttekeningen en nuances ten aanzien van deze opbrengsten. In paragraaf 2.3 bespreken we vervolgens de criteria voor opname van factoren in het model. Paragraaf 2.4 biedt verschillende overzichten van het bouwstenenmodel met daarin de opbrengsten van de literatuurstudie, zowel in tabelvorm als in de vorm van een visualisatie.

4 In de aanvraag voor deze opdracht werd 'maatschappelijke spanningen' als apart fenomeen benoemd, waar interventies in het bouwstenenmodel preventief op kunnen worden ingezet. We kiezen ervoor om in het bouwstenenmodel en in deze rapportage het fenomeen van maatschappelijke spanningen te verstaan als element van (ongewenste) polarisatie.

5 Vanwege de grote verscheidenheid aan wetenschappelijke studies naar risico- en beschermende factoren, met name in de context van radicalisering, zijn er in de afgelopen jaren diverse overzichtsstudies hiernaar uitgevoerd. Een deel van deze overzichtsstudies is voorzien van waardevolle besprekingen, samenvoegingen en nuances ten aanzien van resultaten in individuele studies – en is daarmee interessant voor de ontwikkeling van het bouwstenenmodel.

Bouwstenen

Op basis van de literatuur en het aangeleverde bouwstenenmodel door de opdrachtgever is een model geformuleerd met daarin vijf bouwstenen. Een zesde bouwsteen is later toegevoegd naar aanleiding van de inventarisatie van interventies in de praktijk.^[6] Vertrekpunt voor deze indeling van het model is de systematische reviewstudie van Lösel en collega's (2020). Zij onderzochten tweeduizend documenten over radicalisering en gewelddadig extremisme en selecteerden zeven-tien studies waarin data is verschaft over beschermende factoren ten aanzien van radicalise-ring en de werking ervan. Aan de hand hiervan onderscheidden Lösel en collega's vijf domeinen waarop deze beschermende factoren zich kunnen betrekken. Dit zijn: (1) Individu; (2) Familie; (3) School; (4) Leeftijdsgenoten; (5) Gemeenschap. Gegeven dat het bouwstenenmodel zich niet alleen richt op radicalisering, maar ook op polarisatie (als fenomeen op samenlevingsniveau) zijn deze domeinen ten behoeve van het bouwstenenmodel herformuleerd in de zes bouwstenen. De volgende indeling is tot stand gekomen op basis van literatuur, risico- en beschermende factoren en interventies in de praktijk die aanleiding gaven tot een scherpere of juist bredere formulering van het domein, zodat deze er beter bij aansluit:

1. Individu;
2. Gezin en familie;
3. Dagbesteding (*bijv. school of werk*);
4. Sociale omgeving (*bijv. leeftijdsgenoten, offline en online gemeenschap*);
5. Samenleving;
6. *Indirect*.

Belangrijk om hier te noemen, is dat we de bouwstenen nadrukkelijk niet interpreteren als het *niveau* (bijv. individu, maatschappelijk of gemeenschap) waarop de factoren betrekking hebben, omdat sommige factoren op meerdere niveaus plaatsvinden, waardoor het onderscheiden ervan minder goed mogelijk is. We begrijpen de bouwstenen daarom als het *domein* waarop de factoren betrekking hebben, dan wel mee in relatie staan of verband houden. Hoewel de indeling van deze bouwstenen enigszins arbitrair is, is het essentieel om bepaalde scheidslijnen op te trekken om

6 De inventarisatie van interventies leverde namelijk verschillende interventies op die indirect bijdragen aan de preventie van radicalisering en polarisatie, maar zich niet direct richten op de doelgroep waar radica-lisering of polariserend gedrag preventief voorkomen moeten worden. Denk hierbij aan trainingen voor professionals, netwerkvorming en meldpunten. Hoewel deze interventies niet gekoppeld kunnen worden aan beschermende factoren in de bouwstenen, is vanwege de meerwaarde (en grote hoeveelheid) van deze interventies besloten deze onder te brengen in een aanvullende, zesde bouwsteen.

overzichtelijkheid in de grote hoeveelheid en diversiteit van factoren te waarborgen. Dit geeft de volgende interpretatie per bouwsteen:

- **Bouwsteen 1 Individu:** Beschermende factoren en interventies in deze bouwsteen houden verband met het individu en diens eigenschappen, vaardigheden en hulpbronnen.
- **Bouwsteen 2 Gezin en familie:** Beschermende factoren en interventies in deze bouwsteen houden verband met de gezinsstructuur en het familienetwerk van het individu.
- **Bouwsteen 3 Dagbesteding:** Beschermende factoren en interventies in deze bouwsteen houden verband met de dagbesteding (bijv. school of werk) van het individu.
- **Bouwsteen 4 Sociale omgeving:** Beschermende factoren en interventies in deze bouwsteen houden verband met de (online/offline) sociale omgeving van een individu.
- **Bouwsteen 5 Samenleving:** Beschermende factoren en interventies in deze bouwsteen houden verband met het leven van en de positie van een individu in een (democratische) samenleving.
- **Bouwsteen 6 Indirect:** Interventies in deze bouwsteen houden niet rechtstreeks verband met specifieke beschermende factoren van radicalisering en polarisatie, maar zijn veeleer indirect van toepassing op de preventie van deze fenomenen bij individuen.

In het ontwikkelproces zijn er een aantal alternatieve indelingen verkend. Een voorbeeld hiervan is een indeling met drie bouwstenen, waar elke bouwsteen een eigen niveau representeert, name-lijk het niveau van het individu, de gemeenschap en de maatschappij. Dit is in lijn met modellen in literatuur van bijvoorbeeld McCauley en Moskalenko (2008), die mechanismen in een radicali-seringsproces analyseren op deze drie niveaus. Ook sluit een dergelijke indeling goed aan bij de *Agenda Veerkrachtige en Weerbare Samenleving* (SZW, 2023). Hierin wordt het begrip veerkracht (waar beschermende factoren aan kunnen bijdragen) op de drie niveaus uitgewerkt: individuele veerkracht, veerkracht binnen gemeenschappen en maatschappelijke veerkracht. Een voordeel van deze indeling is dat risico- en beschermende factoren van bijvoorbeeld radicalisering als indi-vidueel proces en polarisatie als maatschappelijk fenomeen beter onderscheiden kunnen worden. In een latere ontwikkelfase is echter toch besloten om deze indeling niet te hanteren, omdat het merendeel van de geïdentificeerde factoren uit de literatuur betrekking heeft op het individuele niveau. Dit zorgt ervoor dat de bouwsteen 'individueel niveau' zeer uitgebreid zou worden, en dat de thema's waarop de factoren betrekking hebben erg uiteenlopend zijn. Het model zou daarmee minder overzichtelijk en handzaam zijn.

Tijdens de testsessie met eindgebruikers is bovengenoemde indeling voorgelegd met de vraag of eindgebruikers zich erin kunnen vinden, er onduidelijkheden in zitten en/of er domeinen ontbreken.

De eindgebruikers waren positief over deze bouwstenen en gaven aan dat er naar hun idee geen bouwstenen ontbraken. Wel ontstond er een gesprek over de plek van het online domein (en daaraan gerelateerde factoren en interventies) in het bouwstenenmodel en in hoeverre dit als aparte bouwsteen moet worden beschouwd. De belangrijkste overweging voor de eindgebruikers was vooral de vindbaarheid van dergelijke 'online' interventies. Zolang deze via de tool gemakkelijk te vinden zijn, is een aanvullende bouwsteen volgens de eindgebruikers niet nodig. Het 'online' element kan bijvoorbeeld een label of kenmerk zijn waar men via een zoekfilter op kan zoeken in de tool. Wij sluiten ons hierbij aan. Ook in de literatuur wordt voorgesteld om het online domein en het offline domein niet dichotomisch te begrijpen in processen van radicalisering en polarisatie (o.a. Van Wonderen et al., 2023). Beide domeinen zijn een continuüm en liggen in het verlengde van elkaar. Door het online domein als aparte bouwsteen op te nemen in het model, kan dit eindgebruikers onterecht de impressie geven dat dit domein als afzonderlijk en afgebakend domein begrepen kan of moet worden.

Identificatie risico- en beschermende factoren

De eerste stap bestond uit een globale herziening van de door de opdrachtgever aangeleverde aanzet voor het bouwstenenmodel. Aan de hand van de aangeleverde literatuurlijst is gecheckt welke risico- en beschermende factoren hierin zijn geïdentificeerd en zijn enkele bronvermeldingen aangevuld. Op basis hiervan werd geconcludeerd dat:

- 1. De geïdentificeerde risico- en beschermende factoren met name verband houden met radicalisering en in mindere mate polarisatie.** Er is daarom gekeken in hoeverre er overlap bestaat tussen risico- en beschermende factoren van radicalisering (als individueel proces) en polarisatie (als maatschappelijke fenomeen). Een recente rapportage, Rapport Toetsing en Operationalisatie Beleidstheorie Afdeling Weerbare Samenleving (WS) (2024), onderbouwt sterk hoe het vanuit de theorie aannemelijk is dat de factoren voor beide fenomenen met elkaar overlappen. Dit komt onder meer doordat beide processen (hoewel niet noodzakelijk) voortkomen uit vergelijkbare dynamieken, zoals het ervaren van sociale uitsluiting, gevoelens van onrechtvaardigheid en worstelingen met de eigen identiteitsontwikkeling. Voor zowel radicalisering en polarisatie / polariserend gedrag kunnen factoren als discriminatie, marginalisatie of armoede de risico's vergroten, terwijl inclusie, sterke sociale bindingen en toegang tot hulpbronnen beschermen tegen extremistische of polariserende neigingen. Bovendien zien we dat zowel radicalisering als polarisatie draait om processen van een versterkt 'wij versus zij'-denken, wat gevoed wordt door vergelijkbare psychologische, sociale en contextuele factoren.
- 2. Sommige factoren zijn moeilijk te onderscheiden van elkaar, omdat zij inhoudelijk weinig verschillen.** Dit bracht vooral het inzicht dat het zinvol en handzaam is om in een latere uitwerkingsfase van het model vergelijkbare factoren samen te voegen tot één

overkoepelende factor (bijvoorbeeld positieve identiteitsontwikkeling), dan wel één overkoepelende factor over te nemen uit de literatuur en hieronder vergelijkbare factoren toe te voegen, zodat het model inhoudelijk goed aansluit bij bevindingen uit de literatuur.

De tweede stap betrof het nader identificeren van risico- en beschermende factoren van radicalisering en polarisatie op basis van nieuwe literatuur. Een aanvullende literatuur search hierop heeft echter in beperkte mate bruikbare resultaten opgeleverd. Recenter bronmateriaal betrof meestal heel specifieke contexten, die in mindere mate vergelijkbaar zijn met de Nederlandse context. Het aantal studies dat bijvoorbeeld door Google Scholar wordt gegeven naar aanleiding van invoer van bepaalde zoektermen, is niet toereikend. Het geeft namelijk een vertekend beeld, omdat veel van de studies niet bruikbaar zijn voor identificatie van risico- of beschermende factoren.

We geven hieronder toelichting op de beschermende- en risicofactoren die in de uiteindelijke versie van het bouwstenenmodel al dan niet zijn opgenomen.

Beschermende factoren:

Het inzetten op beschermende factoren speelt een cruciale rol in het voorkomen en tegengaan van radicalisering en polarisatie. Deze factoren verwijzen naar kenmerken, omstandigheden of interventies die de kans op bijvoorbeeld extremistisch gedrag of maatschappelijke verdeeldheid verkleinen (NCTV, 2024). Het kan er onder meer aan bijdragen dat mensen beter bestand zijn tegen de aantrekkingskracht van radicale of extremistische ideologieën en negatieve groepsdynamieken die polarisatie in de hand werken.

Twee centrale termen die in dit verband vaak genoemd worden, zijn 'veerkracht' en 'weerbaarheid'. Veerkracht verwijst naar het vermogen van individuen, gemeenschappen of de samenleving om 'terug te veren' na een heftige gebeurtenis en richt zich doorgaans op het versterken van capaciteiten van zojuist genoemden. Weerbaarheid betreft vooral projecten die beschermen tegen een specifieke dreiging (bijvoorbeeld online extremistische propaganda) waartegen individuen, gemeenschappen of de samenleving weerbaar gemaakt wordt (Van Wonderen et al., 2024). Deze termen komen ook terug in de *Agenda Veerkrachtige en Weerbare Samenleving* (SZW, 2023). Vooruitlopend op onderstaande bespreking van de beschermende factoren, is het goed te vermelden dat het bouwstenenmodel hier goed bij aansluit. We kiezen ervoor om 'veerkracht' en 'weerbaarheid' als algemene termen niet op te nemen in het model, omdat de beschermende factoren in het model beschouwd kunnen worden als onderdeel hiervan.

Tot slot, het werken aan veerkracht kent een aantal relevante randvoorwaarden. Deze worden beschreven in het rapport *Werken aan veerkracht: Randvoorwaarden voor werken aan positieve verandering in kwetsbare omstandigheden* door de Expertise-unit Sociale Stabiliteit (2022).

Met behulp van de samengestelde referentielijst is er een overzicht gemaakt van beschermende factoren, afhankelijk van een aantal voorwaarden voor opname (zie paragraaf 2.3). Deze stap resulteerde in een uitgebreide lijst met beschermende factoren. Deze factoren zijn vervolgens onderverdeeld over de bouwstenen, afhankelijk van het specifieke domein waarop de factor zich betreft of verband mee houdt (zie paragraaf 2.4). Om de overzichtelijkheid van het model te waarborgen, is er gekeken naar de inhoudelijke overlap in factoren, die in verschillende studies net anders geformuleerd worden, maar in feite eenzelfde of een vergelijkbaar concept aanduiden. Het is in dit verband belangrijk op te merken dat de operationalisering van factoren in empirische studies vaker verschilt dan overeenkomt, waardoor het vrijwel onmogelijk is om tot algemene beschermende factoren te komen als deze verschillen letterlijk worden genomen. Om wel recht te doen aan de onderlinge verschillen en overeenkomsten in deze factoren, hebben we gepoogd om (waar mogelijk) 'clusters' van beschermende factoren te formuleren, waarin één *overkoepelende beschermende factor* leidend is (vetgedrukt in het bouwstenenmodel) en waar *aanvullende, inhoudelijk vergelijkbare factoren* zijn ondergebracht. Een voorbeeld hiervan is: 'positieve, stabiele identiteitsontwikkeling' als overkoepelende factor, en 'versterken van sociale identiteit', 'zelfbeschikking', 'zelfreflectie', 'zelfvertrouwen (onder bepaalde omstandigheden)', 'sterk gevoel van eigenwaarde' als aanvullende factoren die onder dit cluster vallen. Door middel van deze clustering ontstaat er gelaagdheid in de lijst met beschermende factoren, wat bijdraagt aan de overzichtelijkheid van het model.

Hoewel clustering van beschermende factoren bijdraagt aan een duidelijker overzicht, bleken de thema's waarop factoren betrekking hebben in sommige gevallen toch nog vrij uiteenlopend. Om hier toch enige duiding aan te geven, is er per bouwsteen gekeken naar thema's die onderscheiden konden worden op basis van de gemaakte clusters. In het bouwstenenmodel hebben we hiervoor een eerste aanzet gedaan, maar dit neemt niet weg dat niet alle factoren zich even gemakkelijk in een dergelijke indeling laten opnemen. Het blijft voor sommige factoren een enigszins arbitrair onderscheid. Een voordeel van deze manier van uitwerken is echter wel dat nieuw geïdentificeerde beschermende factoren in toekomstige studies gemakkelijker kunnen worden geïntegreerd in het model, omdat deze factoren waarschijnlijk zullen aansluiten bij al bestaande thema's of clusters.

Nagenoeg alle beschermende factoren die vermeld waren in de door de opdrachtgever aangeleverde aanzet voor het bouwstenenmodel zijn opgenomen in de huidige versie van het bouwstenenmodel. Er zijn hierop enkele uitzonderingen. Allereerst is 'doorlopende begeleiding en community' niet opgenomen in de huidige versie van het model. Het belang van community (gemeenschap,

sociale contacten) komt terug in diverse concrete beschermende factoren. Omdat doorlopende begeleiding niet verwijst naar een specifieke beschermende factor voor de preventie van radicalisering en polarisatie is deze niet opgenomen in het uiteindelijke model. Ook zijn 'constructieve ouderreacties bij eerste tekenen van radicalisering' niet meegenomen in het model, omdat dit in feite al voorbij gaat aan de preventieve fase en de interventies die men daartoe kan inzetten. Tot slot is 'toekomstperspectief' als afzonderlijke beschermende factor in dit model niet meegenomen. Hoewel het bieden van toekomstperspectief centraal staat in veel interventies die preventief ingezet worden bij radicalisering, zijn er (voor zover geconstateerd kon worden) geen studies verricht naar de beschermende werking van deze factor op zichzelf.

Risicofactoren:

Naast beschermende factoren zijn er risicofactoren die samenhangen met radicalisering en polarisatie. Dit zijn factoren die verwijzen naar kenmerken of omstandigheden die, zoals de naam al zegt, risico's op processen van radicalisering of polarisatie kunnen aanwakkeren of versterken. Met het oog op de interventies die in het bouwstenenmodel worden verbonden aan in de literatuur geïdentificeerde factoren, is ervoor gekozen om de risicofactoren niet op te nemen in het bouwstenenmodel. We onderbouwen dit vanuit een aantal argumenten. Allereerst zien we dat de doelstellingen en thema's van interventies gericht op de preventie van radicalisering en/of polarisatie vrijwel altijd geformuleerd zijn richting het versterken of vergroten van veerkracht en weerbaarheid (op het niveau van individuen, groepen en/of de samenleving). Dergelijke doelstellingen laten zich beter verbinden aan beschermende factoren (focus op kracht, het positieve) en in mindere mate bij risicofactoren. Het versterken van beschermende factoren focust zich immers niet op de tekortkomingen, maar investeert in de capaciteiten van individuen en hun omgeving (Van Wonderen et al., 2024). Het versterken van veerkracht en weerbaarheid wordt ook vaak genoemd in de literatuur over het preventief werken aan radicalisering en polarisatie en vorm de basis van de *Agenda Veerkrachtige en Weerbare Samenleving* (SZW, 2023).

Bovendien constateerden we na identificatie van de risico- en beschermende factoren dat het merendeel van de risicofactoren in zekere zin de 'ontkenning' bleek van beschermende factoren. Denk bijvoorbeeld aan een constructieve dagbesteding als beschermende factor en schooluitval/werkeloosheid als risicofactor of een stabiele thuissituatie als beschermende factor en omstandigheden als huiselijk geweld, echtscheiding, geradicaliseerde familieleden die de thuissituatie minder stabiel maken als risicofactoren.

Overigens betekent dit niet dat de aanwezigheid van een beschermende factor de afwezigheid van risicofactor impliceert of andersom (Dijkman, 2022; Sieckelinck & De Winter, 2015). Na het 'afzetten' van risicofactoren tegen beschermende factoren bleef er een handvol risicofactoren over,

zoals een jongere leeftijd, een praktisch opleidingsniveau, geslacht (man) die vaker verwijzen naar een kenmerk dan een omstandigheid. Dergelijke risicofactoren zijn niet direct beïnvloedbaar door de inzet van interventies, maar wijzen eerder op een verhoogde mate van kwetsbaarheid binnen/voor bepaalde groepen, zonder dat dit per definitie betekent dat deze groepen in het algemeen vatbaarder zijn voor radicalisering of polariserende neigingen. Risicofactoren kunnen hiervoor een indicatie geven, maar er is voorzichtigheid geboden in hoe hiermee om te gaan: voorkomen dient te worden dat dit gepaard gaat met stigmatiserend denken over mensen of groepen bij wie sprake is van één of meerdere risicofactoren.

Op basis van bovenstaande punten (positieve formulering van doelstellingen in interventies; de aansluiting bij de beleidsagenda Veerkrachtige en Weerbare Samenleving; dat risico- en beschermende factor vaak elkaars spiegelbeeld zijn; en een potentiële versterking van stigmatiserend denken bij een focus op risicofactoren) zijn we van mening dat een focus op beschermende factoren in het bouwstenenmodel beter aansluit.

We hebben, tot slot, bovenstaande overweging voorgelegd tijdens de sessie met eindgebruikers van het model. Zij konden zich hier goed in vinden. Eindgebruikers gaven aan dat de focus op beschermende factoren een goede ingang vormt voor de keuze voor *preventieve* interventies. Wel kies je dan vaak, zo stellen zij, voor een samenstel van beschermende factoren waarop je wilt inzetten, want beschermende factoren hangen onderling ook samen. Risicofactoren worden door de eindgebruikers als minder belangrijk geacht bij de keuze voor de inzet van preventieve interventies, omdat risicofactoren vaak complex en niet goed te veranderen zijn.

Ondanks dat ervoor is gekozen om risicofactoren geen vergelijkbare plek te geven als de beschermende factoren in het bouwstenenmodel, betekent dit niet dat er geen mogelijkheden zijn om dergelijke factoren mee te nemen in de uiteindelijke vormgeving van het bouwstenenmodel. Het kan immers indicaties geven voor welke mensen of groepen specifieke preventieve interventies mogelijk van meerwaarde zijn, gegeven hun hogere kwetsbaarheid voor eventuele processen van radicalisering en/of polariserende neigingen.

Uit de literatuur is de volgende lijst van risicofactoren per bouwsteen geïdentificeerd:

Lijst met geïdentificeerde risicofactoren per bouwsteen:

- **Bouwsteen 1 Individu:** jongere leeftijd; geslacht (man); praktisch opgeleid; psychische of psychosociale kwetsbaarheid als trauma, persoonlijkheidsstoornis of depressie; ervaren deprivatie op individueel / persoonlijk niveau (bijvoorbeeld door discriminatie of

marginalisatie); politieke desinteresse (voor sommige varianten van extremisme); algehele ontevredenheid met kwaliteit van leven; ervaring met detentie; bepaalde persoonlijkheidstypen (narcisme, introversie, autoritarisme, paranoïde, psychopathische, schizo-typische of antisociale kenmerken); bepaalde emotionele kenmerken of toestand (bijvoorbeeld een combinatie van wrok en woede, maar ook schaamte); bepaalde cognitieve processen / persoonlijkheidskenmerken (obsessief zijn, op zoek zijn naar spanning, impulsiviteit, risico-nemend zijn); identiteitscrises; rigide denkstijl / behoefte aan 'cognitieve closure'; gebrek aan agency of 'doenvermogen'; gevoelens van isolatie en eenzaamheid; enthousiast over geweld; eerdere ervingen met crimineel gedrag, middelenmisbruik; gevoelens van onzekerheid; sterke religieuze of nationale identiteit (voor sommige varianten van extremisme); eerste generatie migratieachtergrond.

- **Bouwsteen 2 Familie:** onstabiele thuissituatie (ruzies, scheiding ouders, misbruik door ouders, huiselijk geweld, onveilige hechting, geen aandacht voor elkaar etc.); huwelijksproblemen met partner; gezinsproblemen; geradicaliseerde partner of familieleden; opvoedstijl ouders (handelingsverlegen, weinig zicht op leefwereld kind); intergenerationele overdracht van radicaal of extremistisch gedachtengoed.
- **Bouwsteen 3 Dagbesteding:** schooluitval; werkeloosheid; slechte band met docenten.
- **Bouwsteen 4 Sociale omgeving (online/offline):** verbreken van sociale banden; blootstelling aan / contact met extreme groepen (bijvoorbeeld via online anonieme contacten); geradicaliseerde vrienden; in aanraking komen met en consumptie van extremistische propaganda; online blootstelling aan radicaal extremistische inhoud; beperkte digitale weerbaarheid; groepsdynamieken en psychologische druk van recruiters en charismatische leiders; in een bubbel zitten; persoonlijke uitsluiting door sociale omgeving (gepest worden, weinig vrienden); in aanraking komen met mis- en desinformatie; blootstelling aan zowel offline als online geweld; ervaren van in-group superioriteit.

- **Bouwsteen 5 Samenleving:** ervaringen met en gevoelens van uitsluiting, achterstelling, discriminatie en racisme (o.a. arbeidsmarktdiscriminatie of stagediscriminatie); negatieve ervaringen met autoriteiten of politie; aanwezigheid van wij-zij narratieven in samenleving; repressie; politieke instabiliteit; hoge mate van werkloosheid; grote inkomensverschillen; laag vertrouwen in de overheid en/of traditionele media; laag vertrouwen in andersdenkenden; opgroeien in kansarme context (schuldenproblematiek, kansenongelijkheid); ervaren van onrecht in de wereld; ervaren van afstand tot overheid; ervaren van horizontale en/of verticale groepsdeprivatie; politieke grieven; ervaren deprivatie op collectief niveau; maatschappelijke vervreemding; financiële kwetsbaarheid.
- **Bouwsteen 6 Indirect:** niet van toepassing.

NB: Een belangrijke opmerking ten aanzien van bovenstaande lijst is dat deze risicofactoren zijn geïdentificeerd in studies met een specifieke context onder specifieke omstandigheden. Risicofactoren kunnen een indicatie geven voor kwetsbaarheid voor radicalisering of polariserend gedrag, maar generalisaties en stigmatiserend denken over mensen bij wie sprake is van één of meerdere risicofactoren dient vermeden te worden.

Concreet heeft de identificatie van de beschermende factoren op basis van literatuur geleid tot een thematische uitwerking per bouwsteen. In hoofdstuk 3 bespreken we hoe de geïnventariseerde interventies ter preventie van radicalisering en polarisatie zijn geselecteerd en zijn verbonden aan de beschermende factoren in het bouwstenenmodel. In onderstaande Figuur 1 staat een voorbeeld van een uitwerking van één van de bouwstenen. Een beknopte toelichting hierop is als volgt: in de eerste kolom staat het thema waarop de clusters van beschermende factoren betrekking hebben. Deze thema's hebben we zelf geformuleerd op basis van de clusters. In de tweede kolom staan de clusters van beschermende factoren, waarbij de vetgedrukte beschermende factor begrepen kan worden als overkoepelend voor de aanvullende factoren die eronder genoemd worden. Deze factoren komen uit de literatuur. De derde kolom verwijst naar het type interventie, op basis van de typologie die we hebben uitgewerkt (Bijlage 2). Tot dusver is dit nog niet besproken in de rapportage, maar dit komt uitgebreid aan bod in hoofdstuk 3 en Bijlage 2. We hebben gekeken bij welke typen interventies de voorbeeldinterventies passen. In de vierde, en laatste kolom, staan een aantal voorbeelden van preventieve interventies die met het oog op het cluster van beschermende factoren ingezet kunnen worden. Eindgebruikers kunnen zodoende op basis van (verschillende) beschermende factoren die zij preventief willen versterken in bijvoorbeeld hun gemeente het model gebruiken ter inspiratie voor interventies.

2.3. Opname in bouwstenenmodel

Er zijn een aantal selectiecriteria gebruikt om te bepalen welke studies (met daarin de bespreking van beschermende factoren) voldoen aan de juiste criteria om meegenomen te worden bij de uitwerking van het bouwstenenmodel.

- Eerste uitgangspunt was het opnemen van beschermende factoren in het model uit peer-reviewed wetenschappelijke studies, maar dit leverde niet veel studies op.
- Gezien het beperkte aantal peer-reviewed studies over beschermende factoren tegen radicalisering en polarisatie, hebben we gekozen voor meta- en overzichtsstudies als basis. Deze bieden een systematische samenvatting van bestaand onderzoek en combineren inzichten van meerdere auteurs, wat leidt tot een genuanceerder en breder gedragen beeld. Dergelijke overzichtsstudies identificeren gemeenschappelijke elementen en evalueren de kwaliteit van onderliggende studies, waardoor ze een goede basis vormen voor het identificeren en begrijpen van beschermende factoren.
- Naast deze meta- en overzichtsstudies keken we naar individuele wetenschappelijke studies en ander bronmateriaal van relevante organisaties die zich bezighouden met (de preventie van) radicalisering en polarisatie (denk aan: Platform JEP, ESS, RAN, NJi en RadarAdvies). We hebben gekeken naar inhoudelijk vergelijkbare beschermende factoren in deze literatuur, met als resultaat dat er meerdere wetenschappelijke studies zijn die eenzelfde (of heel vergelijkbare) factor aantonen. Dit laatste punt komt als zodanig terug in de thema's en clusters van beschermende factoren in de bouwstenen. In feite gaat het hier om een 'groepje' factoren dat op een inhoudelijk vergelijkbare manier terugkomt in verschillende studies met verschillende contexten, omstandigheden en operationalisering. Ondanks deze verschillen, die vrijwel onontkoombaar zijn, geeft dit de indicatie dat het hier om een beschermende factor die wetenschappelijk onderbouwd is. De keuze voor clustering van factoren draagt dus niet alleen bij aan de overzichtelijkheid van het model, maar helpt om verschillende studies met vergelijkbare uitkomsten (beschermende factoren) samen te brengen als onderbouwing hiervoor.
- Ondanks dat beschermende factoren zich altijd bevinden in een context, ook tijdens het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek naar deze factoren, is er gepoogd om voor zover dat mogelijk is tot een 'algemene' set van beschermende factoren te komen die geschikt is voor het bouwstenenmodel. Studies die heel specifieke contexten of heel specifieke factoren weergaven, zijn daarom buiten beschouwing gelaten.

Belangrijke kanttekeningen en nuances

- Het bouwstenenmodel is bedoeld ter preventie van alle verschijningsvormen van radicalisering (links, rechts, religieus, anti-institutioneel) en ongewenste polarisatie (bijvoorbeeld horizontaal en verticaal). Dit neemt echter niet weg dat er verscheidenheid is in specifieke factoren die verband houden met specifieke verschijningsvormen van deze fenomenen (Ebner, 2017; Jensen et al., 2016). De kans bestaat daarom dat een specifieke beschermende factor een groter beschermend effect heeft ten aanzien van een bepaald 'type' radicalisering of soort polarisatie. Het is goed om hier rekening mee te houden. Hier komt bij: Er zijn ook beschermende factoren die in het licht van een bepaalde vorm van radicalisering wel een beschermend effect hebben, terwijl zij in relatie tot een andere vorm juist een risico kunnen zijn (Nickolson et al., 2021). Hoewel dit inhoudelijk interessant kan zijn om mee te nemen, concluderen we dat het niet van dusdanig belang is bij de inzet van *preventieve* interventies. We nemen deze inhoudelijke aanmerkingen daarom niet mee in het model, gelet op de toegankelijkheid van het model voor eindgebruikers. Veel beschermende factoren kennen immers bepaalde 'voorwaarden' onder welke omstandigheden deze daadwerkelijk een beschermend effect hebben op het individu.
- Daarnaast zijn sommige geïdentificeerde beschermende factoren conditioneel in relatie tot andere beschermende factoren. Een voorbeeld hiervan is zelfvertrouwen. Ten aanzien van bepaalde varianten van radicalisering heeft zelfvertrouwen een beschermend effect, maar onder de conditie dat er sprake is van enige mate van empathie en een lage mate van narcisme. Laatstgenoemde wordt namelijk gekenmerkt als risicofactor van bepaalde verschijningsvormen van radicalisering.
- Vanzelfsprekend bestaan risico- en beschermende factoren niet in een geïsoleerde ruimte. Beschermende factoren tegen radicalisering en polarisatie zijn altijd sterk verbonden aan de context waarin ze worden toegepast. Wat werkt in de ene situatie, zoals het versterken van sociale cohesie in een multiculturele wijk, kan in een andere omgeving, zoals een gemeenschap met sterke religieuze of ideologische tegenstellingen, minder effectief zijn. Factoren zoals onderwijs, positieve rolmodellen, en toegang tot werkgelegenheid spelen bijvoorbeeld een belangrijke rol, maar hun impact wordt mede bepaald door de culturele, economische en politieke omstandigheden van een gemeenschap. Ook individuele factoren, zoals een positieve identiteitsontwikkeling of steun vanuit familie en vrienden, zijn vaak afhankelijk van de bredere context waarin iemand leeft. Het begrijpen van deze context is daarom essentieel om beschermende maatregelen effectief te maken en radicalisering en polarisatie duurzaam tegen te gaan. Het is daarom van groot belang altijd de context in acht te houden wanneer er gekeken wordt naar en gewerkt wordt met risico- en beschermende

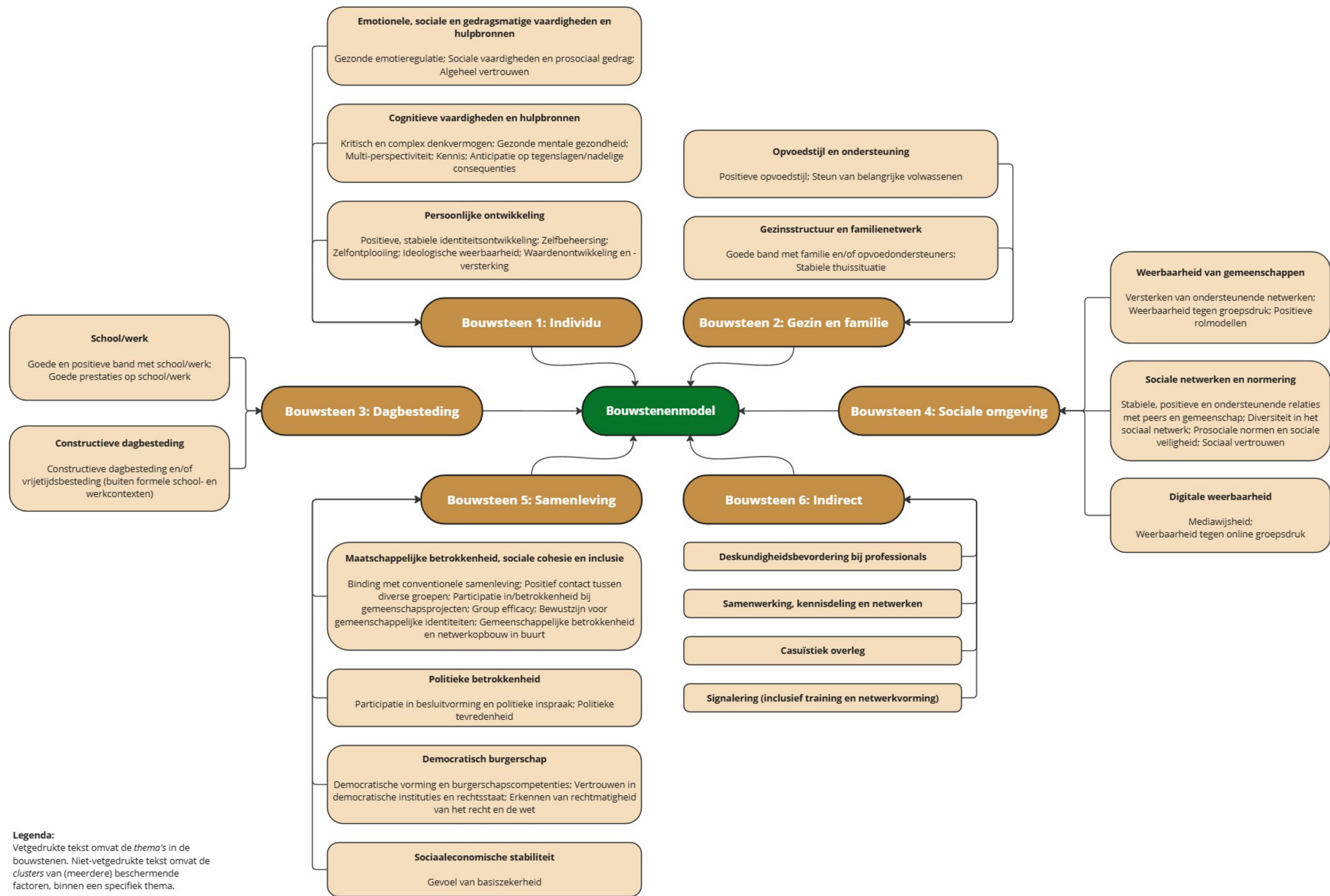
factoren. NB: Dergelijke factoren kunnen gebruikt worden voor beleid, maar niet om individuen/groepen te selecteren die vatbaar zijn voor radicalisering en polarisatie.

- De huidige literatuur over radicalisering en polarisatie wordt gekenmerkt door een zeer gemengde hoeveelheid bewijsmateriaal ten aanzien van de beschermende factoren. Zelfs voor die factoren waarvoor enige mate van empirische validiteit bestaat, is er weinig bekend over hun relatieve gewicht, omvang en clustering (Peeters et al., 2022; Gill, 2015). Nader onderzoek hiernaar is dus nodig.
- Iedere indeling van bouwstenen in het model kent voor- en nadelen. Ook laten de beschermende factoren zich niet altijd even gemakkelijk inmeten in de huidige indeling. Het is goed om hier kritisch bij stil te staan.

2.4. Overzicht van het bouwstenenmodel

In de voorgaande paragrafen lichtten we toe hoe de indeling en ordering van (beschermende factoren in) het bouwstenenmodel op basis van de literatuurstudie tot stand is gekomen. Het uiteindelijke bouwstenenmodel bestaat uit zes bouwstenen, te weten: individu; gezin en familie; dagbesteding; sociale omgeving; samenleving; en indirect. Elke bouwsteen omvat beschermende factoren die zijn geïdentificeerd op basis van de literatuur omtrent radicalisering en polarisatie. De laatstgenoemde bouwsteen ('indirect') is hierop een uitzondering, omdat deze later aan het bouwstenenmodel is toegevoegd naar aanleiding van de inventarisatie van interventies. Vanwege de grote hoeveelheid en diversiteit in de geïdentificeerde beschermende factoren, zijn de bouwstenen voorzien van extra 'lagen'. Dit zijn allereerst de 'clusters' van inhoudelijk vergelijkbare beschermende factoren en in de tweede plaats de 'thema's' waarop deze clusters betrekking hebben. Deze indeling biedt meer mogelijkheden om de beschermende factoren te categoriseren. Ondanks dat het vooralsnog een uitgebreid model betreft, helpen deze lagen om hier enige ordering in aan te brengen. Figuur 2 geeft een visuele weergave van de zes bouwstenen en de thema's en clusters van beschermende factoren. De daaropvolgende tabellen 1 t/m 5 geven per bouwsteen de uitgewerkte thema's, de geïdentificeerde en geselecteerde beschermende factoren en de bijbehorende literatuurreferenties.

Figuur 2.2. Visualisatie van het bouwstenenmodel (bouwstenen, thema's en clusters).

Tabel 2.1. Thema’s en beschermende factoren in bouwsteen 1; Individu

Thema: Persoonlijke ontwikkeling

Beschermende factoren	Referenties
Positieve, stabiele identiteitsontwikkeling (focus op hoe individuen hun identiteit vormgeven en versterken). Onder meer: Versterken van sociale identiteit, zelfbeschikking, zelfvertrouwen (onder bepaalde omstandigheden), sterk gevoel van eigenwaarde (inzicht in en grip op eigen talenten, kansen en mogelijkheden).	Masmoudia et al. (2022); Sieckelink & Gielen (2019); Ranstorp (2016); Van Brunt et al. (2017); Cherney & Murphy (2019); Knight et al. (2017); Dijkman (2022); ESS (2023); RadarAdvies (2022)
Zelfbeheersing (focus op vaardigheden en capaciteiten die nodig zijn voor zelfbeheersing en zelfsturing). Onder meer: Zelfcontrole.	Pauwels & Svensson (2017); Rottweiler & Gill (2022); Beelmann & Jonkman (2021); Lösel et al. (2018); ESS (2023); Marsden & Lee (2022)
Zelfontplooiing (focus op het bereiken van persoonlijke doelen en zelfvoorzienend zijn). Onder meer: Zelfverwezenlijking, zelfredzaamheid, zelfregie, autonomie, agency.	Masmoudia et al. (2022); Nickolson et al. (2021); Stephens et al. (2021); Amit & Kafy (2022); Sieckelink & Gielen (2019); Ranstorp (2016); Dijkman (2022)
Ideologische weerbaarheid (focus op kritisch omgaan met ideeën).	Sieckelink & Gielen (2019); Ranstorp (2016); ESS (2023)
Waardenontwikkeling en -versterking (o.a. respect voor diversiteit, gelijkwaardigheid, non-discriminatie en mensenrechten). Onder meer: Stimuleren van inclusie en tolerantie, aanwezigheid van waardencomplexiteit (dit is erkenning dat waarden in conflict kunnen zijn).	Stephens et al. (2021); Amit & Kafy (2022); Lösel et al. (2018); RadarAdvies (2022)

Thema: Cognitieve vaardigheden en hulpbronnen

Beschermende factoren	Referenties
Kritisch en complex denkvermogen (kritisch denken omvat de mate waarin iemand in staat is om informatie, berichten, ideeën en inhoud te beoordelen, in twijfel te trekken en te analyseren. Complex denken omvat de mate waarin iemand zwart-wit denken kan herkennen). Onder meer: Analytisch denken, cognitieve flexibiliteit.	Rottweiler & Gill (2022); Braddock (2019); Stephens et al. (2021); Amit & Kafy (2022); Nickolson et al. (2021); Dijkman (2022)
Gezonde mentale gezondheid. Onder meer: Afwezigheid van psychische en psychosociale kwetsbaarheden.	Masmoudia et al. (2022); Marsden & Lee (2022)
Multi-perspectiviteit. Onder meer: Perspective-taking (cognitief vermogen om de gemoedstoestand van anderen waar te nemen en intenties en belangen van anderen te willen begrijpen).	Sklad & Park (2017); Liht & Savage (2013); Muluk et al. (2020); Dijkman (2022); RadarAdvies (2022)

Beschermende factoren	Referenties
Kennis. Onder meer: Achtergrondkennis over de eigen groep of ideologie, religieuze geletterdheid.	Stephens et al. (2021); Amit & Kafy (2022); Fair et al. (2018); Mutsaers & Demir (2020); Nickolson et al. (2021)
Anticipatie op tegenslagen/nadelige consequenties. Onder meer: Met tegenslagen kunnen omgaan, anticiperen op negatieve gevolgen van gedrag.	Dijkman (2022); Nickolson et al. (2021); RadarAdvies (2022)

Thema: Emotionele, sociale en gedragsmatige vaardigheden en hulpbronnen

Beschermende factoren	Referenties
Gezonde emotieregulatie. Onder meer: Emotionele stabiliteit, conflictbeheersing.	Sklad & Park (2017); Nickolson et al. (2021); Muluk et al. (2020); Van Brunt et al. (2017); Dijkman (2022)
Sociale vaardigheden en pro-sociaal gedrag. Onder meer: Empathie, inlevingsvermogen in anderen, sterke sociale cognitie als assertiviteit, sociale normering, morele regels.	Feddes et al. (2015); Beelmann & Jonkman (2021); Masmoudia et al. (2022); Stephens et al. (2021); Amit & Kafy (2022); Van Brunt et al. (2017); Grossman et al. (2020); Dijkman (2022), ESS (2023); Sieckelink & Gielen (2019), Busher et al. (2019); Nickolson et al. (2021); Marsden & Lee (2022)
Algeheel vertrouwen. Onder meer: Sociale veiligheid, zich veilig en vertrouwd voelen.	Wolfowicz et al. (2020); Nickolson et al. (2021)

Tabel 2.2. Thema's en beschermende factoren in bouwsteen 2; Gezin en familie

Thema: Gezinsstructuur en familienetwerk

Beschermende factoren	Referenties
Goede band met familie/opvoedondersteuners. Onder meer: Warm en ondersteund familienetwerk, family commitment (ervaren van het belang van familie, gevoel dat ouders belangrijk zijn, vrije tijd met ouders, ouderlijke betrokkenheid en zorg, en democratisch ouderschap).	Masmoudia et al. (2022); Sieckelink & Gielen (2019); Wolfowicz et al. (2020); Ranstorp (2016); Zych & Nasaescu (2022); Dijkman (2022); ESS (2023); Ranstorp & Meines (2024)
Stabiele thuissituatie. Onder meer: Afwezigheid van gezinsproblemen als misbruik en huiselijk geweld, huwelijksproblemen als ruzie en scheiding, gewelddadige en/of geradicaliseerde partner of familieleden en intergenerationele overdracht van radicaal of extremistisch gedachtengoed.	Jasko et al. (2017); Lösel et al. (2018); Dijkman (2022); Marsden & Lee (2022)

Thema: Opvoedstijl en ondersteuning

Beschermende factoren	Referenties
Positieve opvoedstijl (autoritair, waarderend, reflectief). Onder andere: Ouderlijke betrokkenheid (ouders tonen interesse, geven complimenten en zijn op de hoogte van verblijfplaats individu).	Baier et al. (2016); Van Bergen et al. (2015); Wolfowicz et al. (2020); Masmoudia et al. (2022); Sieckelink & Gielen (2019); Ranstorp (2016); Lösel et al. (2018); Marsden & Lee (2022)
Steun van belangrijke volwassenen. Onder meer: Erkenning en waardering voor positief gedrag, sociale steun.	Rousseau et al. (2019); Zie voorgaand cluster.

Tabel 2.3. Thema's en beschermende factoren in bouwsteen 3; Dagbesteding

Thema: School/werk

Beschermende factoren	Referenties
Goede en positieve band met school/werk (dit verwijst naar school bonding).	Baier et al. (2016); Boehnke et al. (1998); Wolfowicz et al. (2020); Beelmann & Jonkman (2021)
Goede prestaties op school/werk	Baier et al. (2016); Wolfowicz et al. (2020); Beelmann & Jonkman (2021); Lösel et al. (2018)

Thema: Constructieve dagbesteding

Beschermende factoren	Referenties
Constructieve dagbesteding of vrijetijdsbesteding (buiten formele school- en werkcontexten). Onder meer: Afwezigheid van schooluitval of werkloosheid.	Jensen et al. (2016); Lösel et al. (2018); Dijkman (2022); Marsden & Lee (2022)

Tabel 2.4. Thema's en beschermende factoren in bouwsteen 4; Sociale omgeving

Thema: Sociale netwerken en normering

Beschermende factoren	Referenties
Stabiele, positieve en ondersteunende relaties met peers en gemeenschap. Onder meer: Warm, stevig en ondersteunend sociaal netwerk, goede band met vrienden, sociale binding in het algemeen, gevoel van verbondenheid. Afwezigheid van contact met gewelddadige en/of geradicaliseerde leeftijdsgenoten.	Bhui et al. (2014); Jasko et al. (2017); Beelmann & Jonkman (2021); Masmoudia et al. (2022); Lösel et al. (2018); Ranstorp & Meines (2024); Marsden & Lee (2022)
Diversiteit in het sociaal netwerk. Onder meer: Contact met 'foreigners'/out-groups.	Fuchs (2003); Wolfowicz et al. (2020); Lösel et al. (2018)
Prosociale normen en sociale veiligheid.	Van Brunt et al. (2017); Sieckelink & Gielen (2019); Ranstorp (2016); Marsden & Lee (2022)
Sociaal vertrouwen.	Ahn & Davis (2020)

Thema: Weerbaarheid van gemeenschappen

Beschermende factoren	Referenties
Versterken van ondersteunende netwerken. Onder meer: sociale ondersteuning vanuit gemeenschappen; ondersteuning van gemeenschapsleiders; netwerkvorming.	ESS (2023); Broekroelofs & Speelman (2023); Stephens et al. (2021)
Weerbaarheid tegen groepsdruk. Onder meer: Kennis over hoe verschillende groepen in de samenwerking samenwerken (in- en out groups).	Sklad & Park (2017)
Positieve rolmodellen. Onder meer: Niet-gewelddadige peers.	Cragin et al. (2015); Ranstorp & Meines (2024)

Thema: Digitale weerbaarheid

Beschermende factoren	Referenties
Mediawijsheid. Onder meer: Herkennen van online mis- en desinformatie, bewustzijn van online filterbubbels, weerbaarheid tegen digitale invloeden als gevolg van blootstelling aan/consumptie van extremistische content of propaganda, mediageletterdheid.	ESS (2023); Mutsaers & Demir (2020)
Weerbaarheid tegen online groepsdruk. Onder meer: Weerbaar tegen groepsdynamieken en psychologische druk van recruiters en charismatische leiders.	Feddes et al. (2015)

Tabel 2.5. Thema’s en beschermende factoren in bouwsteen 5; Samenleving

Thema: Maatschappelijke betrokkenheid, sociale cohesie en inclusie

Beschermende factoren	Referenties
Binding met de conventionele samenleving. Onder meer: Kansen en mogelijkheden voor betrokkenheid bij de samenleving, sociale cohesie, sociale inclusie en bevordering van diversiteit, morele betrokkenheid, positieve grondhouding richting de samenleving.	Van Bergen et al. (2015); Beelmann & Jonkman (2021); Broekfroelofs & Speelman (2023); Klein (2013); Murphy et al. (2019); Dhami & Murray (2016); Dijkman (2022); Mutsaers & Demir (2020); Nickolson et al. (2021); Ranstorp & Meines (2024); Marsden & Lee (2022)
Positief contact tussen diverse groepen. Onder meer: Door te luisteren, empathie te creëren, wat resulteert in minder vooroordelen, stereotypen, animositeit en discriminatie.	Beleidstheorie (SZW, 2024)
Participatie in/betrokkenheid bij gemeenschapsprojecten (vrijwilligerswerk, buurtinitiatieven, dialoogprojecten).	Amit & Kafy (2022); Stephens et al. (2021); Van Wonderen et al. (2019)
Group efficacy (mogelijkheid groep om eigen situatie te verbeteren). Onder meer: Gelijke kansen en bestrijding van ervaren ongelijkheid.	Marsden & Lee (2022)
Gemeenschappelijke identiteiten benadrukken. Onder meer: Doorbreken van wij-zij denken en hokjes-denken.	Sklad & Park (2017)
Gemeenschappelijke betrokkenheid en netwerkopbouw in de buurt (tussen gemeenschappen, lokale overheden, instituties en maatschappelijke organisaties). Onder meer: Sociaal kapitaal (bonding, bridging en linking).	Stephens et al. (2021); Amit & Kafy (2022); Mutsaers & Demir (2020)

Thema: Politieke betrokkenheid

Beschermende factoren	Referenties
Participatie in besluitvorming en politieke inspraak’. Onder meer: Gevoel van agency en mogelijkheid tot (politieke) inspraak, gelegenheid voor mensen om actief deel te nemen aan maatschappelijke activiteiten en besluitvorming.	Wolfowicz et al. (2020); Dijkman (2022); RadarAdvies (2022); Ranstorp & Meines (2024)
Politieke tevredenheid.	Wolfowicz et al. (2020)

Thema: Democratisch burgerschap

Beschermende factoren	Referenties
Democratische vorming en burgerschapscompetenties. Onder meer: Betrokkenheid bij democratische waarden, erkenning en waardering van democratische waarden als culturele diversiteit, gelijkheid en rechtvaardigheid, positieve verbinding met politieke waarden (democratie scheiding der machten), kennis van democratie en instituties.	Beelmann & Jonkman (2021); Sieckelink & Gielen (2019); Ranstorp (2016); Feddes et al. (2019); Dijkman (2022); ESS (2023); Nickolson et al. (2021)
Vertrouwen in democratische instituties en rechtsstaat. Onder meer: Vertrouwen in overheden, media en politie.	Wolfowicz et al. (2020); Nienierza et al. (2019); Feddes et al. (2019); Forscher & Kteily (2020); Dijkman (2022); Nickolson et al. (2021); Marsden & Lee (2022)
Erkennen van rechtmatigheid van het recht en de wet (en bereidheid zich aan de wet te houden). Onder meer: Acceptatie van legitimiteit van politie en de wet.	Baier et al. (2016); Pauwels & De Waele (2014); Wolfowicz et al. (2020); Beelmann & Jonkman (2021); Lösel et al. (2018); Marsden & Lee (2022)

Thema: Sociaaleconomische stabiliteit

Beschermende factoren	Referenties
Gevoel van basiszekerheid. Onder meer: Basis op orde, goede sociaaleconomische status, toegang tot basisvoorzieningen.	Zych & Nasaescu (2022); Dijkman (2022); Marsden & Lee (2022)

3 Identificatie en beschrijving van interventies

In dit hoofdstuk lichten we toe hoe we interventies gericht op preventie van radicalisering en polarisatie hebben geïnventariseerd en hebben geselecteerd voor opname in het bouwstenenmodel. In termen van de onderzoeksvragen richt dit onderzoeksdeel zich op het beantwoorden van onderzoeksvragen 3 en 4. In de volgende paragraaf (3.1) beschrijven we de wijze waarop we de interventies hebben geïnventariseerd. Daarna (3.2) gaan we in op de selectie van interventies voor opname in het bouwstenenmodel en welke criteria we daarvoor hebben gebruikt. Ten slotte lichten we (in paragraaf 3.3) de algemene beschrijving van categorieën van interventies toe, die als Bijlage 2 is opgenomen in dit rapport.

3.1. Aanpak van de inventarisatie van interventies

Aanpak

Onze zoektocht naar relevante interventies begon met het nauwkeurig definiëren van de gezochte interventies en bijbehorende zoektermen. Deze omschrijvingen hebben we gedurende het proces verder aangescherpt op basis van inzichten die tijdens het zoeken naar voren kwamen. Daarnaast hebben we in deze onderzoeksfase onze zoekstrategieën en de te gebruiken databanken bepaald.

Wat betreft de definitie van interventies, en wat hieronder verstaan wordt, baseren we ons zoals eerder aangegeven op de omschrijving van interventies in de Toolkit evidence-based werken bij preventie van radicalisering van ESS. Een interventie vatten we dus op als een verzameling specifieke activiteiten en methoden, gericht op een specifieke doelgroep met een specifiek doel.

We hebben gezocht naar:

- Interventies die de preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie expliciet als doel hebben. Dit betekent o.a. dat repressieve interventies in principe buiten beschouwing zijn gebleven, tenzij aangegeven wordt dat ze ook preventieve functies kunnen hebben.
- Interventies die het tegengaan van radicalisering en ongewenste polarisatie niet expliciet als doelstelling benoemen (en gericht zijn op het aanpakken van andere maatschappelijke

fenomenen), maar zich wel richten op het aanpakken van risicofactoren of versterken van beschermende factoren die ook relevant zijn voor preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie.

We hebben breed gezocht naar interventies ter preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie, om in een later stadium uit de longlist van interventies passende interventies bij de bouwstenen te kunnen selecteren.

Bij de inventarisatie van interventies hebben we gebruik gemaakt van meerdere zoekstrategieën en bronnen, en wel de volgende. Ten eerste hebben we gezocht in databanken waarin de wetenschappelijke onderbouwing en werkzaamheid van interventies worden beschreven, zoals: de databank effectieve sociale interventies van Movisie, de databank effectieve jeugdiventies van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI); de databank met interventies van het Centrum Gezond Leven van het RIVM (loketgezondleven.nl), een databank op het terrein van sport van het Kenniscentrum Sport & Bewegen en nog enkele andere databanken (van het Trimbos Instituut, Vilans, Nederlands Centrum Jeugdgezondheidszorg). Ten tweede hebben we gebruik gemaakt van een voorselectie van literatuur die door de opdrachtgever met de onderzoekers is gedeeld. Ten derde hebben we inventarisaties benut die de onderzoekers zelf hebben gemaakt in eerdere onderzoeken.^[7] Ten vierde hebben we een aanvullende search uitgevoerd op interventies in wetenschappelijke catalogi en in Google Search. We hebben daarbij ook gezocht naar en in overzichtsrapporten over dit en aanverwante thema's van kenniscentra als Movisie, NJI en Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS) en van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS) (o.a. Broekroelofs & Speelman, 2023; Van den Berg, 2022; Cankor & Noor, 2021, Kovacs e.a., 2021; Fermin & Omlo, 2021; Sieckelink & Gielen, 2020; Verloove e.a. 2020). Tot slot hebben we interventies opgehaald bij gemeenten. Via de netwerkcontacten van het Ministerie van SZW (ESS) zijn contactpersonen bij gemeenten benaderd met de vraag om interventies te benoemen die men in de praktijk gebruikt.

Aanvankelijk richtten we onze zoektocht in de databanken met effectieve interventies op interventies die expliciet op preventie van radicalisering en polarisatie zijn gericht (door te zoeken met deze zoektermen of gefilterd op relevante thema's), maar dat leverde slechts een beperkt aantal interventies op. Daarom hebben we onze zoekopdracht verbreed, door te zoeken met

7 VJI heeft in 2022 in opdracht van SZW en NCTV een longlist en beschrijving gemaakt van 58 interventies tegen radicalisering en vervolgens een shortlist van goed beschreven en onderbouwde interventies, op basis van de effectiviteitsladder van Van Yperen. Bureau Omlo heeft in 2021 een inventarisatie gemaakt van interventies die werken tegen radicalisering.

andere zoektermen en gefilterd op andere thema's die betrekking hebben op relevante risico- of beschermende factoren, zoals 'identiteitsontwikkeling', 'discriminatie', 'maatschappelijke participatie', 'sociale vaardigheden', 'veerkracht' en 'weerbaarheid'. Dergelijke zoektermen hebben we ook gebruikt bij het zoeken naar interventies op het internet, door ze te combineren met zoektermen als 'lokale interventie' en 'preventie radicalisering' en 'preventie polarisatie'.

Opbrengst inventarisatie

Het resultaat van de inventarisatiefase was een overzicht (een longlist) van zo'n 120 interventies, voorzien van een beknopte beschrijving op de volgende elementen:

- Korte inhoud van de interventie;
- Doelstelling;
- Doelgroep;
- Uitvoerder.

Daarnaast zijn er elementen waarbij een antwoord wordt gegeven op de volgende vragen:

- Of in de doelstelling expliciet wordt verwezen naar preventie van radicalisering en polarisatie;
- Of de interventie op dit moment wordt aangeboden;
- Op welke risico- en beschermende factoren de interventie zich richt; en
- De onderbouwing van de interventie, indien geëvalueerd.

Bij lang niet alle interventies kon al deze informatie worden gevonden. Zo konden we voor veel interventies niet vinden of ze nog aangeboden worden of niet. We hebben later getracht om bij interventies waarbij contactgegevens vermeld staan per mail navraag te doen of de interventie wordt aangeboden. Dat heeft wat aanvullende informatie opgeleverd. De verzamelde informatie over de interventies is gebrekkig, wat deels te verklaren is door de focus van onze opdracht: het bouwstenenmodel verder ontwikkelen en onderbouwen, zodat het gebruikt kan worden als een kapstok om er interventies aan te koppelen.

3.2. Opname interventies in bouwstenenmodel

Selectiecriteria

De volgende stap was de selectie en opname van interventies in het ondertussen ontwikkelde bouwstenenmodel. In eerste instantie waren we van plan 'strengere' selectiecriteria te hanteren.

De selectiecriteria waren in eerste instantie: (1) dat de interventie expliciet gericht is op preventie van radicalisering en/of ongewenste polarisatie en (2) dat de interventie in voldoende mate onderbouwd is. Daarnaast hadden we een derde criterium: (3) we wilden ook interventies in het model opnemen die momenteel door gemeenten worden aangeboden, ook al zijn ze nog niet geëvalueerd en onderbouwd. Op grond van deze criteria konden we echter aan veel beschermende factoren geen of slechts een enkele interventie koppelen. Daarom hebben we – in afstemming met de opdrachtgever – de selectiecriteria versoepeld. Hieronder lichten we voor elk van de selectiecriteria toe hoe we ze hebben aangepast.

Relevant voor preventie van radicalisering en polarisatie

Dit criterium hebben we niet aangepast, maar wel ruim geïnterpreteerd. Zoals we aan het begin van het hoofdstuk aangaven, hebben we gezocht naar interventies die het tegengaan van radicalisering en ongewenste polarisatie expliciet als doel hebben, maar ook die dat niet hebben, maar zich wel richten op het aanpakken van risicofactoren of versterken van beschermende factoren die ook relevant zijn voor preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie. Interventies van het laatstgenoemde type hebben we vooral meegenomen voor beschermende factoren waarvoor we weinig of geen interventies hebben gevonden die in hun doelstellingen direct verwijzen naar preventie van radicalisering en polarisatie. Dat is bijvoorbeeld het geval bij sommige beschermende factoren die te maken hebben met de bouwstenen dagbesteding, sociale omgeving en samenleving. Zo hebben we soms een of enkele interventies opgenomen als voorbeeld bij onder meer factoren als 'gevoel van basiszekerheid' en 'participatie in besluitvorming' bij bouwsteen 5 (samenleving).

De keuze om ook interventies in het bouwstenenmodel op te nemen die in hun doelstelling niet expliciet verwijzen naar radicalisering en ongewenste polarisatie werd gewaardeerd door de eindgebruikers bij het uittesten van het model. Zij gaven aan: om radicalisering te voorkomen, moet je als gemeente breed inzetten (het trechtermodel). Daarom is het volgens hen goed om in het model ook algemene interventies (inclusief basisvoorzieningen) op te nemen die de voedingsbodem voor polarisatie en radicalisering verkleinen. Wel dient in het model de focus te blijven liggen op interventies die expliciet gericht zijn op preventie van polarisatie en radicalisering. Onze invulling sluit aan bij deze behoefte.

Momenteel aangeboden of niet?

Omdat het model primair bedoeld is als praktische tool om gemeenten en professionals te ondersteunen bij het selecteren van passende interventies, ligt het voor de hand om vooral interventies op te nemen die op dit moment beschikbaar of toegankelijk zijn. Op dit criterium hebben we

enkele uitzonderingen gemaakt. We hebben ook interventies opgenomen die op dit moment niet worden aangeboden, maar wel goed onderbouwd zijn. Deze zijn namelijk goed beschreven en beoordeeld, en kunnen inspiratie bieden voor de ontwikkeling van vergelijkbare interventies of er kan met de aanbieder contact worden opgenomen om de interventie nieuw leven in te blazen. Daarnaast hebben we in het model interventies opgenomen waarvan onbekend is of ze nog worden aangeboden, ook als onduidelijk is of ze goed onderbouwd zijn. Of ze momenteel worden aangeboden (en onderbouwd zijn) kan eventueel in een later stadium worden uitgezocht. Ten slotte hebben we interventies opgenomen die het resultaat zijn van onze uitvraag bij gemeenten, en die op dit moment worden ingezet of ontwikkeld. Ze zijn meestal (nog) niet geëvalueerd en vaak ook nauwelijks beschreven. Bij deze interventies wordt in het overzicht van de interventies aangegeven door welke gemeenten ze worden ingezet, zodat gebruikers van het model bij de desbetreffende gemeenten indien gewenst navraag kunnen doen over de ervaringen met de ingezette interventies.

Mate van onderbouwing

Oorspronkelijk was een belangrijk criterium voor opname in het model of de interventie in voldoende mate onderbouwd is. Dat is in lijn met een benadering van evidence-based werken bij preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie. We wilden 'bewezen effectieve' interventies verzamelen. De mate van onderbouwing van interventies hebben we in dit onderzoek bepaald met behulp van de effectladder van de 'effectiviteit van interventies' (zie Bijlage 1). In de loop van het onderzoek – en in afstemming met de opdrachtgever – hebben we deze maatstaf losgelaten als criterium voor opname in het model, vanwege twee redenen: (1) omdat er maar een beperkt aantal interventies zijn die goed onderbouwd zijn en dus aan veel beschermende factoren geen interventie gekoppeld zou kunnen worden, en (2) vanwege het belang van de mogelijkheid tot experimenteren met interventies in de praktijk om tot vernieuwing te komen. Deze laatste reden geldt voor interventies die op dit moment worden aangeboden; ze kunnen in een later stadium altijd nog worden geëvalueerd. De informatie over de mate van onderbouwing (voor zover bekend) is wel opgenomen in het bouwstenenmodel, en kan dus meewegen bij de keuze van interventies door de gebruikers. Indien we voldoende onderbouwde interventies aan specifieke beschermende factoren konden koppelen, zijn niet-onderbouwde interventies buiten het model gelaten. Het criterium van 'onderbouwing' is in deze gevallen dus wel toegepast. Naarmate er meer 'goed onderbouwde' interventies beschikbaar zijn voor de verschillende bouwstenen en beschermende factoren, kunnen deze de niet-onderbouwde interventies vervangen.

Een kanttekening is op zijn plaats bij het hanteren van het niveau van onderbouwing als selectiecriterium. Het is belangrijk te benadrukken dat een hogere positie op de effectladder (zie Bijlage

1) niet automatisch betekent dat de interventie 'beter' of effectiever is. Een interventie die alleen goed is beschreven (trede 1) kan in de praktijk effectiever zijn dan een interventie die op grond van een evaluatie als 'doeltreffend' wordt bestempeld (trede 3), maar nog niet op hetzelfde evaluatieniveau empirisch is onderzocht. Het evalueren van verschillende niveaus van onderbouwing vereist immers verschillende typen evaluatiestudies. Een verschil in de mate van onderbouwing tussen twee interventies kan daarom eerder wijzen op verschillen in het uitgevoerde type empirisch onderzoek dan op verschillen in effectiviteit van de interventies zelf. Bovendien kunnen ook empirische studies met een lager niveau van bewijskracht waardevolle inzichten bieden over de aannemelijkheid van de werkzaamheid van interventies, evenals over de doelgroepen en omstandigheden waarin deze effectief kunnen zijn.

Feedback uit de testsessie: Ruimte voor experimenteren

Volgens de eindgebruikers van het bouwstenenmodel, is het van groot belang om ruimte te laten voor experimenteren met interventies in de praktijk, met name omdat dit innovatie en maatwerk ten aanzien van preventieve interventies kan bevorderen. Hoewel het aantrekkelijk lijkt om alleen interventies op te nemen die voldoende wetenschappelijk onderbouwd zijn, zou dit leiden tot een beperkte selectie in het bouwstenenmodel. Dit kan een logisch selectiecriterium zijn voor het uiteindelijke bouwstenenmodel, maar sluit mogelijke nieuwe en veelbelovende interventies uit die nog niet geëvalueerd zijn. Door bredere en meer inclusieve selectiecriteria te hanteren waarbinnen meer interventies opgenomen kunnen worden in het model, voorzien van duidelijke informatie over hun mate van onderbouwing, wordt het mogelijk om praktijkgericht te experimenteren en tegelijkertijd transparantie te bieden. Zo kan SZW een bewuste keuze maken die niet alleen gebaseerd is op bestaande kennis, maar ook ruimte biedt voor de ontwikkeling van toekomstgerichte oplossingen.

In het bouwstenenmodel worden achter de voorbeeldinterventies bij de verschillende bouwstenen de volgende gegevens vermeld die we hierboven hebben toegelicht:

- Expliciet gericht op preventie van radicalisering en polarisatie?
- Worden ze momenteel aangeboden? Omdat we dat niet altijd hebben kunnen achterhalen, is het zeer wel mogelijk dat interventies waarbij hier niets vermeld staat, toch worden aangeboden.

- Zijn ze verzameld via gemeenten? Het gaat hier om interventies die we via de uitvraag hebben verzameld.
- Het niveau van onderbouwing, volgens de effectladder 'effectiviteit van interventies'. Dat is gebaseerd op beschikbare informatie uit de databanken met erkende interventies van NJi en Movisie, of het betreft een eigen, niet-officiële, inschatting op basis van openbaar beschikbare evaluaties.

We hebben de geselecteerde interventies aan de onderscheiden beschermende factoren in het bouwstenenmodel gekoppeld. Interventies passen meestal bij verschillende en soms een hele trits van beschermende factoren. Om te voorkomen dat bij elke factor vele interventies als voorbeelden worden opgenomen, zijn ze slechts bij een of enkele beschermende factoren als voorbeeld genoemd. Dit wil dus niet zeggen dat de betreffende interventies ook niet relevant zijn voor andere beschermende factoren.

Interventies in het bouwstenenmodel

De interventies worden uitgebreider getypeerd in het overzicht in bijlage 3, waarbij meerder aspecten worden aangeduid:

- type interventie;
- op dit moment aangeboden? (voor zover bekend);
- korte omschrijving van de interventie;
- doelstelling van de interventie;
- of verwezen wordt naar preventie van polarisatie en radicalisering in de doelstelling
- beoogde doelgroep
- uitvoerder en/of aanbieder;
- niveau van onderbouwing.
- eventuele weblink voor meer informatie.

Bij het uittesten van het model werd aangegeven dat deze beschrijvingen van aspecten van de interventies werd gewaardeerd; deze werd noch te kort, noch te lang bevonden.

3.3. Algemene beschrijving van categorieën van interventies

Naast het bouwstenenmodel hebben we een algemene beschrijving opgesteld van categorieën interventies, die als Bijlage 2 bij dit rapport is opgenomen. De ontwikkeling van de beschrijving in Bijlage 2 is gebaseerd op de constatering dat relatief weinig interventies ter preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie zijn geëvalueerd. De goed onderbouwde interventies betreffen vaak oudere interventies, terwijl er veel vergelijkbare, nieuwe interventies beschikbaar zijn. Om gemeenten en uitvoerende professionals te ondersteunen bij het beoordelen van interventies die (nog) niet zijn geëvalueerd, hebben we een overzicht van typen interventies ontwikkeld dat inzicht biedt in elementen waarvoor wetenschappelijke onderbouwing bestaat.

Werkwijze

Voor de opstelling van dit overzicht hebben we eerst een indeling gemaakt van typen interventies ter preventie van ongewenste polarisatie en radicalisering. Deze typologie sluit aan bij het bouwstenenmodel, maar overlapt daar niet mee, omdat typen interventies relevant kunnen zijn voor meerdere bouwstenen of thema's. Wel zijn alle voorbeeldinterventies die worden gepresenteerd bij de verschillende typen van interventies in Bijlage 2 ook opgenomen in het bouwstenenmodel. Vervolgens zijn we op basis van relevante literatuur nagegaan wat gangbare en passende categorisering van interventies zijn die beschermende factoren tegen polarisatie en radicalisering versterken. De onderbouwing van onze keuze voor de categorieën wordt in de inleiding van Bijlage 2 toegelicht.

Inhoud van het overzicht

Het overzicht biedt praktische handvatten voor de selectie van interventies. Per type interventie wordt informatie gegeven over de inhoud en het doel van het type interventie, de beschermende factoren waarop het type interventie zich richt, wat belangrijke werkzame elementen zijn (waarom ze effectief zijn) en wat de randvoorwaarden zijn voor toepassing in de praktijk. Daarnaast beschrijven we enkele voorbeeldinterventies per type, inclusief informatie over de mate van onderbouwing en contactgegevens. Dit overzicht helpt niet alleen bij de keuze voor de beschreven interventies, maar biedt ook ondersteuning bij het beoordelen en kiezen van andere, vergelijkbare interventies.

4 Randvoorwaarden, adviezen en suggesties

In de voorgaande twee hoofdstukken hebben we het ontwikkelproces van het model gedetailleerd beschreven en de inhoud ervan aangeduid. In dit hoofdstuk richten we ons op de randvoorwaarden bij het gebruik van het model (4.1). Daarnaast presenteren we adviezen en praktische aanbevelingen om eindgebruikers te ondersteunen bij een optimaal en doelgericht gebruik van het model in de praktijk (4.2).

4.1. Randvoorwaarden bij het gebruik van het model

Om het bouwstenenmodel effectief te kunnen inzetten, is het essentieel om rekening te houden met een aantal randvoorwaarden. In deze paragraaf benoemen we enkele van die randvoorwaarden gebaseerd op inzichten uit de literatuur en kennis uit lokale aanpakken. Er is al veel bekend over het ontwikkelen van samenhangend beleid voor de preventie van radicalisering.^[8] Praktijkervaringen en wetenschappelijke inzichten bieden waardevolle aanknopingspunten voor het maken van onderbouwde keuzes in interventies. Hieronder geven we op basis van dergelijke inzichten enkele richtlijnen en aandachtspunten voor het gebruik van het bouwstenenmodel.

Rekening houden met de lokale context

Bij de keuze van interventies dient rekening te worden gehouden met de specifieke lokale context, zoals maatschappelijke ontwikkelingen, risicofactoren en doelgroep(en). Een effectieve lokale preventieve aanpak van radicalisering en polarisatie moet aansluiten bij de lokale behoeften en omstandigheden van de gemeente. Daarbij moet er aandacht zijn voor bestaand lokaal beleid op gebieden zoals onderwijs, inkomen, veiligheid, welzijn en sociale samenhang en voor actuele maatschappelijke ontwikkelingen in de gemeente. De gekozen en ingezette interventies moeten aanvullend zijn op bestaande activiteiten en beleid en flexibel genoeg zijn om in te spelen op veranderingen in de samenleving. Bovendien is samenwerking tussen verschillende gemeentelijke afdelingen en lokale partners (maatschappelijke organisaties) essentieel. Hoewel een lokale aanpak voor radicalisering zowel preventieve als repressieve maatregelen omvat (inclusief een

persoonsgebonden aanpak bij geradicaliseerde en extremistische personen),^[9] is het bouwstenenmodel uitsluitend gericht op preventieve maatregelen.

Relevantie van risicofactoren

Het model bevat alleen beschermende factoren, omdat preventieve interventies veelal daarop focussen. Risicofactoren zijn vaak nauw hiermee verbonden. Risicofactoren kunnen in de preventieve fase aanvullend gebruikt worden, met name om doelgroepen te selecteren waarop de specifieke risicofactoren van toepassing zijn.

Beperkte beschikbaarheid van interventies tegen polarisatie

Omdat er relatief weinig interventies specifiek gericht zijn op het voorkomen van ongewenste polarisatie, vraagt dit om extra creativiteit bij het ontwikkelen en kiezen van effectieve maatregelen. Dit gebrek aan interventies die specifiek op dit fenomeen zijn gericht hangt samen met het feit dat de aandacht voor ongewenste polarisatie pas recent is toegenomen, maar ook omdat het een complex en diffuus fenomeen is. Toch bieden verschillende bouwstenen en beschermende factoren in het model aanknopingspunten voor de keuze van interventies ter preventie van ongewenste polarisatie. Ongewenste polarisatie is zeker niet altijd een voorstadium van radicalisering, en vereist daarom een aparte aanpak; maar er is wel een overlap in beschermende factoren die met tal van interventies versterkt kunnen worden. Daarnaast moet ook gedacht worden aan algemene interventies en beleid die de voedingsbodem verkleinen, zoals investeringen in de sociale basis, het bevorderen van contact tussen bewonersgroepen en andere samenlevingsopbouwinterventies, en het betrekken van bewoners bij besluitvorming over hun leefomgeving. Enkele van die meer algemene interventies worden als voorbeelden genoemd bij enkele bouwstenen (nl. die van dagbesteding, sociale omgeving en samenleving).

Noodzaak van flexibiliteit

Flexibiliteit is van belang bij de invulling en uitvoering van interventies. Interventies kunnen nooit simpelweg worden overgenomen uit een andere gemeente of situatie, maar moeten altijd worden aangepast aan de specifieke context waarin zij wordt toegepast. Tevens dient de interventie in de loop van de tijd te worden bijgesteld om in te spelen op de veranderende doelgroepen en de dynamiek in de sociale omgeving.

8 Zie bijv. website NCTV: <https://www.nctv.nl/onderwerpen/lokale-aanpak-radicalisering-extremisme-en-terro-risme>.

9 Idealiter is sprake van een brede benadering waarin meerdere overheidsactoren samenwerken met maatschappelijke organisaties om radicalisering te voorkomen, bijtijds te signaleren om te kunnen inter-veniëren, een persoonsgebonden aanpak bij geradicaliseerde en extremistische personen en groepen, repressief optreden als grenzen worden overschreden en zorgen dat geradicaliseerde personen deradicali-seren en duurzaam terugkeren in de samenleving (Van Ginkel e.a. 2023).

Leren van ervaringen en kennis

De voorkeur gaat uit naar bewezen effectieve interventies, maar deze zijn schaars en worden bovendien regelmatig niet meer aangeboden. Als alternatief kan bij actuele, niet-geëvalueerde interventies worden bekeken of deze werkzame elementen bevatten die kenmerkend zijn voor bewezen effectieve methoden. Ook kan kennis over 'oude' bewezen effectieve interventies benut worden om nieuwe interventies te ontwikkelen. Bij dit alles dient wel rekening te worden gehouden met de kanttekening die we eerder hebben gemaakt: dat het belangrijk is om kritisch te zijn bij het vergelijken van interventies op basis van hun onderbouwing. Een interventie die beperkt empirisch is onderzocht kan in de praktijk even of meer effectief zijn als een beter onderzochte interventie. Ook minder robuuste empirische studies en praktijkervaring van de uitvoerders en professionals kunnen waardevolle inzichten bieden over waar, bij wie en onder welke omstandigheden een interventie werkt. Als een interventie eenmaal wordt ingezet, is evaluatie ervan van belang om de inzet ervan te optimaliseren.

Samenwerking, deskundigheidsbevordering, kennisuitwisseling

Bij de keuze van interventies ter preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie is het belangrijk om verder te kijken dan alleen de specifieke interventies die hier direct op zijn gericht. Zoals hierboven aangegeven gaat het ook om de samenhang binnen een lokale aanpak. Daarnaast is essentieel de manier waarop deze interventies binnen organisaties worden ingezet en hoe professionals zich kunnen bekwalen op dit onderwerp. Deskundigheidsbevordering, kennisuitwisseling en samenwerking tussen betrokken partijen – zoals gemeenten, maatschappelijke organisaties en veiligheidspartners – zijn cruciaal voor een effectieve aanpak. Door structurele afstemming en samenwerking te bevorderen, kunnen bijvoorbeeld signalen beter worden herkend en kan er tijdig worden gehandeld. Daarom hebben we de categorie van indirect relevante of systeeminterventies als zesde bouwsteen toegevoegd, gericht op het versterken van de randvoorwaarden voor een samenhangende en duurzame preventieve aanpak.

4.2. Adviezen en suggesties door eindgebruikers

Zoals eerdergenoemd, is het bouwstenenmodel getest door het voor te leggen aan een aantal potentiële eindgebruikers. De werksessie gaf geen aanleiding tot aanpassing van het bouwstenenmodel. Ze bevestigde de gekozen strategie om in het kader van preventief beleid een breed scala aan interventies op te nemen, ook interventies die niet direct gericht zijn op preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie. Wel leverde de werksessie aandachtspunten op voor de vormgeving van het product waarin het bouwstenenmodel wordt opgeleverd, inclusief de mogelijkheid om zoekfuncties toe te voegen.

Naast de door de eindgebruikers gegeven input, die grotendeels al verwerkt is in de bovenstaande hoofdstukken, hebben de deelnemers aan de werksessie adviezen en suggesties gegeven ten aanzien van het bouwstenenmodel en het gebruik ervan in de praktijk. Deze zijn als volgt:

- Preventie van ongewenste polarisatie en radicalisering vereist een brede aanpak, waarbij niet alleen interventies worden ingezet die direct gerelateerd kunnen worden aan preventie van polarisatie en radicalisering, maar ook interventies die hier niet direct aan gerelateerde kunnen worden maar de voedingsbodem voor deze ontwikkelingen verkleint. Daarom is het onvermijdelijk dat er ook dergelijke 'algemene' interventies gericht op onder meer basisvoorzieningen en een sterke sociale basis worden opgenomen. Maar de focus in het model moet blijven liggen op interventies gericht op preventie van ongewenste polarisatie en radicalisering. Het is van belang om dit onderscheid in interventies terug te laten komen in zoektermen bij het model.
- Het is zeer belangrijk dat het model actueel blijft; anders zal het op den duur niet meer gebruikt worden. Het model moet dus periodiek worden geüpdatet, met nieuwe interventies, maar ook moeten oude interventies verwijderd worden als blijkt dat ze niet werkzaam zijn. Tevens moet periodiek worden getoetst of weblinks naar interventies nog wel werken en of er nieuwe evaluaties van interventies beschikbaar zijn gekomen.
- Er zijn richtlijnen nodig voor hoe je tot een totaalpakket komt van een lokale preventieve aanpak voor ongewenste polarisatie en radicalisering.
- Geef ook aandacht aan zoektermen waarop (en zoekfuncties waarmee) je kan zoeken in het model. Het maakt daarbij uit of je alleen kan zoeken binnen het model, of dat je de interventies ook kan vinden via Google. Suggesties die genoemd worden voor (aanvullende) zoektermen: doelgroepen; online zichtbaar; breed of specifiek inzetbaar; timing van het proces waar de interventie op ingrijpt; is het een 'persoonsgerichte' dan wel 'collectief' in te zetten interventie?; in welke 'context' kan de interventie ingezet worden? (bijvoorbeeld in een school, wijk, via jongerenwerk etc.); bewijskracht en eerdere ervaringen.
- Het toevoegen van lokaal ontwikkelde interventies in een lokale aanpak kan van meerwaarde zijn, mits deze interventies doordacht worden ingebed in de lokale aanpak en gebaseerd zijn op inzichten uit andere interventies die effectief (b)lijken te zijn. Het is van belang daarbij te waken voor een lokale aanpak bestaande uit incidentele en losstaande initiatieven.

5 Conclusie en aanbevelingen

5.1. Conclusie

Het doel van dit onderzoek was het verrijken en uitwerken van een 'bouwstenenmodel' dat gebruikt kan worden voor de lokale aanpak voor de preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie. Het model bestaat uit een zestal bouwstenen, oftewel domeinen, waarop de interventies en beschermende factoren betrekking hebben of daarmee in relatie staan. De zes bouwstenen zijn achtereenvolgens het individu, gezin en familie, dagbesteding, sociale omgeving, de samenleving, en tot slot een bouwsteen voor indirecte interventies die niet rechtstreeks verband houden met beschermende factoren van radicalisering en ongewenste polarisatie, maar die indirect van toepassing zijn op de preventie daarvan. Op basis van literatuuronderzoek zijn beschermende en risicofactoren voor radicalisering en ongewenste polarisatie geïnterpreteerd. In het bouwstenenmodel ligt de focus op beschermende factoren, omdat dit goed aansluit op de doelstellingen van preventieve interventies. Daarnaast bleken risico- en beschermende factoren vaak elkaars spiegelbeeld te zijn en kan een focus op risicofactoren potentieel bijdragen aan stigmatiserend denken. De beschermende factoren zijn ingedeeld in clusters met overkoepelende en inhoudelijk vergelijkbare beschermende factoren. Daarnaast hebben we bestaande interventies ter preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie geïnterpreteerd en gekoppeld aan het bouwstenenmodel. Naast een overzicht van specifieke interventies die per bouwsteen ingezet kunnen worden hebben we ook een overzicht gemaakt met algemene beschrijvingen van categorieën van interventies, inclusief beschrijvingen van voorbeeldinterventies. Dit algemenere overzicht kan helpen bij de keuze van het type interventies en biedt inzicht in werkzame elementen waarvoor wetenschappelijke onderbouwing bestaat. Voor de verdere ontwikkeling van het bouwstenenmodel en de wijze waarop dit voor eindgebruikers handzaam vormgegeven kan worden, formuleren we hieronder een aantal aanbevelingen.

5.2. Aanbevelingen

Op basis van de uitgevoerde literatuurstudie naar risico- en beschermende factoren, de inventarisatie van interventies, de ontwikkeling van het bouwstenenmodel en het uittesten ervan, schetsen we een aantal aanbevelingen voor het model. Deze zijn onder meer bedoeld voor verdere ontwikkeling van het bouwstenenmodel en op welke wijze dit vormgegeven kan worden in een toegankelijk, overzichtelijk en gemakkelijk toepasbaar product voor eindgebruikers.

Aanbevelingen ten aanzien van beschikbare kennis over risico- en beschermende factoren

❧ *Blijf investeren in onderzoek naar risico- en beschermende factoren, vooral met aandacht voor opkomende vormen van radicalisering zoals anti-institutioneel extremisme*

Zoals in hoofdstuk 2 is toegelicht, staan risico- en beschermende factoren van de fenomenen radicalisering en polarisatie altijd in relatie tot de context waarin een individu zich bevindt. De wetenschap heeft de afgelopen jaren getracht om algemeen geldende risico- en beschermende factoren te abstraheren uit de vele studies op dit gebied. Dit neemt echter niet weg dat veel van deze factoren nog steeds sterk verbonden zijn met de specifieke context waarin de betreffende studie is uitgevoerd en de omstandigheden waaronder dit is gedaan, evenals de specifieke variant van extremisme waarop de studie betrekking heeft. Gezien de huidige maatschappelijke ontwikkelingen en de groei van diverse vormen van radicalisering en van anti-institutioneel extremisme in Nederland en daarbuiten (NCTV, 2024), is het van aanzienlijk belang om ook voor nieuwe en/of opkomende varianten van radicalisering onderzoek te blijven verrichten naar risico- en beschermende factoren. We constateren op dit moment bijvoorbeeld dat studies naar dergelijke factoren in het licht van anti-institutioneel extremisme nog erg beperkt zijn.

❧ *Actualiseer het model regelmatig op basis van nieuwe inzichten*

Met betrekking tot de actualisering van de literatuur over risico- en beschermende factoren, die het bouwstenenmodel op de lange termijn dient te onderbouwen, bevelen wij aan om ten minste eens in de vijf jaar een hernieuwde literatuurstudie uit te voeren. Deze studie zou gericht moeten zijn op onderzoeken die in de voorafgaande vijf jaar zijn gepubliceerd. Op deze manier kan het huidige literatuuroverzicht worden aangevuld met nieuwe inzichten die naar verwachting beter aansluiten bij de actuele stand van zaken.

❧ *Doe vervolgonderzoek naar impact van afzonderlijke beschermende factoren*

De huidige versie van het bouwstenenmodel is voorzien van een groot aantal beschermende factoren. Het zou in vervolgonderzoek interessant zijn om te kijken naar de waarde van elk van deze factoren. Specifiek zou onderzocht kunnen worden welke beschermende factoren in potentie een grotere impact kunnen realiseren wanneer hierop gericht wordt ingezet door middel van interventies. Dit onderzoek kan bijdragen aan het prioriteren van interventiestrategieën en het

optimaliseren van preventieve aanpakken. Een nadrukkelijke kanttekening hierbij is wel dat het de vraag is in hoeverre dit haalbaar en wenselijk is, gegeven het feit dat een radicaliseringsproces geen simpele optelsom is van een aantal aanwezige risicofactoren en afwezig beschermende factoren. Het is veeleer een complex en dynamisch samenspel tussen deze factoren, waarbij specifieke omstandigheden, individuele kenmerken van personen en die interactie tussen deze elementen een bepalende rol spelen bij het bevorderen van radicalisering of zelfs extremisme.

Aanbevelingen ten aanzien van interventies en bouwstenenmodel

❧ *Benut het bouwstenenmodel als hulpmiddel voor de ontwikkeling van nieuwe interventies*

Door de expliciete koppeling tussen (clusters van) beschermende factoren en interventies in het bouwstenenmodel laat het model duidelijk zien waar lacunes zich bevinden wat betreft interventies die bepaalde factoren versterken. Indien het volgens de literatuur om belangrijke beschermende factoren gaat, vormt dat een reden om voor die factoren interventies te ontwikkelen. Het model fungeert daarmee als een overzichtelijk en praktisch hulpmiddel voor beleidsmakers, onderzoekers en praktijkprofessionals. Wij bevelen aan om het bouwstenenmodel te benutten als één van de mogelijke bases voor de ontwikkeling van nieuwe preventieve interventies, zodat beter kan worden ingespeeld op de lacunes die uit het model naar voren komen.

❧ *Zorg voor een goed doorzoekbaar model met relevante zoektermen*

De bruikbaarheid van het bouwstenenmodel wordt vergroot als interventies via diverse ingangen gevonden kunnen worden. Het is daarom raadzaam om naast de gepresenteerde indeling in domeinen, ook de mogelijkheid op te nemen om via aanvullende zoekvelden gericht te zoeken naar specifieke interventies. In de werksessie met eindgebruikers werden ook een aantal zoektermen gesuggereerd. Mogelijke zoekvelden/zoektermen zijn: (i) is het een 'persoonsgerichte' interventie of is deze gericht op een 'collectief' dat wil zeggen, een bewonersgroep of gemeenschap?; (ii) in welke 'context' kan de interventie ingezet worden? (bijvoorbeeld in een school, wijk, via jongerenwerk etc.); (iii) richt de interventie zich (ook) op de 'online leefwereld'?; (iv) is het een 'breed inzetbare' of 'specifieke' interventie?. Hoewel deze zoekvelden deels kunnen overlappen met de indeling naar domeinen (zoals het onderscheid tussen bouwstenen individu, dagbesteding en sociale omgeving) kunnen deze zoekvelden een aanvullende waarde hebben omdat er niet altijd een een-op-een relatie is tussen domein en de genoemde zoektermen.

❧ *Houd het overzicht van interventies up-to-date*

Uit onze contacten met eindgebruikers blijkt er veel behoefte te zijn aan een helder en up-to-date overzicht van interventies die ingezet kunnen worden. Een belangrijke aanbeveling is dat het product waarin het bouwstenenmodel wordt vormgegeven, periodiek geactualiseerd dient te worden. Het bouwstenenmodel biedt een helder overzicht van interventies en kan zeer behulpzaam zijn bij het vormgeven van het preventiebeleid, maar indien het model niet geactualiseerd wordt, dan kan het zijn waarde relatief snel verliezen en, zoals vaker bij dit soort inventarisaties het geval is, niet meer gebruikt worden door potentiële gebruikers. Actualisatie is van uiterst belang om eindgebruikers te wijzen op nieuwe interventies, inclusief interventies gericht op eventuele nieuwe vormen van polarisatie en radicalisering. Actualisatie houdt ook in dat actuele informatie wordt opgenomen over recente studies naar de effectiviteit van interventies en nieuwe kennis over de randvoorwaarden waarin deze ingezet kunnen worden. Daarnaast zouden interventies uit het model verwijderd moeten worden wanneer uit toekomstige studies naar voren komt dat ze niet effectief blijken te zijn.

Een aantal adviezen ten aanzien van de actualisatie van het model zijn de volgende:

- **Samenwerken met praktijkpartners:** betrek gemeenten, maatschappelijke organisaties en professionals uit het veld bij het delen en onderling uitwisselen van (nieuwe) interventies en ervaringen. Organiseer bijvoorbeeld jaarlijkse bijeenkomsten om inzichten te verzamelen en te bespreken;
- **Inbouwen van een feedbackmechanisme:** creëer een platform waar eindgebruikers van het model (bijv. gemeenten, beleidsmakers, uitvoerders van interventies) feedback kunnen geven over bijvoorbeeld ontbrekende interventies of verouderde informatie, zodat het model voortdurend kan worden geactualiseerd.
- **Controleren van inhoud in het model:** naast het toevoegen van nieuwe interventies op basis van input, is het belangrijk om informatie in het model jaarlijks te herzien. Dit betreft onder meer: veranderingen in het actieve aanbod van interventies, maar ook weblinks en informatie over interventies en dergelijke.
- **Maak gebruik van online gebruiksmogelijkheden en digitale tools:** ontwikkel een digitaal en interactief model dat eenvoudig te updaten is, bijvoorbeeld met behulp van een online database, waarin gebruikers relevante informatie kunnen toevoegen, uitwisselen of bijwerken;

- **Systematisch integreren van (nieuwe) evaluaties van interventies:** verzamel en actualiseer resultaten uit evaluaties van interventies en integreer succesvolle strategieën of lessen in het model;
- **Trendanalyses toepassen:** analyseer trends in polarisatie, maatschappelijke spanningen en radicalisering om te anticiperen op nieuwe uitdagingen en interventies in het model aan te passen.
- **Zoek internationale samenwerking op:** zoek contact met internationale experts en organisaties om inzicht te krijgen in best practices en interventies uit andere landen die toepasbaar zijn in de Nederlandse context.

❖ *Vul het model met zowel onderbouwde als (nog) niet geëvalueerde recente interventies*

In veel gevallen is het een uitdaging om preventieve interventies grondig te evalueren, bijvoorbeeld door een gebrek aan (financiële) middelen of voldoende capaciteit. Het is daarom belangrijk om in de praktijk te experimenteren met nieuw ontwikkelde interventies gericht op de preventie van radicalisering, polarisatie en maatschappelijke spanningen. Binnen deze context kunnen nieuw ontwikkelde interventies worden getest, waarbij inzichten worden opgedaan over hun effectiviteit en mogelijkheden tot optimalisatie / toepasbaarheid in andere omgevingen of voor andere doelgroepen. Dit draagt bij aan een beter begrip van wat werkt. Bovendien vormt het een belangrijke stap in het verfijnen en verbeteren van interventies voor toekomstig gebruik, die niet altijd goed geëvalueerd kunnen worden, maar mogelijk wel een waardevolle bijdrage leveren in de preventieve sfeer. Wij bevelen dan ook aan om opname van interventies in het bouwstenenmodel niet uitsluitend te beperken tot enkel interventies waarvoor al goede onderbouwing bestaat, maar deze juist *al dan niet tijdelijk* aan te vullen met recent ontwikkelde, veelbelovende en/of innovatieve interventies waarmee in de praktijk door verschillende eindgebruikers geëxperimenteerd kan worden.

❖ *Benut ook inzichten uit niet-openbare evaluaties*

Gemeenten maken evaluatierapporten van interventies gericht op preventie van polarisatie en radicalisering niet altijd openbaar, vooral als het om meer kleinschalige evaluaties gaat (zie Fermin & Omlo, 2021). Het kan waardevol zijn om ook die evaluaties te verzamelen en de inzichten daaruit op te nemen in het bouwstenenmodel.

❖ *Investeer in kennis en interventies tegen ongewenste polarisatie*

Er zijn weinig interventies die zich specifiek richten op de preventie van ongewenste polarisatie. Dit geldt met name voor verticale polarisatie. Het gebrek aan interventies met een expliciete focus op ongewenste polarisatie kan allerlei oorzaken hebben. In de eerste plaats zijn er in gemeenten al veel activiteiten binnen het reguliere beleid die zich richten op beschermende factoren tegen ongewenste polarisatie, alleen wordt het niet zo genoemd. Denk aan samenlevingsopbouw activiteiten in wijken, jongerenwerkactiviteiten, en het tegengaan van overlast door groepen jongeren vanuit veiligheid et cetera. Ook is het fenomeen 'ongewenste polarisatie' een diffuus en complex fenomeen dat niet altijd eenvoudig is te doorgronden en aan te pakken. Tot slot is er sprake van terughoudendheid bij de overheid bij de aanpak van polarisatie omdat polarisatie ook 'gewenst' kan zijn en past binnen een veerkrachtige samenleving en democratie. Omdat gemeenten steeds vaker zich bij hun radicaliseringsaanpak ook richten op het verminderen van ongewenste polarisatie, is er behoefte aan meer kennis over effectieve aanpakken die verschillende vormen van ongewenste polarisatie kunnen voorkomen. Bij het laatste kan het ook gaan om allerlei bestaande interventies die beschermende factoren tegen ongewenste polarisatie versterken, zonder dat ze expliciet ongewenste polarisatie als doel hebben. Vooral ten aanzien van verticale polarisatie zijn (nog) weinig interventies beschikbaar en zou kunnen worden ingezet op het (stimuleren van) het ontwikkelen van nieuwe interventies.

❖ *Investeer in evaluatie van bestaande interventies*

Veel bestaande interventies zijn niet geëvalueerd en zelfs niet goed onderbouwd of beschreven. Gezien het feit dat evaluatie een kostbaar en tijdrovend proces kan zijn, is het raadzaam om gericht te evalueren. Bijvoorbeeld door te focussen op de evaluatie van typen interventies waarvoor nog weinig wetenschappelijke onderbouwing bestaat. Wij adviseren om bij het uitvoeren van evaluatieonderzoek de stappen, aanbevelingen en randvoorwaarden van de **Toolkit Evidence-Based Werken** te volgen. En daarbij de focus te leggen op 'wat werkt voor wie onder welke omstandigheden' met aandacht voor 'werkende elementen' die relevant zijn voor categorieën van interventies. Typen interventies waarvan nog weinig kennis is over de werkzaamheid zijn interventies die zich richten op het verminderen van verticale polarisatie en het herstel van vertrouwen richting overheid, instituties én de uitvoerend professionals (ambtenaren, uitvoerend professionals in wijken). Ook ten aanzien van interventies die zich richten op het versterken van weerbaarheid tegen mis- en desinformatie, en interventies die zich richten op het verminderen van online polarisatie, is nader onderzoek gewenst.

Er is ook behoefte aan onderzoek naar effectieve interventies die de weerbaarheid van lokale gemeenschappen versterken tegen polarisatie en radicalisering. Veel bestaande interventies en

methodieken van o.a. sociale professionals richten zich op het verminderen van conflicten in buurten, buurtcentra of op scholen, het tegengaan van discriminatie en uitsluiting van groepen, maar niet expliciet op het voorkomen van ongewenste polarisatie. Met het oog op het verder uitbouwen en onderbouwen van het bouwstenenmodel is het van belang te onderzoeken in hoeverre deze interventies ook bijdragen aan het versterken van beschermende factoren tegen polarisatie en radicalisering.

Tot slot is opschaling van evaluatieonderzoek wenselijk waarbij meer gecoördineerde evaluaties van vergelijkbare interventies bij verschillende doelgroepen en in verschillende gebieden zorgt voor verdiepende inzichten in wat werkt, voor wie, waarom en onder welke omstandigheden. Vanuit die inzichten kan dan vervolgens beter geadviseerd worden welke interventies in welke lokale contexten of bij welke doelgroepen ingezet kunnen worden.

Test het model uitgebreider met eindgebruikers

Gezien de beperkte omvang van de test die wij hebben uitgevoerd met eindgebruikers, wordt aanbevolen om in de volgende fasen van de vormgeving van het model dit uitgebreider te testen met meer eindgebruikers. Dat zal de bruikbaarheid van het model vergroten.

Bied brede ondersteuning aan gemeenten bij gebruik van het model

Het Rijk kan gemeenten breder ondersteunen dan alleen het aanbieden van het bouwstenenmodel door deskundige begeleiding te bieden bij het ontwikkelen van een integrale en samenhangende aanpak tegen ongewenste polarisatie en radicalisering. Dit kan bijvoorbeeld via workshops, expertbijeenkomsten en online ondersteuning, waarbij gemeenten leren hoe zij interventies kunnen selecteren, combineren en afstemmen op lokale behoeften en risico's. Daarbij kan ook rekening worden gehouden met verschillen tussen gemeenten, zowel in hun specifieke lokale behoeften als in de ontwikkelingsfase van hun preventiebeleid. Het Rijk kan ook een ondersteunende rol spelen in het opschalen van interventies die succesvol (b)lijken te zijn, maar die lokaal nog beperkt worden ingezet.

Referentielijst

Allport, G. W. (1954). The nature of prejudice. Reading, MA: Addison-Wesley.

Amit, S., & Kafy, A.-A. (2022). A systematic literature review on preventing violent extremism. *Journal of Adolescence*, 94, 1-13. <https://doi.org/10.1002/jad.12095>.

Ahn, M. Y., & Davis, H. H. (2020). Sense of belonging as an indicator of social capital. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40(7/8), 627-642. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-12-2019-0258>

Baier, D., Manzoni, P., & Bergmann, M. C. (2016). Einflussfaktoren des politischen Extremismus im Jugendalter: Rechtsextremismus, Linksextremismus und islamischer Extremismus im Vergleich [Factors influencing adolescents' political extremism: Right-wing, left-wing, and Islamist extremism compared]. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform [Journal of Criminology and Penal Reform]*, 99, 171–198. <https://doi.org/10.1515/mkr-2016-0302>.

Beelmann, A., & Jonkman, H. (2021). *Preventie van radicalisering en extremisme. Een kennisbestand voor het hoger onderwijs*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

Bhui, K., Everitt, B., Jones, E., & Correa-Velez, I. (2014). Might depression, psychosocial adversity, and limited social assets explain vulnerability to and resistance against violent radicalisation? *PLoS One*, 9, e105918. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0105918>.

Boehnke, K., Hagan, J., & Merkens, H. (1998). Right-wing extremism among German adolescents: Risk factors and protective factors. *Applied Psychology*, 47, 109–126. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1998.tb00016.x>.

Braddock, K. (2019). Vaccinating Against Hate: Using Attitudinal Inoculation to Confer Resistance to Persuasion by Extremist Propaganda. *Terrorism and Political Violence*, 34(2), 240–262. <https://doi.org/10.1080/09546553.2019.1693370>

Broekroelofs, R., & Speelman, J. (2023). *Kennissynthese Sociaal Werk Radicalisering en Polarisatie. Rapportage pijler 1*. Utrecht: Movisie. Geraadpleegd via: <https://www.movisie.nl/sites/default/files/2023-10/230906%20Rapport%20Kennissynthese%20Sociaal%20Werk%20Radicalisering%20en%20polarisatie%20Pijler%201.pdf>.

Busher, J., Holbrook, D., & Macklin, G. (2019). The internal brakes on violent escalation: A typology. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 11(1), 3–25. <https://doi.org/10.1080/19434472.2018.1551918>.

Butter, E., Fermin, A., & Omlo, J. (2024). *Evaluatie inzet DOCK Utrecht op preventie schadelijke polarisatie en radicalisering*. Rapport voor de gemeente Utrecht. Bureau Omlo.

Cadat-Lampe, M., Engbersen, R., Jansen, J., Van de Kamp, J., Repetur, L., Talma, M. (2020). *Wij in de wijk. Werken aan sociale samenhang in buurten en wijken*. Utrecht: Movisie.

Cankor, E. & Noor, S. (2021). *Weerbare individuen, weerbare gemeenschappen. Een inventarisatie van interventies gericht op het versterken van weerbaarheid van individuen en gemeenschappen*. Utrecht: Movisie.

Cherney, A., & Murphy, K. (2019). Support for Terrorism: The Role of Beliefs in Jihad and Institutional Responses to Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 31(5), 1049–1069. <https://doi.org/10.1080/09546553.2017.1313735>.

Cragin, R. K., Bradley, M. A., Robinson, E., & Steinberg, P. S. (2015). *What factors cause youth to reject violent extremism? Results of an exploratory analysis in the West Bank*. RAND Corporation. Retrieved from http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1100/RR1118/RAND_RR1118.pdf.

Dijkman, A. (2022). *Het ministerie van huiselijk geluk. Lokale familieondersteuning van radicalisering en de mogelijke rol van de (rijks)overheid – Eindrapport*. Amsterdam: Sherazade Advies.

Dhami, M. K., & Murray, J. (2016). Male Youth Perceptions of Violent Extremism: Towards a Test of Rational Choice Theory. *The Spanish Journal of Psychology*, 19(51), 1–10. <https://doi.org/10.1017/sjp.2016.49>

Ebner, J. (2017). *The rage: The vicious circle of Islamist and far right extremism*. London: Tauris.

Expertise-unit Sociale Stabiliteit. (2019). *Toolkit Evidence Based Werken bij de preventie van radicalisering*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Geraadpleegd via: <https://www.socialestabiliteit.nl/si-toolkit>.

Expertise-unit Sociale Stabiliteit. (2022). *Werken aan veerkracht: Randvoorwaarden voor werken aan positieve verandering in kwetsbare omstandigheden*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Expertise-unit Sociale Stabiliteit. (2023). *Voorkomen van radicalisering door vergroten van veerkracht. Handvatten en praktische tips voor gemeenten*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Fair, C. C., Littman, R., Malhotra, N., & Shapiro, J. N. (2018). Relative Poverty, Perceived Violence, and Support for Militant Politics: Evidence from Pakistan. *Political Science Research and Methods*, 6(1), 57–81. <https://doi.org/10.1017/psrm.2016.6>.

Feddes, A. R., Mann, L., & Doosje, B. (2015). Increasing self-esteem and empathy to prevent violent radicalization: A longitudinal quantitative evaluation of a resilience training focused on adolescents with a dual identity. *Journal of Applied Social Psychology*, 45, 400–411. <https://doi.org/10.1111/jasp.12307>.

Feddes, A. R., Nickolson, L., & Doosje, B. (2015). Triggerfactoren in het radicaliseringsproces. *Expertise-unit Sociale Stabiliteit/Universiteit van Amsterdam*.

Feddes, A. R., Huijzer, A., Van Ooijen, I., & Doosje, B. (2019). Fortress of democracy: Engaging youngsters in democracy results in more support for the political system. *Peace and Conflict*, 25(2), 158–164. <https://doi.org/10.1037/pac000380>.

Felten, H. & Broekroelofs, R. (2022), *Wat werkt bij het verminderen van discriminatie*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenleven.

Fermin, A. & Omlo, J. (2021). *Wat werkt bij preventie van radicalisering? Inventarisatie en analyse van evaluaties van aanpakken en interventies ter preventie van radicalisering*. Den Haag: Expertise-Unit Sociale Stabiliteit.

Fuchs, M. (2003). Rechtsextremismus von Jugendlichen. Zur Erklärungskraft verschiedener theoretischer Konzepte [right-wing extremism among youth: On the explanatory power of various theoretical concepts]. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie [Cologne Journal of Sociology and Social Psychology]*, 55, 654–678. <https://doi.org/10.1007/s11577-003-0116-3>.

Gill, P. (2015). Toward a scientific approach to identifying and understanding indicators of radicalization and terrorist intent: eight key problems. *Journal of Threat Assessment and Management*, 2(3–4):187–191.

Grossman, M., Hadfield, K., Jefferies, P., Gerrand, V., & Ungar, M. (2020). Youth Resilience to Violent Extremism: Development and Validation of the BRAVE Measure. *Terrorism and Political Violence*, 34(3), 468–488. <https://doi.org/10.1080/09546553.2019.1705283>.

Jasko, K., LaFree, G., & Kruglanski, A. (2017). Quest for significance and violent extremism: The case of domestic radicalization. *Political Psychology*, 38(5), 815–831. <https://doi.org/10.1111/pops.12376>.

Jensen, M., LaFree, G., James, P. A., Atwell-Seate, A., Pisiu, D., Stevenson, J., & Picarelli, J. (2016). *Final report: Empirical assessment of domestic radicalization (EADR). Report to the National Institute of Justice, Office of Justice Programs*. Washington, DC: U.S. Department of Justice.

Klein, C. (2013). Social Capital or Social Cohesion: What Matters For Subjective Well-Being? *Social Indicators Research*, 110(3), 891–911.

Knight, S., Woodward, K., & Lancaster, G. L. J. (2017). Violent versus nonviolent actors: An empirical study of different types of extremism. *Journal of Threat Assessment and Management*, 4(4), 230–248. <https://doi.org/10.1037/tam0000086>.

Kriek, F., Mack, A., & Verbeek, E. (2019). *Evaluatie ontwikkeling van het project Familiecontact*. Amsterdam: Regioplan.

Liht, J., & Savage, S. (2013). Preventing Violent Extremism through Value Complexity: Being Muslim Being British. *Journal of Strategic Security*, 6(4), 44–66. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.6.4.3>

Lösel, F., Bender, D., Jugl, I., King, S. (2020). Resilience against Political and Religious Extremism, Radicalization, and Related Violence: A Systematic Review of Studies on Protective Factors. In: Weisburd, D., Savona, E.U., Hasisi, B., Calderoni, F. (eds) *Understanding Recruitment to Organized Crime and Terrorism*. (pp.55-84). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-36639-1_3

Marsden, S., & Lee, B. (2022). *Protective Factors for Violent Extremism and Terrorism: Rapid Evidence Assessment*. Lancaster, UK: Centre for Research and Evidence on Security Threats (CREST).

Masmoudia, S., Abbasb, W., & Eltayebc, S. (2022). Resilience as a protective factor against violent extremism: A systematic review of systematic reviews. *Journal for Deradicalization*, 33, 286-317.

McCauley, C., & Moskalenko, S. (2008). Mechanisms of political radicalization: Pathways toward terrorism. *Terrorism and political violence*, 20(3), 415-433.

Muluk, H., Umam, A. N., & Milla, M. N. (2020). Insights from a deradicalization program in Indonesian prisons: The potential benefits of psychological intervention prior to ideological discussion. *Asian Journal of Social Psychology*, 23, 42–53. <https://doi.org/10.1111/ajsp.12392>.

Murphy, K., Cherney, A., & Teston, M. (2019). Promoting Muslims' Willingness to Report Terror Threats to Police: Testing Competing Theories of Procedural Justice. *Justice Quarterly*, 36(4), 594–619. <https://doi.org/10.1080/07418825.2018.1437210>.

Mutsaers, P., & Demir, S. (2020). *Handen ineen voor meer veerkracht. Preventie van radicalisering en polarisatie: een literatuuronderzoek naar beleid, prioriteiten, programma's en samenwerkingspartners*. Den Haag: Expertise-unit Sociale Stabiliteit, Platform JEP.

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid. (2024). *Bevorderen, Beschermen, Bestrijden – Nationale Extremismestrategie 2024-2029*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Nickolson, L., van Bergen, N., Feddes, A., Mann, L., & Doosje, B. (2021). *Extremistisch Denken en Doen*. Den Haag: WOCD.

Nienierza, A., Reinemann, C., Fawzi, N., Riesmeyer, C., & Neumann, K. (2021) Too dark to see? Explaining adolescents' contact with online extremism and their ability to recognize it, *Information, Communication & Society*, 24 (9), 1229-1246.

Pauwels, L. J., & De Waele, M. (2014). Youth involvement in politically motivated violence: Why do social integration, perceived legitimacy, and perceived discrimination matter? *International Journal of Conflict and Violence*, 8, 134–153. <https://doi.org/10.4119/UNIBI/ijcv.379>.

Pauwels, L. J. R., & Svensson, R. (2017). How robust is the moderating effect of extremist beliefs on the relationship between self-control and violent extremism? *Crime and Delinquency*, 63, 1000–1016. <https://doi.org/10.1177/0011128716687757>.

Peeters, T., Van Wonderen, R., Burggraaff, D., & De Wit, N. (2022). *Online extreemrechtse radicalisering*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of personality and social psychology*, 90(5), 751-783.

Pettigrew, T. F., Tropp, L. R., Wagner, U., & Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. *International journal of intercultural relations*, 35(3), 271-280.

RadarAdvies. (2021). *Onderzoek Effectiviteit Familieondersteuning en Forsa van het Landelijk Steunpunt Extremisme*. Amsterdam: RadarAdvies.

RadarAdvies. (2022). *Vatbare individuen en vatbare omgevingen*. Amsterdam: RadarAdvies.

Ranstorp, M. (2016). *The root causes of violent extremism*. RAN Issue paper, 4(01), 2016.

Ranstorp, M., & Meines M. (2024). *The root causes of violent extremism*. RAN Issue paper, updated version.

Rousseau, C., Hassan, G., Miconi, D., Lecompte, V., Mekki-Berrada, A., El Hage, H., & Oulhote, Y. (2019). From social adversity to sympathy for violent radicalization: The role of depression, religiosity and social support. *Archives of Public Health*, 77(45), 1–12. <https://doi.org/10.1186/s13690-019-0372-y>.

Rottweiler, B., & Gill, P. (2022). Individual differences in personality moderate the effects of perceived group deprivation on violent extremism: Evidence from a United Kingdom nationally Representative Survey. *Frontiers in psychology*, 13, 790770.

Seidler, Y., Van San, M., & Verbeek, M. (2020). *Culturele interventies als instrument om weerbaarheid tegen extremistische en polariserende boodschappen te vergroten? Een literatuurstudie en meta-evaluatie van negen culturele interventies*. Rotterdam: Risbo.

Sieckelink, S., & Gielen, A.J. (2020). *Veerkracht bevorderen bij opgroeiende jongeren. Inzetten op beschermende factoren*. Den Haag: Expertise-unit Sociale Stabiliteit, Platform JEP.

Sieckelinck, S., & De Winter, M. (2015). *Formers and families: Transitional journeys in and out of extremisms in the United Kingdom, Denmark and the Netherlands*. The Hague: National Coordinator for Security and Counterterrorism.

Sklad, M., & Park, E. (2017). Examining the Potential Role of Education in the Prevention of Radicalization From the Psychological Perspective. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 4(23), 432-437. <https://doi-org.vu-nl.idm.oclc.org/10.1037/pac0000258>

Stephens, W., Sieckelinck, S., & Boutellier, H. (2021). Preventing Violent Extremism: A Review of the Literature. *Studies in Conflict & Terrorism*, 44(4), 346-361. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2018.1543144>

SZW (2023). *Agenda Veerkrachtige en Weerbare Samenleving*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

SZW (2024). *Rapport Toetsingen Operationalisatie Beleidstheorie Afdeling Weerbare Samenleving*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Taouanza, I., Felten, H., & Keuzekamp, S. (2016). *Werkt het aangaan van een dialoog? Onderzoek naar de effectiviteit van dialoogbijeenkomsten tegen vooroordelen en stereotyperingen*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenleven.

Van Bergen, D. D., Feddes, A. F., Doosje, B., & Pels, T. V. (2015). Collective identity factors and the attitude toward violence in defense of ethnicity or religion among Muslim youth of Turkish and Moroccan Descent. *International Journal of Intercultural Relations*, 47, 89–100. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2015.03.026>.

Van Brunt, B., Murphy, A., & Zedginidze, A. (2017). An Exploration of the Risk, Protective, and Mobilization Factors Related to Violent Extremism in College Populations. *Violence and Gender*, 4(3), 81–101. <https://doi.org/10.1089/vio.2017.0039>

Van den Berg, G. (2022). *Wat kan je doen aan polarisatie en radicalisering? Begrippen, modellen en interventies*. NJi, Nederlands Jeugdinstituut.

Van Ginkel, B., Molas, B., Eggink, K., Van Dongen, T., Vugteveen, M. (2023). *Utrecht samen toekomstgericht. Een analyse van nieuwe trends in radicalisering en polarisatie en mogelijke beleidsinterventies. Rapport voor de gemeente Utrecht*. International Centre for Counter-Terrorism (ICCT).

Van Pelt, M. & Spierts, M. (2024). *Dossier Wat werkt bij Samenlevingsopbouw*. Movisie.

Van Wonderen, R., Burggraaff, D., Ganpat, S., Van Beek, G., & Cauberghs, O. (2023). *Rechtsextremisme op sociale mediaplatforms? Ontwikkelingspaden en handelingsperspectieven*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Van Wonderen, R., Burggraaff, D., Sieckelinck, S., Dijkman, A. & Day, M. (2024). *Richtlijn Radicalisering voor het Jeugddomein*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut

Van Wonderen, R., & Burggraaff, D. (2024). *Voorverkenning begrippenkader Maatschappelijke Onrust & -Stabiliteit. Literatuur- en documentenstudie naar de eenduidigheid, helderheid en meetbaarheid van veelgebruikte begrippen omtrent maatschappelijke onrust en -stabiliteit*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Van Wonderen, R. (2019) *Handreiking Van polarisatie naar verbinding in buurten*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenleven.

Van Wonderen, R. & Felten, H. (2021). *Waarom contact werkt*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenwerken.

Van Wonderen, R. en Peeters, M. (2022). *Werken aan weerbaarheid tegen desinformatie en eenzijdige meningsvorming*. Utrecht/Amsterdam: Verwey-Jonker Instituut/RadarAdvies.

Van Wonderen, R., Reches, L., Van den Berg, G., & Van Suylen (2019). *Jongeren en polarisatie. Verkenning naar polarisatie waarbij jongeren zijn betrokken en gehanteerde werkwijzen om hiermee om te gaan*. Verwey-Jonker Instituut: Utrecht.

Van Yperen, T., Veerman, J. W., & Bijl, B. (2017). Naar meer effect: Resultaatgerichte ontwikkeling van interventies. In T. van Yperen, J. W. Veerman, & B. Bijl (editors), *Zicht op effectiviteit: Handboek resultaatgerichte ontwikkeling interventies in de jeugdsector* (pp. 17-52). Lemniscaat.

Verloove, J., Van Wonderen, R., Felten, H. (2020). *Theorieën en aanpakken van polarisatie. Uitgebreide rapportage*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenleven.

Wolfowicz, M., Litmanovitz, Y., Weisburd, D., & Hasisi, B. (2020). A field-wide systematic review and meta-analysis of putative risk and protective factors for radicalization outcomes. *Journal of quantitative criminology*, 36, 407-447.

Zych, I., & Nasaescu, E. (2022). Is radicalization a family issue? A systematic review of family-related risk and protective factors, consequences, and interventions against radicalization. *Campbell systematic reviews*, 18(3), e1266.

Bijlage 1:

Effectladder voor effectiviteit van interventies

Effectladder voor effectiviteit van interventies

Belangrijke vraag is op welke bewezen effectieve interventies kan worden ingezet door gemeenten en (jeugd)professionals in Nederland ter preventie van maatschappelijke spanningen, ongewenste polarisatie en/of radicalisering. Lang niet alle beschikbare interventies die zich richten op het verminderen of voorkomen van risicofactoren voor polarisatie en radicalisering, of die beschermende factoren versterken, zijn geëvalueerd. Als er wel sprake is van een vorm van evaluatie, dan gaat het zeer zelden om effectief bewezen interventies. De hoogste niveaus van bewijskracht van interventies vergen namelijk langdurig en kostbaar onderzoek (longitudinaal design, controlegroep) dat om financiële, praktische en ethische redenen niet vaak wordt uitgevoerd. Echter ook empirische studies met lagere niveaus van bewijskracht kunnen relevante inzichten bieden in hoeverre het aannemelijk is dat interventies werkzaam zijn, voor wie en onder welke omstandigheden. Om bij interventies aan te kunnen geven in welke mate ze onderbouwd zijn, gaan we uit van de effectladder “effectiviteit van interventies” van het Nederlands Jeugdinstituut. In de effectladder ‘Effectiviteit van interventies’ van Van Yperen, Veerman en Bijl (2017) is de effectiviteit van interventies ingedeeld in een aantal niveaus. Zij stellen voor het begrip ‘effectiviteit’ en het effect-onderzoek te koppelen aan het ontwikkelingsstadium waarin een interventie verkeert. Daarvoor hebben zij de zogenaamde ‘effectladder’ ontwikkeld. Deze kent vijf niveaus van bewijskracht die aangeven hoe effectief een interventie is. In de beschrijving van interventies is, voor zover beschikbaar, het niveau van de effectladder vermeld.

- **Trede 0: op dit niveau van de effectladder is sprake van een interventie die ‘in de hoofden’ van de uitvoerders zit.** Zij ondersteunen bijvoorbeeld ouders op een volgens hen methodische manier, maar wat ze precies doen en waarom dat zou werken is voor anderen niet duidelijk op papier gezet. Dit kan een bijzonder effectieve interventie zijn, maar de werkwijze en resultaten zijn voor buitenstaanders niet duidelijk. Dat hindert ook de overdraagbaarheid van de interventie aan vakgenoten.
- **Trede 1: voorwaardelijk.** Op trede 1 van de effectladder staat de interventie op papier. De aandacht gaat vooral uit naar het doel van de interventie, de doelgroep, de aanpak en

de randvoorwaarden voor de uitvoering. Door deze explicitering is de werkwijze van de interventie te begrijpen en de aanpak gemakkelijker overdraagbaar.

- **Trede 2: veelbelovend.** Het formuleren van een goede interventietheorie maakt een interventie in theorie effectief. Op trede 2 van de effectladder gaat het om een aannemelijk verhaal dat de interventie kan werken. Als daarbij gerefereerd wordt aan algemeen aanvaarde en met onderzoek ondersteunde theorieën komt de interventie nog sterker te staan. Interventies in de databank Effectieve Jeugdinterventies voldoen minstens aan dit niveau.
- **Trede 3: doeltreffend.** Het meten vormt de kern van trede 3: er zijn cijfers beschikbaar die bijvoorbeeld laten zien dat de doelgroep wordt bereikt, waarom sommige cliënten voortijdig afhaken, dat de cliënten tevreden zijn, dat de doelen van de interventie worden gerealiseerd of dat er positieve veranderingen zijn op een relevante uitkomstmaat. Deze gegevens leveren de eerste aanwijzingen op voor de effectiviteit van de interventie.
- **Trede 4 en 5: respectievelijk plausibel en werkzaam.** Deze vormen van ‘evidence’ komen bij interventies binnen het sociaal of veiligheidsdomein niet of nauwelijks voor.

In dit rapport is voor een groot aantal interventies de bijbehorende trede op de effectladder vermeld. De indeling naar tredes is gebaseerd op informatie uit de databanken met erkende interventies of het betreft een eigen – niet-officiële – inschatting gebaseerd op beschikbare evaluaties. Indien een interventie is opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies van het NJi of in de Databank Erkende sociale interventies van Movisie, is gebruik gemaakt van de aldaar gehanteerde erkenningsniveaus of -criteria. In de databank van Movisie worden drie niveaus onderscheiden: ‘goed beschreven’, ‘goed onderbouwd’ en ‘effectief’, die achtereenvolgens corresponderen met de tredes 1 (voorwaardelijk), 2 (veelbelovend) en 3 (doeltreffend). In de databank van NJi worden vier niveaus onderscheiden, waarbij de meest voorkomende niveaus ‘goed onderbouwd’ en ‘eerste aanwijzingen voor effectiviteit’ corresponderen met tredes 2 (veelbelovend) en 3 (doeltreffend). Indien een interventie (nog) niet is opgenomen in deze databanken, maar er wel een evaluatie beschikbaar is die voldoende informatie bevat, hebben wij een eigen – niet-officiële – inschatting gemaakt van het niveau van onderbouwing op basis van de beschikbare evaluatie.

Bijlage 2:

Algemene beschrijvingen van categorieën van interventies

Lang niet alle beschikbare interventies die beschermende factoren versterken tegen polarisatie en radicalisering zijn geëvalueerd. Als er wel sprake is van een vorm van evaluatie, dan gaat het zeer zelden om *effectief bewezen* interventies (treden 4 en 5 op de interventieladder; zie Bijlage 1). Echter ook empirische studies met lagere niveaus van bewijskracht kunnen relevante inzichten bieden in hoeverre het aannemelijk is dat interventies werkzaam zijn, voor wie en onder welke omstandigheden (zie treden 2 en 3 op de interventieladder).

1. Beschrijving van het 'type' interventie, zodat het voor de lezer direct duidelijk is wat in algemene zin dit type interventie inhoudt. Hier benoemen we: doelgroep(en), doelstelling(en), op welke beschermende factoren richt het type interventie zich.
2. Het nut uitgelegd, waarom werkt dit type interventie? Aan welke knoppen (beschermende en risicofactoren) draai je binnen het bouwstenenmodel? Wat zijn algemeen werkzame elementen binnen dit type interventie?
3. Wat zijn belangrijke randvoorwaarden van de uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie en wat is de toepasbaarheid in de praktijk (informatie vanuit evaluaties of geleerde lessen)?
4. Empirische gedeelte: benoemen van specifieke voorbeelden van interventies die binnen de algemene categorie vallen. Korte beschrijving van de interventie en aangeven welke onderbouwing er is voor effectiviteit.
5. Voorbeeldinterventies plaatsen op de effect ladder. Daarmee worden interventies automatisch gekoppeld aan een "theoretische basis" van de bovenliggende algemene type interventie.
6. Online verwijzingen naar meer informatie over voorbeeldinterventies.

Als gemeenten willen beoordelen welke interventies kunnen bijdragen aan het realiseren van bepaalde doelen kan óók worden bekeken of interventies 'werkzame elementen' bevatten. Werkzame elementen kunnen we omschrijven als "de belangrijkste of meest succesvolle onderdelen van een interventie die ervoor zorgen dat de interventie de gewenste uitwerking heeft", dus effect heeft (Samenwerkingsverband Erkenning van Interventies, 2020). In deze bijlage hebben we interventies gecategoriseerd die vergelijkbaar zijn qua doelstellingen, doelgroepen en beschermende factoren. We beschrijven voor diverse categorieën interventies uit welke onderdelen deze interventies bestaan en wat op basis van evaluatieonderzoek bekend is over de werkzaamheid van deze elementen. Daarbij geven we per categorie voorbeelden van geëvalueerde interventies die zulke werkzame elementen bevatten. De reden waarom we dit overzicht hebben gemaakt is dat gemeenten en uitvoerende professionals dit als hulpmiddel kunnen benutten om (nieuwe) interventies die *niet zijn geëvalueerd* per categorie toch te kunnen beoordelen, door vast te stellen of deze interventies elementen bevatten waarvoor wetenschappelijke onderbouwing is. De beschrijvingen van de algemene categorieën interventies bestaan uit de links hiernaast weergegeven zes onderdelen.

Ten behoeve van dit onderzoek onderscheiden we **negen algemene categorieën van interventies**. Om tot deze algemene categorieën van interventies te kunnen komen hebben we bekeken welke categorisering er in de wetenschappelijke literatuur worden gemaakt van interventies die beschermende factoren versterken tegen polarisatie en radicalisering.^[10] Sieckelinck en Gielen (2020) hebben een kader opgesteld waarmee preventieve interventies tegen radicalisering en polarisatie thematisch gesitueerd worden. Zij spreken over categorieën van beschermende

---

10 De meest relevante bronnen hiervoor waren: NJI Richtlijn Radicalisering (2024); Stephens, W., Sieckelinck, S., & Boutellier, H. (2021). Preventing violent extremism: A review of the literature. *Studies in Conflict and Terrorism*, 44(4), 346-361; Mutsaers, P., & Demir, S. (2020). *Handen ineen voor meer veerkracht bij jongeren*. Preventie van radicalisering en polarisatie: een literatuuronderzoek naar beleid, prioriteiten, programma's en samenwerkingspartners, Platform JEP; Ranstorp, M. (2016). *The root causes of violent extremism*. RAN issue paper; Sieckelinck, S., & Gielen, A.J. (2020). *Veerkracht bevorderen bij opgroeiende jongeren*. Inzetten op beschermende factoren. Platform JEP. Den Haag: Expertise-unit Sociale Stabiliteit, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid; Cankor, E. & Noor, S. (2021). *Weerbare individuen, weerbare gemeenschappen*. Een inventarisatie van interventies gericht op het versterken van weerbaarheid van individuen en gemeenschappen. Utrecht: Movisie; Fermin, A. & Omlo, J. (2021). *Wat werkt bij preventie van radicalisering?* Inventarisatie en analyse van evaluaties van aanpakken en interventies ter preventie van radicalisering. Expertise-Unit Sociale Stabiliteit; Seidler, Y., Van San, M., & Verbeek, M. (2020). *Culturele interventies als instrument om weerbaarheid tegen extremistische en polariserende boodschappen te vergroten?* Een literatuurstudie en meta-evaluatie van negen culturele interventies. Rotterdam: Risbo.

programma's die elk proberen individuele en collectieve veerkracht en weerbaarheid tegen radicalisering te bevorderen. Deze programma's zijn gebaseerd op wat wetenschappelijk bekend is over het bevorderen van veerkracht en weerbaarheid van jongeren; hierbij gaat het niet enkel om het individu, maar ook om de context om individuen heen. De categorieën zijn: democratische vorming (jongeren zelfstandig denkende, kritische burgers maken, actief burgerschap); ideologische weerbaarheid (onafhankelijk leren denken, desinformatie herkennen, mediageletterdheid versterken); begeleiding van jongeren bij identiteitsvraagstukken; familieondersteuning (weerbaar opvoeden); zelfverwezenlijking (talentontwikkeling, empowerment van 'kwetsbare' jongeren); sociale vaardigheden en normering (ontwikkelen empathie, sociale kaders, inleven in andere perspectieven). De kaders van Sieckelinck en Gielen hebben wij in dit rapport verwerkt tot de algemene interventie categorieën 1 tot en met 4 (zie tabel 1). Hiernaast bestaan er veel preventieve interventies die zich richten op het bevorderen van overbruggende contacten tussen groepen, op basis van de contacttheorie en de sociale identiteitstheorie, vanuit de vooronderstelling dat (positief) contact vooroordelen tussen groepen kan verminderen.^[11] In de KIS publicaties 'Waarom contact werkt' en 'Theorieën en aanpakken van polarisatie' wordt toegelicht onder welke voorwaarden (op basis van wetenschappelijke inzichten) contact kan werken om spanningen en polarisatie tussen groepen te verminderen.^[12] Voorbeelden van dit type interventies worden weergegeven bij algemene categorie 5 (zie tabel 1). Verder is sprake van een groot aantal interventies dat zich richt op onderliggende factoren bij radicalisering en polarisatie, zoals school- en werkdeelname ter voorkoming van marginalisering en sociale en economische interventies voor het verminderen van ongelijkheden, multiproblematiek en discriminatie. Voorbeelden van deze typen interventies worden weergegeven bij algemene categorieën 6 en 7. Algemene categorie 8 heeft betrekking op beschermende interventies tegen de zogeheten 'verticale polarisatie', dat is vertrouwensverlies en toenemend wantrouwen naar instituties en de overheid, met risico's op mogelijk anti-institutioneel extremisme. Dit betreft een type van polarisatie en radicalisering waarvoor pas recentelijk aandacht is gekomen. Algemene categorie 9, tot slot, betreft samenwerkingsverbanden en deskundigheidsbevordering van professionals en organisaties in wijken/gemeenten voor signalering, kennisuitwisseling en afstemming van handelen. Deze zijn niet direct

gericht op personen die radicaliseren, maar op ondersteuning van lokale actoren en professionals om adequaat om te gaan met radicalisering en polarisatie.

Tabel 1 geeft een beknopt overzicht van de algemene categorieën interventies die hier worden onderscheiden met voorbeeldinterventies. Bij de keuze van voorbeeldinterventies was een voorwaarde dat deze zich richten op één of meer van de beschermende factoren die zijn opgenomen in het Bouwstenenmodel. Daarnaast diende tenminste een goede beschrijving, theoretische onderbouwing en/of een (proces- en/of effect-) evaluatie aanwezig te zijn van de interventie (zie bijlage 1, de effectladder voor effectiviteit van interventies). Nota bene: de beschreven voorbeeldinterventies dienen ter illustratie en inspiratie. Naast de beschreven voorbeeldinterventies kan men uiteraard ook kiezen voor andere interventies die voldoen aan de algemene categoriebeschrijvingen van werkzame elementen en randvoorwaarden.

11 Allport, G. W. (1954). The nature of prejudice. Reading, MA: Addison-Wesley. Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. Journal of personality and social psychology, 90(5), 751; Pettigrew, T. F., Tropp, L. R., Wagner, U., & Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. International journal of intercultural relations, 35(3), 271-280.

12 Van Wonderen, R. & Felten, H. (2021). Waarom contact werkt. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenwerken; Verloove, J., Van Wonderen, R., & Felten, H. (2020). Theorieën en aanpakken van polarisatie. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenwerken.

Tabel 1 Algemene categorieën interventies

Interventie type 1: Weerbaarheid van jongeren versterken
Interventie subtype 1.1: Versterken mediawijsheid/digitale vaardigheden. Voorbeeldinterventie: Under Pressure.
Interventie subtype 1.2: Versterken inlevingsvermogen/empathie, sociale vaardigheden, conflictbeheersing. Voorbeeldinterventies: Theaterstuk 'A rebel without a cause'; Vreedzame School / Vreedzame wijk.
Interventie subtype 1.3: Versterken kritisch denken, democratisch burgerschap. Voorbeeldinterventie: VIP en MIJ (jr).
Interventie type 2: Weerbaar opvoeden tegen radicalisering
Voorbeeldinterventies: Trias Pedagogica Opvoeddebatten, Ouders in Positie, Oumnia Works.
Interventie type 3: Ondersteuning gezinnen met familieleden die radicaliseren
Voorbeeldinterventies: Hulpijn radicalisering; Hulpijn extremisme; Familieondersteuning; Lotgenotenondersteuning.
Interventie type 4: Begeleiding en empowerment jongeren met een risico op of in de beginfase van radicalisering
Voorbeeldinterventies: DIAMANT; Buro Zend-Uit; BOUNCE; This is me; Futsal Chabbab.
Interventie type 5: Lokale interventies gericht op versterking weerbaarheid van bewonersgroepen en sociale cohesie
Voorbeeldinterventies: Vreedzame School/Wijk (zie ook subtype 1.2); PBS in de wijk; ABCD-methode.
Interventie type 6: Interventies gericht op tegengaan van discriminatie en versterken weerbaarheid van personen die discriminatie ervaren
Voorbeeldinterventies: Brown Eyes Blue Eyes (filmworkshop); Saïd en Lody; Reageren op discriminatie.
Interventie type 7: Interventies gericht op verminderen van ongelijkheden en vergroting van inclusie
Voorbeeldinterventies: GrowCare; interventies gericht op inclusie van jongeren in kwetsbare posities, zoals: Zorg- en Adviesteams; StudentJobcoach; JINC-programma's; MEE Toekomstcoach.
Interventie type 8: Bevorderen van vertrouwen in instituties en legitimiteit van de overheid
Voorbeeldinterventies: Dilemmalogica; Verbindend Omgaan Met Ongenoegen.
Interventie type 9: Systeeminterventies, samenwerkingsverbanden en deskundigheidsbevordering: voor signalering, kennisuitwisseling en afstemming
Voorbeeldinterventies: Bondgenotenaanpak; SAMOS; Utrecht zijn We Samen; versterking interne infrastructuur DOCK Utrecht; Aarhus-model.

Interventie type 1: Weerbaarheid van jongeren versterken

De eerste algemene categorie van interventies heeft betrekking op het 'versterken van weerbaarheid van jongeren' tegen polarisatie en radicalisering. Binnen deze brede categorie vallen drie subtypen van interventies. Het eerste subtype betreft het versterken van de mediawijsheid en digitale vaardigheden van jongeren om beter om te kunnen gaan met mis- en disinformatie. Het tweede subtype betreft het versterken van empathie en inlevingsvermogen van jongeren naar anderen en het vergroten van de vaardigheden in het omgaan met tegenstellingen en conflicten. Het derde subtype omvat interventies die beogen om jongeren genuanceerder naar de wereld en de politiek te laten kijken en meer begrip bij te brengen voor andere groepen of opvattingen. Dit wordt gerealiseerd door kritisch denken en democratisch burgerschap van jongeren te versterken.

Subtype 1.1 Versterken mediawijsheid/digitale vaardigheden

Doelgroep(en) en doelstelling(en)

- Jongeren worden in steeds grotere mate blootgesteld aan misinformatie en nepnieuws, onder andere door het toenemende gebruik van sociale media. Via sociale media, video's en websites worden extremistische ideeën verspreid, wat kan leiden tot online radicalisering. Dit kan jongeren vatbaar maken voor bijvoorbeeld een polariserend narratief en eenzijdige meningsvorming. Om weerbaar te worden tegen beïnvloeding, is het belangrijk om een kritische houding ten opzichte van mediaberichten aan te leren. Dit type interventies beoogt de negatieve effecten te verminderen van misinformatie en nepnieuws door jongeren de vaardigheden te geven waarmee zij zelf op een kritisch-constructieve manier door het (online) medialandschap kunnen navigeren. Dit maakt het voor jongeren beter mogelijk om te onderscheiden wat wel en niet waar is. De doelgroep op wie deze interventies zich richten zijn over het algemeen jongeren in de leeftijd van ongeveer 15 tot 21 jaar (leerlingen van de bovenbouw op VO-scholen en MBO-studenten).

Op welke bouwstenen en factoren richt het type interventie zich?

Bouwsteen 1: individu

- Cognitieve vaardigheden en hulpbronnen. Versterken van:
  - Kritisch en complex denkvermogen.

Bouwsteen 4: sociale omgeving

- Digitale weerbaarheid. Bevorderen van:
  - Weerbaarheid tegen online groepsdruk; mediawijsheid.

Interventie type 1: Weerbaarheid van jongeren versterken

Niveau 5 Beschermende factoren samenleving

- Democratisch burgerschap. Bevorderen van:
  - Democratische vorming en burgerschapscompetenties.

Werkzame elementen binnen dit type interventie?

- Om de negatieve effecten te verminderen van misinformatie en nepnieuws op jongeren, en hen weerbaarder te maken tegen polariserende narratieven en eenzijdige meningsvorming, is in de gastlessen en/of lespakketten idealiter aandacht voor zowel kennisoverdracht als het aanleren van praktische vaardigheden. Dit betreft het verwerven van kennis over de aanwezigheid van nepnieuws en desinformatie op sociale media / internet; het vergroten van het bewustzijn van de mogelijke risico's hiervan; én het aanleren van praktische vaardigheden zoals het daadwerkelijk kunnen herkennen van nepnieuws en desinformatie. Samengevat wordt de werkzaamheid van interventies vergroot indien deze zich richten op^[13]:
  - Awareness – bewustwording van het feit dat er op internet video's verspreid worden die in potentie radicaliserend en/of polariserend zijn omdat ze gebruik maken van bepaalde mediatechnieken om te beïnvloeden en/of manipuleren.
  - Reflectie – het aanleren van kennis en vaardigheden ter bevordering van een kritische houding naar mediaboodschappen.
  - Empowerment – het kunnen formuleren van een actief weerwoord op haatberichten en propaganda.

Randvoorwaarden voor uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie?

- Uit evaluaties blijkt dat door het volgen van lessen mediawijsheid / digitale vaardigheden de kennis van jongeren toeneemt omtrent nepnieuws, desinformatie en sociale media algoritmes evenals ook het bewustzijn omtrent de gevaren van nepnieuws, desinformatie en sociale media algoritmes voor henzelf en de samenleving. Tevens zijn jongeren zich bewuster geworden van mogelijkheden om nepnieuws, desinformatie en sociale media algoritmes te herkennen en te valideren op betrouwbaarheid, zoals het herkennen van aspecten die duiden op misleiding en het raadplegen van meerdere bronnen.

13 Bronnen: <https://www.mediawijsheid.nl/onlineradicalisering/> ; Van Wonderen, R. en Peeters, M. (2022). Werken aan weerbaarheid tegen desinformatie en eenzijdige meningsvorming. Utrecht/Amsterdam: Verwey-Jonker Instituut/RadarAdvies.

Interventie type 1: Weerbaarheid van jongeren versterken

- Echter: de vaardigheden van jongeren om in de praktijk nepnieuws, desinformatie en sociale media algoritmes effectief te kunnen identificeren en / of weerbaarder te zijn tegen de invloed hiervan, kunnen in een beperkt aantal lessen van 50 minuten maar beperkt worden gerealiseerd. In andere woorden, jongeren zijn van 'onbewust onbekwaam' gegroeid naar 'bewust onbekwaam'. Dat is een mooi resultaat, maar voor echte bestendige gedragsverandering is meer tijd en herhaalde oefening vereist.

Specifieke voorbeelden van interventies binnen deze algemene categorie.

Voorbeeldinterventie Under Pressure

- Om jongeren weerbaarder te maken tegen misinformatie en nepnieuws, bestaat de interventie *Under Pressure* uit gastlessen van 'peer-educators' een en het spelen van een 'nepnieuws game'. Gamification – Bij het spel gaan deelnemers zelf nepnieuws produceren, waardoor ze leren over de technieken die worden gebruikt in de productie en verspreiding van misinformatie. Deze activiteit is gebaseerd op de metafoor van inenting (de psychologische theorie van inenting): door mensen bloot te stellen aan een verzwakte versie van een misleidend argument, en door dit argument preventief te weerleggen, kan weerstand worden geboden tegen toekomstige werkelijke pogingen tot misleiding. Door het vooraf vormen van zogeheten 'mentale antilichamen' tegen fake news, wordt verwacht dat de cognitieve immuniteit tegen misinformatie wordt vergroot. De effectiviteit van 'inoculation theory' tegen misinformatie is eerder onderzocht in wetenschappelijke onderzoeken in andere contexten, bijvoorbeeld bij islamofobie en radicaal-Islamitische propaganda, en ontkenning van klimaatverandering.
- Peer Education – De peer educators fungeren als rolmodellen die zich kunnen inleven in de ervaringen van de leerlingen en vice versa. Ze hebben vaak zelf ervaring met de problematiek (in dit geval fake news en misinformatie) en kunnen deze ervaring gebruiken in het uitleggen en begrijpen van de jongeren. De verwachting is dat jongeren de content van de lessen zo beter in hen opnemen, en zelf meer ruimte voelen om hun eigen ervaringen te delen. Goede peer educators die uit eigen ervaring kunnen spreken en die door de jongeren worden gezien als rolmodellen zijn dus een randvoorwaarde voor de interventie.
- De interventie is uitgebreid beschreven. Er zijn een aantal effectevaluaties uitgevoerd voor deze interventie.

Interventie type 1: Weerbaarheid van jongeren versterken

- Beoordeling interventie Under Pressure op effectladder: trede 3: doeltreffend (eigen inschatting).

Contactinformatie interventie(s)

- Diversion - Website: <https://www.diversion.nl/cases/under-pressure/> en <https://www.getunderpressure.com/the-disinformation-resistance/>
- DROG – Website: <https://drog.group/>
- Bad News Game - Website: <https://www.getbadnews.com/#intro>

Subtype 1.2 Versterken inlevingsvermogen/empathie, sociale vaardigheden en conflictbeheersing

Doelgroep(en) en doelstelling(en)

- Dit type interventies beoogt de weerbaarheid te versterken van jongeren 12-18 in het VO en MBO tegen polarisatie (en daarmee indirect de ontvankelijkheid voor radicalisering), door het vergroten van empathie / inlevingsvermogen in anderen evenals de sociale vaardigheden van jongeren in het omgaan met tegenstellingen of conflicten.

Op welke bouwstenen en factoren richt het type interventie zich?

Bouwsteen 1: individu

- Persoonlijke ontwikkeling. Versterken van:
  - Zelfbeheersing
- Cognitieve vaardigheden en hulpbronnen. Versterken van:
  - Multiperspectiviteit
- Emotionele, sociale en gedragsmatige vaardigheden en hulpbronnen. Versterken van:
  - Gezonde emotieregulatie
  - Sociale cognitie en prosociaal gedrag

Werkzame elementen binnen dit type interventies?

- Werkzame elementen binnen dit type interventies zijn het aanleren van sociale vaardigheden (o.a.): empathie (het kunnen inleven in de ander, maar ook inzicht in diens referentiekader);

Interventie type 1: Weerbaarheid van jongeren versterken

assertiviteit (op kunnen komen voor de eigen belangen, behoeften en opvattingen); goed kunnen luisteren; helder communiceren; conflicthantering, een probleemoplossend vermogen en het kunnen uiten, begrijpen en omgaan met de eigen gevoelens en die van een ander (Cankor en Noor, 2021). Dit type interventies richten zich idealiter op meerdere niveaus tegelijkertijd. Allereerst is dat het cognitieve niveau: het vergroten van kennis en bewustzijn over hoe polarisatie en radicalisering en uitsluitingsmechanismen werken, en wat de risico's hiervan zijn. Ook het empathische niveau is relevant: het vergroten van begrip en inlevingsvermogen naar anderen. In derde plaats is belangrijk het aanleren van praktische vaardigheden. Daaronder wordt onder andere verstaan het daadwerkelijk leren herkennen van polariserende communicatie en dynamieken, het aanleren van emotieregulatie bij tegenstellingen of conflicten, en het aanleren van praktische communicatieve vaardigheden om te depolariseren. Dit type interventies kan focussen op de offline context (bijvoorbeeld hoe leerlingen op een meer empathische, niet-polariserende manier met elkaar omgaan in de klas) of op de online context (bijvoorbeeld hoe jongeren op een meer empathische, niet-polariserende manier met elkaar kunnen omgaan op sociale media).

Randvoorwaarden voor uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie?

- Dit type interventies bestaat uit uiteenlopende methodieken, waaronder het aanleren van de methodiek Vreedzaam en de inzet van kunst- en cultuuruitingen met bijbehorende lespakketten.

Kunst- en cultuur

- Diverse kunst- en cultuuruitingen kunnen worden ingezet zoals theater, film of beeldende kunst. Evaluatieonderzoek heeft zich tot dusverre echter met name op theatervoorstellingen gericht. Uit deze evaluaties blijkt dat theater en de bijbehorende lespakketten effectief kunnen bijdragen aan:
  - Het vergroten van de empathie van jongeren voor uitsluiting en de gevolgen daarvan;
  - Het stimuleren van kritische reflectie van jongeren op eigen denkbeelden en aannames;
  - Het (in beperkte mate) stimuleren van overbruggend contact tussen verschillende groepen jongeren, met als doel wederzijds begrip en tolerantie te vergroten;
  - Het vergroten van de kennis over de reden(en) dat jongeren polariseren of radicaliseren;
  - Het bespreekbaar maken van het onderwerp polarisatie of radicalisering.

Interventie type 1: Weerbaarheid van jongeren versterken

- Randvoorwaarde: theater (of bv. film) is een eenmalige interventie en dient ter ondersteuning van het curriculum te worden ingezet. Het is daarom te ambitieus om te verwachten dat alléén een voorstelling, een voorbereidende les en nagesprek per uitstek leiden tot meer overbruggend contact en kritische reflectie. Deze dienen daarom onderdeel te zijn van een breder curriculum.

Methodiek vreedzaam

- De methodiek Vreedzaam streeft ernaar om kinderen in het primair onderwijs te leren:
  - Op een positieve en zorgzame manier met elkaar om te gaan
  - Op een democratische manier met elkaar beslissingen te nemen
  - Constructief conflicten op te lossen
  - Verantwoordelijkheid te nemen voor elkaar en voor de gemeenschap
  - Open te staan voor verschillen tussen mensen

Uit evaluatieonderzoek blijkt dat de methodiek Vreedzaam de gestelde doelen kan realiseren als wordt voldaan aan een aantal kenmerken. In de eerste plaats is dit de aanwezigheid van een curriculum dat in alle groepen wekelijks wordt uitgevoerd, waarmee leerlingen sociale en burgerschapscompetenties (kennis, vaardigheden en attitudes) wordt aangeleerd. Belangrijke andere voorwaarde is dat de aangeleerde competenties ook daadwerkelijk worden geoefend in – en buiten de klas (school, schoolplein). Daarnaast is er sprake van een schoolbrede aanpak met aandacht voor de verschillende niveaus (leerling, leerkracht en school).

Specifieke voorbeelden van interventies binnen deze algemene categorie.

Voorbeeldinterventie Theaterstuk 'A rebel with a cause'

- In het theaterstuk 'A rebel with a cause' wordt met behulp van drama, dans en video de vraag onderzocht: hoe komen jongeren tot polariserende of radicale keuzes? Inhoud van de voorstelling: zes jongeren gaan op zoek naar wie ze zijn en hoe ze zich verhouden tot de ander. Rebel with a cause onderzoekt hoe jongeren tot radicale keuzes komen. Van de vandalistische-voetbal-hooligan, de schijt-aan-de-samenleving-dierenactivist, de fervente-moslim-hatende PVV-aanhanger, de strenggelovige-extreem-positivo-christen tot de

Interventie type 1: Weerbaarheid van jongeren versterken

- fanatiek-anti-kapitalistische-cyberhacker. Ze zijn allen boos op de samenleving en op wat hun is aangedaan, ze haten alles en iedereen die anders is en spugen op normen en waarden.
- Hierbij wordt gekeken naar radicale keuzes in de breedste zin van het woord. Speciale aandacht wordt besteed aan de rol van het internet in het ontwikkelen van polariserende en radicale ideeën. De voorstelling wordt gespeeld door jonge, professionele acteurs met diverse culturele achtergronden. Net als de belevingswereld van jongeren, zijn de voorstellingen dynamisch, snel, soms hard. Samen met de voorstelling wordt ook een lesbrieven en workshop aangeboden. De workshop na afloop van de voorstelling wordt geleid door de acteurs. Er wordt uitgebreid gereflecteerd op de personages en hun dilemma's, waarbij jongeren hun eigen meningen en ervaringen kunnen delen. Bij de voorstelling hoort een verdiepende workshop aansluitend aan de voorstelling en een interactieve lesbrieven.

Contactinformatie interventie(s)

- Theaterstuk 'A rebel with a cause' voor MBO studenten en leerlingen bovenbouw VO is ontwikkeld en uitgevoerd door Theatergroep Drang. Het beschreven theaterstuk is thans niet lopend. De beschrijving is hier bedoeld als inspirerend voorbeeld.

Voorbeeldinterventie Vreedzame school en Vreedzame Wijk

- De Vreedzame School is een programma voor basisscholen voor sociale competentie en democratisch burgerschap. Inmiddels zijn ruim 1000 basisscholen in Nederland 'Vreedzaam' en dit aantal groeit ieder jaar. Het beschouwt de klas en de school als een leefgemeenschap, waarin kinderen zich gehoord en gezien voelen, een stem krijgen, en waarin kinderen leren om samen beslissingen te nemen en conflicten op te lossen. De Vreedzame School staat voor een pedagogische benadering waarbij niet zozeer de individuele leerling, maar de leerling in de sociale gemeenschap centraal staat. Kinderen voelen zich verantwoordelijk voor elkaar en voor de gemeenschap, en staan open voor de verschillen tussen mensen. Naast de wekelijkse lessen in alle groepen oefenen leerlingen de verworven burgerschapscompetenties in de betekenisvolle contexten van de school, het schoolplein en de klas. Leerkrachten ondergaan een intensieve training en krijgen coaching op de werkvloer. In de school wordt een gedeelde sociale en morele norm geïnstalleerd, waardoor gedrag kan

Interventie type 1: Weerbaarheid van jongeren versterken

- worden aangestuurd. Bovendien wordt gebruik gemaakt van vormen van peer education: de invloed van leeftijdgenoten op elkaar wordt benut, onder andere door leerlingmediatie.
- Interessant is dat de Vreedzaam methodiek ook wordt toegepast in wijken: 'De Vreedzame Wijk' waarin kinderen leren om op een vreedzame manier conflicten op te lossen en elkaar en andere buurtbewoners positief te benaderen. Het programma wil niet alleen kinderen bovenstaande sociale competenties leren, maar vooral ook een positief sociaal en moreel klimaat in de wijk creëren, waar een opvoedende en gedragsregulerende werking van uitgaat. Het voordeel hiervan is dat kinderen niet alleen op school maar in allerlei contexten 'vreedzaam' als sociale norm / gewenst gedrag meekrijgen. De aanpak kan worden uitgebreid naar andere contexten zoals de sportvereniging en het jongerenwerk. Ook kunnen vreedzaam trainingen worden gegeven aan ouders, wijkprofessionals, jongeren en volwassen buurtbewoners. Daarbij is de aanpak niet alleen bedoeld voor kinderen maar ook voor volwassen doelgroepen voor een respectvolle omgang met elkaar in de wijk.
- Beoordeling interventie Vreedzame School op effectladder: trede 3 (NJI).
- Informatie over Vreedzame school: <https://www.cedgroep.nl/merken/vreedzaam>
- Informatie over Vreedzame wijk: <https://stichtingvreedzaam.nl/>

Subtype 1.3 Versterken kritisch denken en democratisch burgerschap

Doelgroep(en) en doelstelling(en)

- Dit type interventies beoogt de weerbaarheid te versterken van jongeren 12-18 jaar tegen polarisatie (en daarmee -indirect- de ontvankelijkheid voor radicalisering). Veel jongeren hebben beperkt bewustzijn van ons politieke bestel. Maar dat betekent niet dat ze geen politieke vragen of interesses hebben. Achter polarisatie en radicalisering gaan vaak (niet of onhandig geformuleerde) hulpvragen schuil en een gebrek aan (inzicht in) democratische vorming. Democratische vorming kan jongeren leren genuanceerder naar de wereld en de politiek te kijken. Het leert jongeren dat ze opgroeien in een diverse samenleving en bevordert kennismaking met die pluriformiteit (Sieckelinck en Gielen, 2020).
- Democratische vorming richt zich ook op het bevorderen van actief burgerschap door hen bewust te maken van het belang van, en hun eigen rol in, een samenleving met diversiteit, persvrijheid en vrijheid van meningsuiting. Dat kan helpen om van jongeren zelfstandige, kritische burgers te maken. Scholen en daarmee leraren zijn, mede vanwege hun wettelijke

Interventie type 1: Weerbaarheid van jongeren versterken

verplichting om burgerschapsonderwijs te verzorgen, de aangewezen partij voor de uitvoering van democratisch vormende programma's. Scholen hoeven dit niet alleen te doen. Ze kunnen samen met partners uit het jeugdveld op zoek gaan naar hoe de school die rol kan vervullen (Sieckelinck en Gielen, 2020).

Op welke bouwstenen en factoren richt het type interventie zich?

Bouwsteen 1: individu

- Zelfbeheersing
- Gezonde emotieregulatie.
- Positieve, stabiele identiteitsontwikkeling
- Waardenontwikkeling en -versterking

Bouwsteen 4: sociale omgeving.

- Mediawijsheid
- Weerbaarheid tegen online groepsdruk
- Weerbaarheid tegen groepsdruk

Bouwsteen 5: samenleving.

- Democratische vorming en burgerschapscompetenties.
- Vertrouwen in democratische instituties en rechtsstaat.

Werkzame elementen binnen dit type interventie?

- Dit type interventie bestaat idealiter uit gastlessen die zich richten op het vergroten van kennis en bewustzijn bij jongeren om op een respectvolle manier in gesprek te gaan over lastige, gevoelige of gepolariseerde sociale en maatschappelijke thema's. Ook het vergroten van het bewustzijn van de eigen identiteit(en) en begrip voor de identiteit(en) van anderen past binnen dit type interventie. Van belang is dat naar leerlingen niet alleen kennis wordt overgedragen maar dat zij ook actief aan de slag met kritisch nadenken, inlevingsvermogen ontwikkelen, zelfreflectie, relativeren, open staan voor de mening van een ander en leren van elkaar.

Randvoorwaarden voor uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie?

Interventie type 1: Weerbaarheid van jongeren versterken

- Uit evaluatieonderzoek blijkt dat dit type interventies jongeren weerbaarder maakt op kennis- en attitude (bewustzijns) niveau tegen invloeden met een mogelijke radicaliserende of polariserende werking. De projecten hebben een positief effect op onder meer de kennis en de houding van jongeren op fundamentele thema's als meer kennis en bewustzijn van eigen identiteit en respect/begrip voor andere identiteiten, diversiteit en de Nederlandse Grondwet.
- Evaluaties van interventies laten zien dat een belangrijke randvoorwaarde voor positieve opbrengsten van dit type interventies is gelegen in het vooraf goede afspraken maken met deelnemende scholen om voldoende capaciteit beschikbaar te stellen voor de uitvoering van gastlessen, zodat de gastlessen ook daadwerkelijk worden uitgevoerd.

Specifieke voorbeelden van interventies binnen deze algemene categorie.

Voorbeeldinterventie Vrijheid, Identiteit en Polarisation 'VIP' en 'Mij (jr.)

- Voorbeelden van onderbouwde interventies om kritisch denken en democratisch burgerschap te vergroten zijn de lessenreeksen 'VIP' en 'Mij (jr.)'. De VIP-methode staat voor: Vrijheid, Identiteit en Polarisation en heeft als doelgroep leerlingen in het hbo, mbo en primair- en voortgezet onderwijs. Scholieren gaan met behulp van de methode en onder begeleiding van docent of professional actief aan de slag met kritisch nadenken, inlevingsvermogen ontwikkelen, zelfreflectie, relativeren, open staan voor de mening van een ander en leren van elkaar. Het uitgangspunt is hierbij om hun in een vertrouwde omgeving met elkaar in gesprek te laten gaan. Inhoudelijk focust de methode op de volgende grondwetsartikelen: het gelijkheidsbeginsel (artikel 1), vrijheid van godsdienst en levensovertuiging (artikel 6), vrijheid van meningsuiting (artikel 7), onaantastbaarheid van het lichaam (artikel 11).
- MIJ en MIJ Jr zijn lespakketten waarin jongeren gedurende een serie lessen hun eigen identiteit onderzoeken aan de hand van verschillende thema's: primaire identiteit, secundaire identiteit, invloeden, imago en vooroordelen, virtuele identiteit en levensgebeurtenissen. Zo wil de methode bijdragen aan de identiteitsontwikkeling van jongeren, in een multiculturele stad in en globaliserende wereld. Radicalisering en extremisme vormt ook een onderdeel van de gesprekken in de lespakketten. Beoogde opbrengsten van de MIJ-lessen zijn:
  - Scholieren hebben inzicht in hoe hun identiteit zich ontwikkelt.
  - Scholieren hebben inzicht in de verschillen tussen primaire en secundaire identiteit.

Interventie type 1: Weerbaarheid van jongeren versterken

- Scholieren hebben inzicht in de verschillen tussen zelfbeeld, imago en identiteit.
- Scholieren hebben begrip voor de identiteit van de ander.
- Beoordeling interventies VIP, MIJ en MIJ jr. op effectladder: trede 3 (eigen inschatting).

Contactinformatie interventie(s)

- <https://www.vip-academy.nl/>
- <https://centrum1622.nl/thema/identiteit/project/mij-vo/>
- <https://centrum1622.nl/thema/identiteit/project/mij-jr/>

Interventie type 2: Weerbaar opvoeden tegen radicalisering

Doelgroep(en) en doelstelling(en)

Interventies in het kader van Weerbaar Opvoeden ondersteunen ouders bij het weerbaar maken van hun kinderen tegen radicalisering. Ook beogen ze het onderwerp binnen het gezin bespreekbaar te maken. Ouders zijn zich niet altijd goed bewust van wat polarisatie en radicalisering is, waar het vandaan komt, en welke gevaren eraan zijn gekoppeld. Ook weten ouders niet altijd hoe ze het gesprek met hun kinderen hierover kunnen aangaan en hoe ze hun kinderen weerbaar kunnen maken tegen radicalisering. Het belangrijkste doel is ouders bewust te maken van de risico's die hun kinderen lopen en hun te leren wat zij kunnen doen in de opvoeding om deze risico's te bepreken. Weerbaar Opvoeden is vooral gericht op het stimuleren van bewustwording en het aanbieden van handelingsperspectieven. Interventies Weerbaar Opvoeden zijn gericht op het in staat stellen van ouders/opvoeders om hun kinderen op zo'n manier te ondersteunen dat zij weerbaarder zijn tegen uitdagingen die samenhangen met hun maatschappelijke, culturele, religieuze of migratieachtergrond en zo ook weerbaarder zijn tegen radicale invloeden. De ontwikkelde interventies Weerbaar Opvoeden richten zich veelal op moeders maar soms ook op vaders. Vooralsnog richten interventies Weerbaar Opvoeden zich nog voornamelijk op ouders met een migratie c.q. islamitische achtergrond.

Verschillende thema's die vaak centraal staan zijn:

- Wat is radicalisering en hoe verloopt het radicaliseringproces (herkennen van radicaliseringprocessen)?
- Omgang met conflicterende normen en waarden, verhouding tot de ander (wij-zij denken), omgang met ervaren discriminatie en uitsluiting.
- Hoe kom en blijf je in contact met je kind? Bespreekbaar maken van spanningsvolle thema's. Open communiceren.
- Waar kun je als ouders terecht met hulpvragen?

De interventie Weerbaar Opvoeden bestaat vaak uit de volgende onderdelen:

- Meerdaagse trainingsprogramma's voor ouders.
- Gesprekken met ouders.
- Ondersteuning (bijvoorbeeld met een helpdesk) en nazorg.

Interventie type 2: Weerbaar opvoeden tegen radicalisering

- Vervolgtrainingen

Op welke bouwsteen richt het type interventie zich?

Bouwsteen 2 gezin en familie.

- Gezinsstructuur en familienetwerk. Bevorderen van:
  - Goede band met familie/opvoedondersteuners;
  - Stabiele thuissituatie;
- Opvoedstijl en ondersteuning. Bevorderen van:
  - Positieve opvoedstijl
- Stabiele thuissituatie;
  - Steun van belangrijke volwassenen (o.a. erkenning en waardering voor positief opvoedgedrag);
  - Constructieve ouderreacties op signalen van radicalisering.

Werkzame elementen binnen dit type interventie?^[14]

Een gezin wordt gezien als weerbaar wanneer moeilijke thema's bespreekbaar zijn, de band tussen gezinsleden goed is, en men voldoende kennis heeft om radicaal gedachtegoed bij elkaar te herkennen. Daarom ligt bij interventies Weerbaar Opvoeden de nadruk op:

- Inzicht in de verschillende leefwerelden waarbinnen jongeren zich bevinden.
- Belang inzien van betrokkenheid bij de samenleving.
- Het hebben van kennis over de (internationale) ontwikkelingen met betrekking tot radicalisering.
- Het kritisch kunnen omgaan met informatie.
- Open communicatie.
- Autoritatieve opvoedingsstijl hanteren, in plaats van een autoritaire opvoedingsstijl.
- Het inroepen van hulp van anderen bij problemen.

---

14 Bronnen: Cankor, E. & Noor, S. (2021). Weerbare individuen, weerbare gemeenschappen. Een inventarisatie van interventies gericht op het versterken van weerbaarheid van individuen en gemeenschappen. Utrecht: Movisie; <https://www.socialestabiliteit.nl/si-toolkit/interventies/weerbaar-opvoeden>; Labyrinth (2018). Evaluatie Oemnia Works; KIS (2017). Evaluatie weerbaar opvoeden tegen radicalisering; KIS (2018): Ouders ondersteunen bij weerbaar opvoeden;

Interventie type 2: Weerbaar opvoeden tegen radicalisering

- De ouders leren zich bewust te zijn van hun invloed als ouder op de ontwikkeling van hun kinderen aan de hand van bovengenoemde thema's. De relatie tussen deze thema's en het proces van radicalisering staat dan ook steeds centraal.

Randvoorwaarden voor uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie?^[15]

Onderstaand worden de werkzame elementen van interventies Weerbaar Opvoeden benoemd. Deze lessen zijn gebaseerd op verschillende wetenschappelijke onderzoeken.

- De interventie Weerbaar Opvoeden kan op verschillende manieren worden ingezet. De gekozen manier moet passen bij de aard van de doelgroep (hoe religieus is de doelgroep, wat is het opleidingsniveau, wel of geen gemengde groepen moeders en vaders).
- Belangrijk is dat de personen die het gesprek met ouders voeren (of de trainers van trainingsbijeenkomsten) het vertrouwen genieten van de ouders. Ouders willen echter ook vooral van elkaar leren. Ook hier is het opbouwen van vertrouwen zeer belangrijk.
- Belangrijk is verder de gelijkwaardigheid en wederkerigheid, met aandacht voor de leefwereld, vragen en behoeften van ouders. Gesprekken over schurende normen en waarden of omgaan met discriminatie, uitsluiting en radicalisering helpen. Mits niet met het wijzende vingertje maar vanuit, gelijkwaardigheid, wederkerigheid in de uitwisseling en met oprechte interesse in de ouder.
- Het gesprek over Weerbaar Opvoeden is ook het gesprek over het praten met kinderen. Het ondersteunen van Weerbaar Opvoeden kan daarom niet los worden gezien van het ondersteunen van de rol van ouders als opvoeder in het algemeen en het ondersteunen van basisvaardigheden daarbij.
- Religie blijkt in relatie tot opvoedvragen een onderwerp dat goed besproken kan worden met ouders. Van belang hierbij is het besef dat religieuze rechtvaardiging en -verantwoording belangrijke onderwerpen zijn bij de meeste islamitische ouders. Voor hen is het essentieel dat de manier van opvoeden past binnen de islamitische traditie en regelgeving en dat ze deze voor zichzelf ook kunnen rechtvaardigen.

Interventie type 2: Weerbaar opvoeden tegen radicalisering

Specifieke voorbeelden van interventies binnen deze algemene categorie.

Voorbeeldinterventies Trias Pedagogica opvoeddebatten, Ouders in Positie en Oumnia Works

Voorbeelden van onderbouwde interventies Weerbaar Opvoeden zijn de Trias Pedagogica opvoeddebatten, Ouders in Positie en Oumnia Works. Vooralsnog richten interventies Weerbaar Opvoeden zich nog voornamelijk op ouders met een migratieachtergrond.

- De Trias Pedagogica opvoeddebatten hebben als doelgroep vaders – voornamelijk laagopgeleide vaders met een migratieachtergrond - Deze vaders zijn zich vaak weinig bewust van hun rol en invloed als vader en/of worstelen (al dan niet bewust) met vragen over vaderschap en opvoeding in de Nederlandse context en worden niet bereikt door de reguliere opvoedondersteuning. Het doel van de aanpak is te faciliteren en te begeleiden dat vaders onderling spreken over allerlei (taboegevoelige) onderwerpen rond opvoeding. Ook leren vaders om de belevingswereld van het kind beter te begrijpen en de communicatie tussen vader en kind te verbeteren. De training train-de-trainer Opvoeddebatleider is een tweedaagse training die de toekomstige opvoeddebatleiders voorbereidt op het leiden van de opvoeddebatten. De doelen van de opvoeddebatten zijn tweeledig: 1) Informatieoverdracht betreft overdracht van pedagogische kennis over opvoeding en ontwikkeling van kinderen, kennis over het belang van de rol van vaders en bijvoorbeeld over verwachtingen/regels/opvoeding in Nederland; 2) Bewustwording gaat om bewustwording van de eigen invloed als vader op kinderen en hoe die vorm te geven. Het doel van het train-de-trainersprogramma is het kwalificeren van de deelnemers als opvoeddebatleider voor Trias Pedagogica. Opvoeddebatten met migrantenvaders draagt bij aan het programma 'Familieondersteuning'. Aan de vaders worden kennis, houding en vaardigheden bijgebracht die hen kunnen ondersteunen in hun rol als opvoeder. Dit draagt uiteindelijk bij aan een positieve en verbeterde ontwikkeling van hun kinderen.
- Het trainingsprogramma 'Ouders in Positie', ontwikkeld door Diversae, heeft als doel islamitische ouders in hun kracht ("in positie") te zetten als het gaat om het helpen van hun puberkind in een maatschappij die hoge eisen aan hen stelt. Het trainingsprogramma, bestaande uit zes sessies van drie uur, is erop gericht ouders te sterken in de opvoeding van hun kind en om hun kind te beschermen tegen extremistische invloeden en radicalisering.

Interventie type 2: Weerbaar opvoeden tegen radicalisering

De focus van het programma ligt op het overdragen van kennis en bewustzijn van onderwerpen die samenhangen met opvoeden. Zo komen aan bod identiteitsontwikkeling en de (online) leefwereld van jongeren; drijfveren en risico's van radicalisering; en het aanleren van vaardigheden die ouders kunnen helpen om hun kinderen weerbaar op te voeden. Aan de trainingen wordt voornamelijk deelgenomen door moeders, maar er worden ook trainingen aan vaders gegeven. Naast ouders kunnen ook medeopvoeders zoals een oom of tante die een belangrijke rol in het leven van de jongere inneemt deelnemen. Trainingen worden gegeven in meerdere talen: Turks, Arabisch, Berbers en Nederlands.

- Oumnia works is een educatief weerbaarheidsprogramma ontwikkeld door en voor opvoeders. Het is een training die opvoeders van kinderen ondersteunt met het opvoeden van hun kinderen. Veel (moslim)jongeren voelen zich niet erkend en gewaardeerd, en zij op zoek naar zichzelf, wat ervoor kan zorgen dat ze de connectie met de samenleving kwijtraken. Dit kan in sommige gevallen leiden tot radicalisering. Volgens Oumnia Works kunnen ouders vanuit de opvoeding een belangrijke rol spelen bij het versterken van de weerbaarheid van jongeren tegen radicale invloeden. Het programma helpt opvoeders signalen hiervan in een vroeg stadium te herkennen. De training richt zich zowel op de overdracht van kennis als het ontwikkelen van vaardigheden. In de training zijn de volgende onderdelen opgenomen: educatief spel, theatrale voordracht, contact met je kind, sociale media & opvoeding, identiteit & burgerschap, waar vind ik hulp?, evaluatiebijeenkomst en afsluiting. Daarnaast is er een helpdesk die ondersteuning biedt en nazorg. De nazorg kan directe hulp bieden aan moeders die dit nodig hebben na afloop van de training of aan hen meer willen weten over bepaalde onderwerpen. Verder kan de nazorg doorverwijzen naar een professionele organisatie van de sociale kaart.
- Beoordeling interventies Trias Pedagogica opvoeddebatten, Ouders in Positie en Oumnia Works op effectladder: trede 2 of trede 3 (eigen inschatting).

Contactinformatie interventie(s)

Trias Pedagogica: <https://www.triaspedagogica.nl/> en Trias Pedagogica: <https://www.triaspedagogica.nl/> en Opvoeddebatten

Ouders in Positie: [Interventie Ouders In Positie](#)

Interventie type 2: Weerbaar opvoeden tegen radicalisering

Oumnia works: Het lijkt erop dat deze interventie thans niet meer actief is. Een alternatief is de interventie Weerbaar Opvoeden van Stimulance: <https://stimulance.org/weerbaar-opvoeden/>

I

Interventie type 3: Ondersteuning gezinnen met familieleden die radicaliseren

Beschrijving 'type' interventie

Doelgroep(en) en doelstelling(en)

Doelgroepen zijn families of individuele familieleden die zich zorgen maken dat een jongere misschien aan het radicaliseren is, en families die zorgen en problemen ervaren rondom daadwerkelijke radicalisering van een familielid.

- Een eerste type interventie binnen deze categorie is 'hulplijnen radicalisering', met als doelstelling informatie, advies en ondersteuning aan ouders, betrokkenen en professionals met betrekking tot vragen en zorgen over radicalisering, en de drempel naar formele hulp voor ouders en betrokkenen verlagen.
- Een tweede type interventie binnen deze categorie is familieondersteuning. Familieondersteuning biedt systemische begeleiding en advies aan families met zorgen en problemen rondom radicalisering van een familielid.
- Een derde type interventie binnen deze categorie is lotgenotenondersteuning, eveneens voor familieleden van geradicaliseerden. Het doel van de interventie is deze familieleden te ondersteunen, zodat zij beter met hun situatie en de bijbehorende emoties kunnen omgaan. Het verschil met de vorig interventie is dat het hier niet gaat om ondersteuning van individuele families, maar om groepsbijeenkomsten met leden uit verschillende families met geradicaliseerden. Deze interventie is vooralsnog vooral uitgevoerd ten behoeve van familieleden van uitgereisde Syriëgangers.

Op welke bouwsteen richt het type interventie zich?

Bouwsteen 2 gezin en familie:

- Gezinsstructuur en familienetwerk. Bevorderen van:
  - Goede band met familie/opvoedondersteuners;
  - Stabiele thuissituatie;
- Opvoedstijl en ondersteuning. Bevorderen van:
  - Positieve opvoedstijl
  - Steun van belangrijke volwassenen (o.a. erkenning en waardering voor positief opvoedgedrag);

Interventie type 3: Ondersteuning gezinnen met familieleden die radicaliseren

- Constructieve ouderreacties op signalen van radicalisering;
- Ondersteuning van gezinnen met radicaliserende gezinsleden

Werkzame elementen binnen dit type interventie?

- Hulplijnen voor informatie, advies en ondersteuning aan ouders, betrokkenen en professionals over vragen en zorgen over radicalisering kunnen de drempel verlagen om hun zorgen te bespreken en informatie en advies te vragen. De effectiviteit van deze interventie hangt af van elementen als laagdrempeligheid, de mogelijkheid om anoniem zorgen te bespreken, deskundigheid van de medewerkers en dat medewerkers toegang hebben tot een netwerk van instanties en hulpverleners voor doorverwijzing of advies. Dit type interventie vergroot de weerbaarheid, kennis en het zelfvertrouwen van ouders, betrokkenen en professionals. Het kan ook zorgen voor tijdige signalering en preventie van (verdere) radicalisering.
- Familieondersteuning richt zich op begeleiding van familieleden bij het omgaan met geradicaliseerde familieleden. Werkzame elementen (volgens internationale studies) zijn: maatwerk in begeleiding door gespecialiseerde professionals, lotgenotencontact voor emotionele steun en herkenning, en netwerkbenadering waarbij familieleden worden verbonden met lokale hulpinstanties en professionals om sociale cohesie en weerbaarheid te versterken (RadarAdvies, 2021).
- Lotgenotenondersteuning betreft ondersteuning van familieleden van geradicaliseerden in groepsvorm. Het accent ligt op het delen van ervaring, wederzijdse steun en het doorbreken van gevoel van isolement. De begeleiding richt zich op versterken van de veerkracht en het omgaan met emoties door betrokken familieleden. Kennis en het delen van ervaringen in de groep kan een aanloop zijn voor meer emotionele ondersteuning.

Randvoorwaarden voor uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie?

- We hebben geen evaluaties van hulplijnen gevonden. Gangbare randvoorwaarden bij de uitvoering van hulplijnen zijn o.a. toegankelijkheid/beschikbaarheid (tijdstippen, eenvoudig te bereiken), garanderen van privacy en vertrouwelijkheid, afstemming op doelgroepen (ouders, leerkrachten, sociale professionals enz.), deskundigheid en training van de hulplijnmedewerkers (inhoudelijk, communicatievaardigheden) en inbedding in een netwerk van instanties om kennis mee te delen en naar door te verwijzen.

Interventie type 3: Ondersteuning gezinnen met familieleden die radicaliseren

- Randvoorwaarden ofwel succesfactoren van familieondersteuning (volgens internationale studies) zijn onder andere: het hebben van één centraal punt, een uitgebreid netwerk met andere hulpverleningsinstanties, inzet op beschermende factoren, lotgenotencontact als interventie, adequate kennis en kunde van de professionals die er werken en het hebben van een multi-professioneel team. Het is belangrijk dat de casemanager voldoende tijd neemt om een vertrouwensband op te bouwen met de cliënt, en dat deze goede contacten heeft met samenwerkingspartners en instanties (RadarAdvies, 2021, *Onderzoek Effectiviteit Familieondersteuning en Forsa van het Landelijk Steunpunt Extremisme*).
- Randvoorwaarden voor lotgenotencontact zijn onder meer een goede selectie en matching van deelnemers, en dus screening vooraf. Bij de samenstelling van de groep is het belangrijk dat de verschillende groepsleden dezelfde uitgangspositie hebben, zoals allemaal familieleden van uitreizigers. Maatwerk is nodig en het centraal stellen van de behoeften van de deelnemers. Verder is het creëren van een veilige en gemoedelijke sfeer essentieel; pas dan zullen deelnemers ervaringen delen. Veel hangt dus af van de kwaliteiten van de groepsbegeleider.

Specifieke voorbeelden van interventies binnen deze algemene categorie.

Voorbeeldinterventie Hulplijn Radicalisering

- De Hulplijn radicalisering is een initiatief van het Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders (SMN). De Hulplijn is primair voor ouders, familieleden, die zich zorgen maken over hun kind dat (misschien) aan het radicaliseren is. Ook andere betrokkenen en professionals kunnen contact opnemen met de Hulplijn. Doel van de Hulplijn is dat ouders, betrokkenen en professionals informatie, advies en ondersteuning krijgen met betrekking tot vragen en zorgen over radicalisering, en de drempel naar formele hulp voor ouders en betrokkenen verlagen. Gesprekken zijn vertrouwelijk en worden niet gedeeld met anderen. Wanneer extra hulp nodig blijkt te zijn wordt de hulpvragen gekoppeld aan een vertrouwenspersoon. Er wordt op basis van etniciteit, geslacht en woonplaats een match gevormd tussen hulpvragen en vertrouwenspersoon, waardoor vertrouwen wordt gewonnen en de drempel naar formele hulp kleiner wordt. De Hulplijn heeft ook een voorlichtingstraject voor bewustwording omtrent jihadisme, en lotgenotenbijeenkomsten voor mensen die te maken hebben met een kind of partner die zijn uitgereisd.

Interventie type 3: Ondersteuning gezinnen met familieleden die radicaliseren

Contactinformatie interventie(s)

Deze interventie is thans niet meer actief. De interventiebeschrijving is bedoeld als inspirerend voorbeeld van dit type interventie.

Voorbeeldinterventie Hulplijn extremisme van Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE)

- Het **Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE)** is een organisatie die zich richt op het omgaan met mensen die (mogelijk) geradicaliseerd zijn en hun omgeving en biedt informatie, advies en begeleiding. Zowel professionals als mensen die in hun privé omgeving te maken krijgen met (mogelijke) radicalisering of extremisme kunnen contact opnemen. Bijvoorbeeld als hulpverlener, gemeente professional, docent, vriend of familielid. Indien familieleden of professionals zich zorgen maken over mogelijke radicalisering bij jongeren dan biedt het LSE de mogelijkheid om anoniem en vrijblijvend ervaringen of zorgen te delen. Dat kan telefonisch via **080 80 20 088**, via haar **chat** of via mail **info@hetlse.nl**.
- Tevens verzorgt het LSE presentaties, workshops en trainingen voor professionals.

Contactinformatie interventie(s)

Het Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE) <https://www.landelijksteunpuntextremisme.nl/>

Voorbeeldinterventie Familieondersteuning Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE)

- Het Landelijk Steunpunt Extremisme geeft ondersteuning aan families die te maken krijgen met radicalisering en extremisme, om hen te ondersteunen in het leren omgaan met het gegeven dat een familielid is geradicaliseerd. Familieondersteuning biedt systemische begeleiding en advies aan families met zorgen en problemen rondom radicalisering van een familielid. Systemisch wil zeggen dat gekeken wordt naar de interactie tussen een persoon en zijn omgeving. De families die LSE ondersteunt hebben bijvoorbeeld zorgen over de extreme ideologie van een familielid, een familielid dat in een strijdgebied is (geweest) of een familielid dat verdacht wordt van of veroordeeld is voor terrorisme.

Interventie type 3: Ondersteuning gezinnen met familieleden die radicaliseren

- De centrale doelstelling van Familieondersteuning is: het stoppen en voorkomen van radicalisering door het bieden van zorg en het bieden van hulp bij het omgaan met de gevolgen van radicalisering tot gewelddadig extremisme.
- De evaluatie van de LSE-interventie familieondersteuning laat zien dat die vaak succesvol was in het creëren van vertrouwen bij cliënten en het zetten van eerste positieve stappen. Cliënten waren over het algemeen positief over de ondersteuning, hadden het gevoel beter met hun emoties om te kunnen gaan en er minder alleen voor te staan. Familieleden verkregen meer kennis en kunde van (signalen) van radicalisering. Indien ingezet werd op de opvoedstijl, was dat bevorderlijk voor beter inzicht in het kind bij de ouders. Ook was de interventie effectief in het toeleiden naar lokale hulpverleners, en leek het tot meer openheid bij de cliënten te hebben geleid, wat bevorderlijk kan zijn voor verbeterde onderlinge relaties thuis en een stabielere thuissituatie. In sommige gevallen droeg de interventie ook bij aan samenwerking tussen familie en autoriteiten. (RadarAdvies 2021).
- De effecten van de interventie op voorkomen van (verdere) radicalisering van andere familieleden zijn wisselend, en waren minder goed vast te stellen met beschikbare data in de evaluatie van RadarAdvies (2021).
- De interventie is geëvalueerd door RadarAdvies (2021). Beoordeling op de effectladder: trede 3 (eigen inschatting).

Contactinformatie interventie:

De interventie werd uitgevoerd door het Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE). Er wordt nog steeds Familieondersteuning aangeboden; zie daarvoor de website van LSE: <https://www.landelijksteunpuntextremisme.nl/>

Voorbeeldinterventie Lotgenotenondersteuning voor familieleden van geradicaliseerde individuen (LSE)

- Ten tijde van de evaluatie was het onder de titel 'Familiecontact' nog volop in ontwikkeling, en werd de methodiek synchroon onderzocht door Regioplan (2019). Het doel van de interventie was familieleden van geradicaliseerden te ondersteunen, zodat zij beter met hun situatie en de bijbehorende emoties konden omgaan. Het betrof vooral familieleden

Interventie type 3: Ondersteuning gezinnen met familieleden die radicaliseren

- van uitgereisde Syriëgangers. Ook was er ruimte om hun ervaringen te delen onder begeleiding van een psycholoog en een groepsbegeleider.
- De ondersteuning kreeg in vorm in een aantal bijeenkomsten. Omdat de methodiek nog in ontwikkeling was, werd gewerkt met groepen van verschillende samenstelling (een mannen-groep, een vrouwengroep en een gemengde groep en een groep van broers en zussen), zodat resultaten konden worden vergeleken. In de bijeenkomsten werden de deelnemers geïnformeerd over relevante thema's. Ook was er ruimte om hun ervaringen te delen onder begeleiding van een psycholoog en een groepsbegeleider.
- De evaluatie van Familiecontact liet zien dat deelnemers met name veel steun en (h)erkenning ervoeren door de bijeenkomsten, door het uitwisselen van vergelijkbare ervaringen. Ook verbeterde het mentale welbevinden van de deelnemers door de bijeenkomsten. Daarnaast nam hun kennis over het onderwerp toe; maar dat kon ook tot frustratie leiden als het informatie was die ze liever niet wilden horen. Al met al leidde deelname over het algemeen tot meer grip op de situatie en empowerment van deelnemers.
- De rol van de begeleider bleek essentieel. Inzetten van vaste en goede begeleiders met drie verschillende rollen bleek van belang: een procesbegeleider, een rouw/traumatherapeut en een externe deskundige/hulpverlener.
- Groepsbijeenkomsten zijn niet voor iedereen geschikt. Ze zijn geschikt voor deelnemers die al eerder individuele begeleiding hebben gehad en/of voor mensen die individuele begeleiding als te confronterend en te intensief ervaren. Ook kan de interventie onbedoelde negatieve effecten hebben, bijvoorbeeld dat lotgenoten elkaar versterken in negatieve emoties.
- De interventie is geëvalueerd door Regioplan (*Evaluatie ontwikkeling van het project Familiecontact*, Kriek, Mack, & Verbeek, 2019). Beoordeling op effectladder: trede 3 (eigen inschatting).

Contactinformatie interventie:

De interventie werd destijds uitgevoerd door het Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE). De interventie is nu niet meer terug te vinden op de website van LSE.

Interventie type 4: Begeleiding en empowerment van jongeren met een risico op of in de beginfase van radicalisering

Begeleiding kan op verschillende niveaus: op niveau 1 (individuele begeleiding), niveau 3 (school) of niveau 4 (sociale omgeving, jongerenwerk).

Beschrijving 'type' interventie

Doelgroep(en) en doelstelling(en)

De emotionele, psychische, sociale en mentale veerkracht van jongeren versterken om op die manier een positieve identiteit te vormen en weerbaarder te zijn tegen polariserende en radicale invloeden. In de aanpakken binnen deze categorie interventies wordt veerkracht van jongeren versterkt door te werken aan een breed palet aan factoren die een positieve identiteit en toekomstbeeld versterken en zich weerbaar kunnen opstellen tegen negatieve invloeden en gebeurtenissen. Inzet op een sterker gevoel van eigenwaarde en levensregie kan de ontvankelijkheid van jongeren voor polariserende groepsdynamieken en radicale ideeën verminderen. Ook rolmodellen die laten zien dat het mogelijk is om hindernissen aan te grijpen om op te klimmen, zonder zichzelf te verloochenen, kunnen als voorbeeld dienen.

Onderscheid kan gemaakt worden tussen groepsgewijze en individuele begeleiding van jongeren; er zijn ook combinaties van groepsactiviteiten en individuele begeleiding. Persoonsgerichte aanpakken voor personen die een ernstig veiligheidsprobleem vormen zijn een voorbeeld van individuele begeleiding. De Zorg- en Veiligheidshuizen bieden ondersteuning bij de persoonsgerichte aanpak van inwoners waar sprake is van radicaliseringsproblematiek. Een groepsgerichte aanpak van risico- en geradicaliseerde jongeren richt zich op het versterken van weerbaarheid, sociale binding en kritisch denkvermogen binnen de context van een groep. Dat kan bijvoorbeeld via groepssessies, workshops of sport- en cultuurprojecten, waarbij jongeren leren omgaan met gevoelens van uitsluiting, frustratie en groepsdruk.

Op welke bouwstenen en factoren richt het type interventie zich?

Bouwsteen 1: Individuele Weerbaarheid

- Persoonlijke ontwikkeling. Versterken van:
  - Zelfbeheersing
  - Positieve, stabiele identiteitsontwikkeling
  - Zelfontplooiing

Interventie type 4: Begeleiding en empowerment van jongeren met een risico op of in de beginfase van radicalisering

- Ideologische weerbaarheid
- Emotionele, sociale en gedragsmatige vaardigheden en hulpbronnen:
  - Gezonde emotieregulatie
  - Sociale cognitie en prosociaal gedrag
  - Anticipatie op tegenslagen en/of nadelige consequenties
- Cognitieve vaardigheden en hulpbronnen:
  - Kritisch en complex denkvermogen
  - Gezonde mentale gezondheid

Bouwsteen 3: Dagbesteding

- School- en werkprestaties. Versterken van:
  - Goede en positieve band met school of werk
  - Goede prestaties op school/werk
  - Toekomstgerichtheid en ambitie
- Constructieve tijdsbesteding/dagbesteding.

Werkzame elementen binnen dit type interventie?

Jongeren volgen groepstrainingen met verschillende thema's, zoals talenten en sterktes, sterk blijven in uitdagende situaties, gevoelens en emoties, informatie en invloed, eigen identiteit en verbondenheid. In sommige interventies worden als extra beschermende factor ook de omgeving van de jongeren (ouders en eerstelijnswerkers) meer bewust gemaakt met behulp van tips, inzichten of praktische oefeningen. Werkzame elementen zijn de volgende^[16]:

- Het cognitieve aspect van weerbaarheid heeft betrekking op flexibiliteit in denkstijl. Jongeren die een denkstijl hebben met een hoge mate van flexibiliteit waar ruimte is voor grijs tinten zullen weerbaarder zijn tegen polariserende en radicale invloeden dan jongeren met minder flexibiliteit en ruimte voor grijs tinten. Dus genuanceerd denken in plaats van zwart-wit denken. Weerbaarheid tegen polariserende en radicale invloeden kan vergroot worden door iemand te leren meer zicht te krijgen op diversiteit en tegenstrijdigheden. Sommige

Interventie type 4: Begeleiding en empowerment van jongeren met een risico op of in de beginfase van radicalisering

jongeren met een duale identiteit lopen risico om behoefte te krijgen aan een duidelijke boodschap, omdat zij geconfronteerd worden met veel tegenstrijdigheden uit twee of zelfs drie verschillende culturen. Door bewustwording en versterking van de eigen (duale) identiteit kan mogelijk (verdere) radicalisering worden voorkomen. Zelfstandig en kritisch denkvermogen worden hierbij gestimuleerd.

- Emotionele aspecten van weerbaarheid zijn: zelfvertrouwen en zelfdoeltreffendheid (het geloof dat de omgeving en uitkomst van gebeurtenis beïnvloed kunnen worden), institutioneel vertrouwen, positieve in plaats van negatieve emoties, zingeving/doelgerichtheid, goede band tussen jongere en ouders en binding met anderen en de samenleving.
- Gedragmatige aspecten van weerbaarheid hebben betrekking op het onderhouden van relaties met anderen en bezit van sociaal kapitaal. Jongeren die actief zijn in sociale groepen, buurt of gemeenschap zijn weerbaarder tegen polariserende en radicale geluiden. Het behoren bij verschillende soorten groepen kan de weerbaarheid vergroten. Weerbaarheid manifesteert zich in de praktijk in het innemen van een kritische houding of het tegen spreken van extremistische ideeën.
- Bewustwording van de eigen identiteit en het versterken van de positieve identiteit van jongeren.
- Methodische werkzame elementen: het oefenen met vaardigheden, trainer met een vergelijkbare achtergrond als de deelnemers, in gesprek gaan met andersdenkenden, en het voeren van groepsgesprekken.

Er zijn ook groepsinterventies die door middel van activiteiten als sport en huiswerkbegeleiding jongeren proberen te bereiken. Sport biedt een laagdrempelige manier om jongeren bij elkaar te brengen en positieve relaties binnen een groep te stimuleren. Coaches en trainers kunnen dan als rolmodel en vertrouwenspersoon fungeren.

Randvoorwaarden voor uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie?

Een behoorlijk aantal van dit soort interventies zijn geëvalueerd.^[17] Randvoorwaarden voor succes zijn onder meer afstemming op doelgroepen, goed getrainde begeleiders / professionals,

Interventie type 4: Begeleiding en empowerment van jongeren met een risico op of in de beginfase van radicalisering

samenwerking met lokale overheid, scholen en andere relevante organisaties, en het creëren van een veilige omgeving voor deelname van de jongeren aan de programma's.

Specifieke voorbeelden van interventies binnen deze algemene categorie.

Voorbeelden van interventies gericht op de begeleiding en empowerment (persoonsgericht óf groepsgericht) van risico- en geradicaliseerde jongeren zijn Diamant, Bounce, Buro Zend-Uit, This is me en Futsal Chabbab.

Voorbeeldinterventie DIAMANT

- De training DIAMANT heeft als doel het versterken van zelfvertrouwen, identiteit, inlevingsvermogen, veerkracht en weerbaarheid van kwetsbare *islamitische* jongeren. De training leert de jongeren omgaan met hun duale identiteit en mogelijke conflicten als gevolg daarvan, en verbetert het contact en de connectie met de Nederlandse samenleving. Via casussen, voorlichting en opdrachten wordt de kennis van jongeren hierover vergroot, waardoor zij bij zichzelf of bij anderen signalen van polarisatie en radicalisering kunnen herkennen. Jongeren leren zelfstandig te denken en beslissingen te nemen. Ook wordt gewerkt aan het wegnemen van de voedingsbodem door risicofactoren zoals gevoelens van achterstelling en discriminatie, problemen met de multiële identiteit en zingeving en sociale isolatie te reduceren.
- De interventie is uitgebreid beschreven. Er zijn een aantal effectevaluaties uitgevoerd voor deze interventie. De interventie vergroot zelfvertrouwen, verantwoordelijkheid en inlevingsvermogen van jongeren. Diamant leert hun omgaan met duale identiteit en interculturele conflicten en brengt en/of houdt hen in contact met de Nederlandse samenleving. De training versterkt de identiteit en veerkracht van de jongeren, zodat ze steviger in hun schoenen staan en weerbaarder zijn tegen extremistische ideeën en gepolariseerd denken.
- De interventie is ontwikkeld door Stichting voor Interculturele Participatie en Integratie (Sipi) en geëvalueerd door de Universiteit van Amsterdam. Beoordeling interventie Diamant op effectladder: trede 3 (Movisie, NJI).

Contactinformatie interventie(s)

<https://www.s-ipi.nl/> Het is niet duidelijk of de Diamant training thans actief wordt aangeboden.

Interventie type 4: Begeleiding en empowerment van jongeren met een risico op of in de beginfase van radicalisering

Voorbeeldinterventie Buro Zend-Uit

- De interventie “Buro Zend-Uit” wil de weerbaarheid onder jongeren versterken tegen antisociale verleidingen zoals radicalisering en criminaliteit. De groep jongeren die met name het risico lopen vatbaar te worden voor destructieve levensstijlen, zijn jongeren in een kwetsbare maatschappelijke positie die veel hindernissen ervaren zoals discriminatie op de arbeidsmarkt. Deze jongeren vormen dan ook de doelgroep van de interventie. Specifiek gaat het hierbij om jongeren met nog een laag bewustzijn over hun kwetsbaarheden en talenten, maar die aandachtig op zelfonderzoek kunnen en willen gaan. Hierbij wordt dus ook gekeken naar in hoeverre de jongeren de wil hebben om te veranderen en/of groeien, en in hoeverre ze al in de problemen zijn gekomen. Doel van het programma is om jongeren baas te maken over hun eigen talenten, zodat zij de lokroep van antisociale verleidingen beter kunnen weerstaan. Jongeren werken aan een nieuw visueel zelfportret met behulp van diverse media (film etc.) en helpen elkaar daarbij. Tijdens dit proces krijgen de jongeren die gewend zijn om te falen, meer inzicht in en grip op hun talenten, kansen en mogelijkheden. Ze leren zich op een (veer)krachtige manier bloot te stellen aan de buitenwereld. In helder gedefinieerde stappen (rites) leren jongeren om hun persoonlijke en collectieve ‘uitzend-strategie’ in eigen hand te nemen.
- Uit evaluatieonderzoek naar de interventie blijkt dat het in de interventie lukt om jongeren zich kwetsbaar op te laten stellen wat voorwaarde is voor succes. Ook helpt het programma jongeren bij het bekijken van doelen voor de toekomst. Jongeren hebben aangegeven dat ze een beter idee hebben gekregen van de doelen in hun leven, en dat dit hen motivatie en een ‘sense of purpose’ geeft.
- Beoordeling interventie Buro Zend-Uit op effectladder: trede 3 (eigen inschatting).

Contactinformatie interventie(s)

<https://www.fontys.nl/nieuws/jongerenwerkprogramma-buro-zend-uit-helpt-jongeren-hun-talenten-te-ontdekken/>.

De interventie is ontwikkeld en geëvalueerd binnen het jongerenwerk van de gemeente Arnhem, in samenwerking met Universiteit Utrecht, Fontys Hogeschool, de ministeries JenV en VWS én studenten van kunstacademie ArteZ . De website burozend-uit.nl is thans niet actief, de interventie lijkt momenteel niet actief te worden aangeboden.

Interventie type 4: Begeleiding en empowerment van jongeren met een risico op of in de beginfase van radicalisering

Voorbeeldinterventie BOUNCE

- BOUNCE is een pakket met preventieve trainings- en bewustmakingstools die helpen de veerkracht van (kwetsbare) jongeren ten aanzien van radicale invloeden te versterken, en hun sociale omgeving hier bewust van te maken. Er zijn 3 tools: BOUNCE young is gericht op (kwetsbare) jongeren, BOUNCE along op ouders en eerstelijns werkers en BOUNCE up op toekomstige trainers. BOUNCE richt zich op elke vorm van radicalisering, geen specifieke religieuze of ideologische vorm. In BOUNCE young volgen jongeren groepstrainingen met verschillende thema’s, zoals talenten en sterktes, sterk blijven in uitdagende situaties, gevoelens en emoties, informatie en invloed, eigen identiteit en verbondenheid. In BOUNCE along worden ouders en eerstelijns werkers meer bewust gemaakt met behulp van tips, inzichten en praktische oefeningen. In BOUNCE up is een train-de-trainer aanpak waarin begeleiders en hulpverlener wordt geleerd hoe ze met de tools kunnen werken.
- Doelstellingen van de BOUNCE trainingen:
  - BOUNCE young: de emotionele, psychische, sociale en mentale veerkracht van jongeren versterken om op die manier een positieve identiteit te vormen en weerbaar te zijn tegen radicale invloeden
  - BOUNCE along: het bewust maken van ouders en eerstelijns werkers en hen versterken in hun rol bij de vroegtijdige preventie van gewelddadige radicalisering
  - BOUNCE up: de opleiding van toekomstige trainers en die manier borging van het programma.
- De tools zijn ontwikkeld op basis van een wetenschappelijk onderzoek onder jongeren, van waaruit verschillende methodes zijn uitgewerkt om de veerkracht van jongeren ten aanzien van gewelddadige radicalisering te versterken. In de aanpak wordt veerkracht van jongeren versterkt door te werken aan een breed palet aan factoren die een positieve identiteit en toekomstbeeld versterken en zich weerbaar kunnen opstellen tegen negatieve invloeden en gebeurtenissen.
- Beoordeling interventie Bounce op effectladder: trede 2 (eigen inschatting).

Contactinformatie interventie(s)

<https://arktos.be/nl/ondersteuning/bounceup>

Interventie type 4: Begeleiding en empowerment van jongeren met een risico op of in de beginfase van radicalisering

Voorbeeldinterventie This is me

- De weerbaarheidstraining This is me! beoogt de weerbaarheid van jongeren te vergroten en versterkt hun identiteit. Door interventieontwikkelaar KIS (Kennisplatform Inclusief Samenleven) is dit doel geconcretiseerd als: 'het creëren van een denk- en handelingsvermogen waarbij constructief en gebalanceerd omgegaan kan worden met diverse vormen van uitsluiting in de relatie tussen jongere en maatschappij'. Aan de hand van vier modules (Wie ben ik? Wat kan ik? Wat wil ik? en Omgaan met anderen) vergroten de deelnemers hun zelfvertrouwen, creëren een positief zelfbeeld en leren ze omgaan met hun emoties, zoals met boosheid. Op basis van diverse werkvormen gericht op identiteit, persoonlijke levenservaring, reflectie, communicatie, assertiviteit en feedback (geven en ontvangen), krijgen de deelnemers inzicht in hun eigen handelen. Ook krijgen ze tools en kennis aangereikt waardoor ze ook kunnen kiezen uit andere handelingsrepertoires. Deze training is primair bedoeld voor jongeren (16 t/m 30 jaar) met een migratieachtergrond, maar ook autochtone jongeren kunnen hieraan deelnemen.
- This is me! is een goed voorbeeld van een interventie die is ontwikkeld om de veerkracht van personen te vergroten. Het ontwikkelen van de eigen identiteit, het vergroten van zelfvertrouwen van jongeren, het hebben van een toekomstperspectief en het kunnen omgaan met anderen wordt grotendeels bepaald in interactie met familie, vrienden, het onderwijs, de media en de samenleving als geheel.
- Beoordeling interventie This is me op effectladder: trede 2 (eigen inschatting).

Contactinformatie interventie(s)

<https://www.kis.nl/publicatie/me-methodiek-onderbouwing>

Voorbeeldinterventie Futsal Chabbab

- Futsal Chabbab is een interventie waarin door middel van spel (zaalvoetbal), coaching en huiswerkbegeleiding jongeren worden bereikt die vaak op straat te vinden zijn. In deze interventie bouwt de trainer een vertrouwensrelatie met de jongeren op om hen vervolgens op

Interventie type 4: Begeleiding en empowerment van jongeren met een risico op of in de beginfase van radicalisering

hun gedrag te kunnen coachen. De voetbaltraining is het middel om de jongeren te bereiken en te motiveren. De band die wordt opgebouwd, maakt dat ze blijven.

- De aanpak van Futsal Chabbab is integraal: zij verbindt de leefgebieden (gezin, school én wijk) van jongeren met elkaar. De directe doelgroep van de interventie Futsal Chabbab zijn jongens en meisjes tussen de 9 en 16 jaar oud in (multiculturele) aandachtswijken, waar schooluitval hoog is en er veel overlast op straat wordt ervaren. De interventie richt zich enerzijds op jongeren die vaak op straat 'hangen' en al in de 'straatcultuur' betrokken zijn en anderzijds op basisschoolkinderen die zich daar (op latere leeftijd) toe aangetrokken kunnen voelen. Deelname is vrijwillig en is in 4 fasen opgedeeld: 1) werving; 2) kennismaking; 3) uitvoering en 4) uitsluiting. De interventie loopt gedurende een schooljaar. Hoofddoel van de interventie is het terugdringen en/of voorkomen van de door jongeren veroorzaakte overlast op straat. Overlast die jongeren veroorzaken op straat en wordt teruggedrongen doordat jongeren gaan werken aan talentontwikkeling en een positief zelf- en toekomstbeeld en ze door deze aanpak het gevoel krijgen mee te kunnen doen in de samenleving. De trainers zijn behalve trainer ook rolmodel voor de jongeren, dit is een voorbeeld van een methodisch werkzaam element. Futsal Chabbab wil ook schooluitval terugdringen, waardoor kansen van jongeren vergroot worden.
- Nevendoel van de interventie is het terugdringen van polarisatie in wijken tussen jongeren en overige buurtbewoners doordat wordt beoogd dat de buurt positiever over de jongeren gaat denken. Tevens sluit de interventie aan bij het versterken van beschermende factoren en het wegnemen van risicofactoren voor polarisatie en radicalisering.
- Futsal Chabbab is opgenomen in de Database Effectieve Interventies en is in juli 2020 erkend als 'Goed onderbouwd'. Beoordeling Futsal Chabbab op effectladder: trede 2 (NJI).

Contactinformatie interventie(s)

<https://www.fcsocialwork.nl/futsal-chabbab/>

Interventie type 5: Lokale interventies gericht op versterking weerbaarheid van bewonersgroepen en sociale cohesie

Beschrijving 'type' interventie

Doelgroep(en) en doelstelling(en)

Interventies gericht op het bevorderen van weerbaarheid in wijken en sociale cohesie zijn van belang voor het voorkomen en verminderen van maatschappelijke spanningen en ongewenste polarisatie tussen groepen. Ze kunnen zich richten op de bevolking van kwetsbare wijken, maar ook buurten waar gevestigde bewoners zich verzetten tegen nieuwkomers. Opbouwwerk is traditioneel gericht op het versterken van de weerbaarheid van kwetsbare bevolkingsgroepen en het bevorderen van positieve relaties tussen groepen. Dat kan bijv. door gezamenlijke projecten in de wijk te organiseren, of bijeenkomsten, trainingen en evenementen in buurtcentra. Andere vormen van interventies zijn mediatie tussen groepen en buurtgesprekken over gevoelige thema's zoals inclusie en veiligheid. Deze interventies worden vaak uitgevoerd door buurtorganisaties, gemeenten of sociaal werkers, in samenwerking met scholen, religieuze instellingen of maatschappelijke organisaties, met als doel spanningen te verminderen en wederzijds begrip te vergroten (Zie o.a. Cadat-Lampe e.a., 2020).

In verschillende gemeenten wordt het sociaal- en opbouwwerk actief betrokken bij het lokaal beleid om polarisatie en radicalisering tegen te gaan. Sociaal werkers spelen een cruciale rol in het versterken van sociale samenhang en het signaleren van spanningen binnen gemeenschappen, waarbij ze samenwerken met gemeenten en andere partners om preventieve maatregelen te ontwikkelen en uit te voeren (zie: Movisie (2023) Kennissynthese Sociaal Werk: Radicalisering en polarisatie. Rapportage pijler 1). Recentelijk is de inzet van opbouwwerkers (sociaal makelaars) van DOCK Utrecht geëvalueerd op preventie van schadelijke polarisatie en radicalisering. DOCK heeft die taken van de gemeente gekregen als partner in het Utrechtse programma 'Utrecht Zijn We Samen' (Butter, Fermin & Omlo, 2024). Daaruit blijkt dat het tegengaan van schadelijke polarisatie een aspect is van het werk van opbouwwerkers en dat hiervoor algemene methodieken (niet specifiek gericht op het tegengaan van schadelijke polarisatie) worden ingezet, zoals de ABCD-methode, presentiebenadering, motiverende gespreksvoering, coaching van bewoners de methodiek Vreedzaam (Vreedzame school/wijk). De specifieke inzet van DOCK voor preventie van polarisatie en radicalisering wordt vooral gerealiseerd door het beter toerusten en ondersteunen en toerusten van sociaal makelaars. Toerusting gebeurt o.a. door training van sociale professionals op dit vlak (de driedaagse training Radicalisering en multicultureel vakmanschap van de

Interventie type 5: Lokale interventies gericht op versterking weerbaarheid van bewonersgroepen en sociale cohesie

BeHr-groep, aangeboden via de gemeente Utrecht/UZWS). Daarnaast is er een interne infrastructuur ontwikkeld om sociaal makelaars op dit vlak te ondersteunen en om samen te werken met partners in het lokale netwerk van Utrecht zijn we samen (taakaccenthouders op wijk- en stedelijk niveau, een UZWS-werkgroep en interne casuïstiek besprekingen). Het gaat dus om interventies van het type 9.

Op welke bouwstenen en factoren richt het type interventie zich?

Bouwsteen 4: Sociale omgeving

- Sociale netwerken en -normen
  - Prosociale normen en sociale veiligheid
- Weerbaarheid van gemeenschappen
  - Versterken van kennis en bewustwording in gemeenschappen; sociale ondersteuning vanuit gemeenschappen; ondersteuning van gemeenschapsleiders; netwerkvorming

Bouwsteen 5: Samenleving

- Maatschappelijke betrokkenheid en sociale cohesie
  - Binding met de conventionele samenleving
  - Positief contact tussen diverse groepen
  - Participatie in/betrokkenheid bij gemeenschapsprojecten
  - Group efficacy
  - Gemeenschappelijke identiteiten benadrukken
  - Gemeenschappelijke betrokkenheid en netwerkopbouw in de buurt

Werkzame elementen binnen dit type interventie?

- (Positief) sociaal contact tussen groepen
- Benadrukken van een gemeenschappelijke identiteit
- Versterken van sociale normen die inclusie en respect voor diversiteit ondersteunen
- Perspective-taking: aanmoedigen dat individuen zich in positie van anderen verplaatsen
- Corrigeren van misinformatie en vooroordelen door accurate informatie aan te bieden.

Bronnen: Broekroelofs & Speelman, 2023; Van Pelt & Spierts, 2024; Van Wonderen en Felten, 2021.

Interventie type 5: Lokale interventies gericht op versterking weerbaarheid van bewonersgroepen en sociale cohesie

Randvoorwaarden voor uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie?

Er zijn allerlei (specifieke) randvoorwaarden voor verschillende typen interventies. Zo zijn er allerlei randvoorwaarden wil onderling contact ook tot afname van vooroordelen en negatieve gevoelens t.a.v. een andere groep leiden. Bevorderlijk hiervoor is een gelijke status tussen groepen, samenwerking en gedeelde doelen, professionele begeleiding, ondersteuning door autoriteiten, positieve en vrijwillige interactie en regelmatig contact. Wat betreft de randvoorwaardelijkheid van interventies die zich richten op overbruggend contact tussen groepen in wijk gelden de volgende randvoorwaarden (Van Wonderen en Felten, 2021) (zie ook: <https://www.dewijkverbinder.nl/>) :

- Het idee dat alléén contact tussen groepen voldoende is om vooroordelen te verkleinen en positiever beeldvorming te bevorderen, is onjuist. Oppervlakkige of als negatief ervaren contacten kunnen contraproductief zijn en polarisatie juist versterken. Positieve beeldvorming en minder polarisatie door interetnisch contact ontstaan alleen als contacten overbruggend zijn en de ervaren kwaliteit van het contact goed is: het gaat om positieve contacten waarin een gevoel van angst verminderd wordt en een gevoel van empathie voor de ander vergroot wordt. Hoe duurzamer, positiever en intensiever het contact, hoe groter de kans dat positieve beeldvorming tussen groepen bekijft.
- In de context van wijken wordt dit beschreven door treden op de zogeheten 'bindingsladder'. Initiatieven en interventies in wijken lijken de meeste kans op resultaat te bieden als mensen niet worden aangesproken op wat hen scheidt (hun etnische, religieuze of culturele achtergrond), maar juist op wat hen bindt (zoals hun rol als ouder, buurtbewoner of sporter, gemeenschappelijke doelen, belangen en identiteiten). Volgens onderzoeken zijn vooral projecten effectief die gebaseerd zijn op gedeelde interesses en/of gedeelde belangen (zoals mentorprojecten, samen sporten, samen de buitenruimte schoner en leefbaarder maken).

Wat betreft de randvoorwaardelijkheid van interventies die zich richten op dialoog tussen groepen gelden onder meer de volgende randvoorwaarden (Taouanza, Felten & Keuzenkamp, 2016):

Voorkom gevoelens van angst of gespannenheid die kunnen ontstaan als iemand in contact komt met mensen die zichtbaar tot een andere groep behoren; De ontmoeting tussen groepen is idealiter ontspannen en vrij van afleidingen/andere taken; Bevorder het vergroten van kennis tussen

Interventie type 5: Lokale interventies gericht op versterking weerbaarheid van bewonersgroepen en sociale cohesie

groepen vooraf (zoals intercultureel begrip; historische achtergrond of culturele sensitiviteit); Vrijwillige deelname vergroot de kans dat de dialoogbijeenkomst tot de gewenste uitkomsten leidt.

Specifieke voorbeelden van interventies binnen deze algemene categorie.

Er zijn veel interventies die bijdragen aan het versterken van bewonersgroepen en sociale cohesie, zoals PBS in de Wijk, de Vreedzame School/Wijk, Tegengeluid en Perspectief. Hoewel deze methodieken meestal niet specifiek gericht zijn op het tegengaan van polarisatie, kunnen ze daar wel indirect aan bijdragen door positieve interacties en wederzijds begrip te bevorderen. Veel van deze interventies richten zich op bredere doelen, zoals gemeenschapsopbouw en empowerment, en zijn vaak beperkt of niet systematisch geëvalueerd. Daarom behandelen we slechts enkele voorbeelden in dit kader: PBS in de wijk; eerder is de methodiek Vreedzame school/Vreedzame wijk al beschreven. Zie verder voor praktijkvoorbeelden om polarisatie in buurten aan te pakken en verbinding te bevorderen: Van Wonderen (2019) Handreiking Van polarisatie naar verbinding in buurten; Kennisplatform Integratie & Samenleving.

Voorbeeldinterventie PBS IN DE WIJK

PBS IN DE WIJK is een wijkbrede gedragsaanpak die professionals, vrijwilligers, ouders en andere betrokkenen concrete tools biedt om samen te bouwen aan een duurzaam, positief wijkklimaat. Het doel is het bevorderen van sociaal gedrag bij kinderen en jongeren en het voorkomen van gedragsproblemen door het creëren van een positieve wijkcultuur. De aanpak richt zich op kinderen, jongeren en de volwassenen in hun omgeving, zoals scholen, buurthuizen en sportverenigingen. Hoewel PBS IN DE WIJK primair gericht is op het bevorderen van positief gedrag en het voorkomen van gedragsproblemen, draagt het indirect bij aan de preventie van polarisatie en radicalisering door het versterken van sociale cohesie en het creëren van een veilige en inclusieve omgeving, door het bevorderen van positieve interacties en het verminderen van conflicten binnen de gemeenschap.

De interventie wordt uitgevoerd door een samenwerking van diverse organisaties in de wijk, waaronder scholen, buurthuizen, sportverenigingen en welzijnsorganisaties. Een gecertificeerde PBS-coach begeleidt het implementatieproces, dat doorgaans twee tot drie jaar duurt.

Interventie type 5: Lokale interventies gericht op versterking weerbaarheid van bewonersgroepen en sociale cohesie

BS IN DE WIJK is erkend als 'Goed onderbouwd' door het Nederlands Jeugdinstituut, wat aangeeft dat de interventie theoretisch goed is onderbouwd en in de praktijk positieve resultaten laat zien.

Contactinformatie interventie(s) en informatie:

- PBS in de wijk: <https://www.pbsindewijk.nl/>
- NJi (2021) Interventie Positive Behavior Support (PBS) IN DE WIJK. <https://www.nji.nl/interventies/pbs-in-de-wijk>

Voorbeeldinterventie ABCD-methode

Een van de methoden die door sociaal werkers gebruikt wordt voor de samenlevingsopbouw en kan helpen om mogelijk polarisatie tegen te gaan is de ABCD-methode, ofwel Asset-Based Community Development. Deze interventie is opgenomen als praktijkvoorbeeld in de Databank Sociale effectieve interventies. De Asset-Based Community Development (ABCD) methode richt zich op het identificeren en benutten van de sterke punten en middelen binnen een gemeenschap om zelfredzaamheid en samenwerking te bevorderen. Deze aanpak versterkt de sociale cohesie en helpt bij het creëren van een veerkrachtige gemeenschap. De methode vormt een onderdeel van de basiskennis van de opleiding sociaal werk.

De methode bestaat uit 5 stappen: 1. het in kaart brengen van de capaciteit en de vaardigheden in de wijk; 2. in contact komen met instanties, inwoners en andere actoren in de wijk; 3. het activeren van de wijk als het gaat over economische ontwikkelingen en het opzetten van een communicatienetwerk; 4. mensen en actoren in de wijk samenbrengen rondom een visie en een plan met een zo representatief mogelijke groep inwoners; 5. op zoek gaan naar steun van buiten de wijk.

Interventie type 5: Lokale interventies gericht op versterking weerbaarheid van bewonersgroepen en sociale cohesie

Meer informatie:

- Methodebeschrijving ABCD, Databank Effectieve sociale interventies, Movisie
- Broekroelofs & Speelman (2023) Kennissynthese Sociaal Werk: Radicalisering en polarisatie. Rapportage pijler 1

Voorbeeldinterventie Vreedzame wijk

Een andere voorbeeldinterventie is: Vreedzame Wijk/School; deze staat al eerder beschreven in dit rapport, bij interventie subtype 1.2.

Interventie type 6: Interventies gericht op het tegengaan van discriminatie en het versterken van de weerbaarheid

Beschrijving 'type' interventie

Doelgroep(en) en doelstelling(en)

Dit type interventies die lokale overheden kunnen (laten) uitvoeren kan zich richten zowel op mensen die discriminatie, uitsluiting en stigmatisering ervaren ('slachtoffers') én op mensen die dit gedrag (bewust of onbewust) vertonen. De doelen van de interventies variëren van het verminderen van discriminerend gedrag door bewustwording, educatie en beleidsmaatregelen, tot het vergroten van de veerkracht van mensen die discriminatie ondergaan. Subtypen van interventies zijn (1) bewustwordings- en educatieve programma's om vooroordelen en discriminatie te voorkomen en (2) empowerment-trainingen voor individuen of groepen die discriminatie ervaren. Door weerbaarder te worden tegen discriminatie, kunnen de gevolgen van discriminatie worden verlicht of dragelijker worden gemaakt. Er zijn ook trainingen voor omstanders, om hen discriminatie te laten herkennen en te leren hoe ze het best kunnen uitspreken tegen discriminatie; die kunnen ook als variant van subtype 1 worden opgevat. Daarnaast zijn er ook beleidsmatige interventies om discriminatie aan te pakken en tegen te gaan zoals lokaal antidiscriminatiebeleid; maar die laten we buiten beschouwing omdat het hierbij veelal gaat om een samenhangend programma. Hoewel interventies gericht op het tegengaan van discriminatie en empowerment van slachtoffers van discriminatie meestal niet direct gerelateerd worden aan het verminderen van radicalisering en polarisatie, blijkt uit onderzoek dat ervaringen met discriminatie, stigmatisering en gevoelens van achterstelling vormen belangrijke elementen in de voedingsbodem voor radicalisering en polarisatie (o.a. Cankor & Noor 2021; Sieckelinck & Gielen 2020). Tevens zijn discriminatie en stigmatisering kenmerken van ongewenste vormen van polarisatie.

Op welke bouwstenen en factoren richt het type interventie zich?

Bouwsteen 1: individu

- Omgaan met /anticipatie op tegenslagen
- Positieve identiteitsontwikkeling
- Waardenontwikkeling en -versterking
- Multiperspectiviteit

Bouwsteen 4: sociale omgeving

- Sociaal vertrouwen

Interventie type 6: Interventies gericht op het tegengaan van discriminatie en het versterken van de weerbaarheid

- Diversiteit sociaal netwerk
- Positieve, ondersteunende relaties met gemeenschap/sociale binding

Bouwsteen 5: Samenleving

- Maatschappelijke betrokkenheid en sociale cohesie
  - Binding met de conventionele samenleving
  - Positief contact tussen diverse groepen
- Democratisch burgerschap: vertrouwen in instituties
- Sociaaleconomische stabiliteit: gevoel voor basiszekerheid

Subtype 1: bewustwordings- en educatieve programma's om vooroordelen en discriminatie te voorkomen

Werkzame elementen binnen dit type interventie?

- Intergroepcontact: positieve ontmoeting tussen groepen bevordert acceptatie
- Praktische voorbeelden: educatieve programma's die casussen en verhalen gebruiken vergroten bewustzijn, begrip en empathie.

Randvoorwaarden voor uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie?

- Aansluiting bij de doelgroep: aanpassen aan sociale context, leeftijd enz doelgroep
- Deskundige trainers: met kennis van het onderwerp en kennis en vaardigheden in o.a. groepsdynamiek en omgaan met diversiteit.

Subtype 2: empowerment van personen die discriminatie ervaren

Werkzame elementen binnen dit type interventie?

- Versterken zelfvertrouwen, door praktische tools en vaardigheden aan te reiken om met discriminatie om te gaan.
- Peer support: faciliteer groepsverbanden waarin gelijkgestemden ervaringen delen en elkaar ondersteunen.
- Rolmodellen: inspirerende rolmodellen, tonen dat succes mogelijk is ondanks obstakels.

Interventie type 6: Interventies gericht op het tegengaan van discriminatie en het versterken van de weerbaarheid

Randvoorwaarden voor uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie?

- Veilige leeromgeving
- Maatwerk
- Bied ook nazorg en langdurige ondersteuning om effecten trainingen te versterken

Bron o.a. [KIS \(2022\) Wat werkt bij het verminderen van discriminatie](#).

Er zijn veel interventies ontwikkeld om discriminatie tegen te gaan en personen die discriminatie ervaren, weerbaar te maken. Zie de Databank anti-discriminatie-interventies van Kennisplatform Inclusief Samenleven. En voor lokaal beleid: 'Handreiking Antidiscriminatiebeleid voor gemeenten' van het ministerie van BZK, 2022 (ontwikkeld door Movisie). De doelstellingen van deze interventies verwijzen zelden naar het verkleinen van de voedingsbodem voor polarisatie en radicalisering.

Voorbeeldinterventie Brown Eyes Blue Eyes Filmworkshop

De interventie 'Brown Eyes Blue Eyes' (BEBE) Filmworkshop is bedoeld om discriminatie, racisme en vooroordelen tegen te gaan. Door middel van ervaringsgerichte simulatie beoogt BEBE bewustzijn van discriminatie en motivatie te stimuleren, om aanpassing van gedrag te bewerkstelligen. De doelgroep bestaat uit jongeren vanaf 12 jaar die gemotiveerd zijn om problemen rond discriminatie op te lossen. De hoofddoelen van de BEBE filmworkshop zijn: (1) na afloop zijn deelnemers zich bewust van mechanismen die discriminatie in stand houden en hun eigen rol daarin; (2) na afloop hebben deelnemers een (eerste) intentie geformuleerd om hun eigen gedrag rondom discriminatie aan te passen.

Tijdens de filmworkshop kijken deelnemers naar de tv-special Het Grote Racisme Experiment. Daarin wordt een groep mensen verdeeld in twee groepen: de blauwogen en de bruinogen. De bruinogen krijgen een voorkeursbehandeling en worden behandeld als machtshebbers, terwijl blauwogen worden behandeld als minderheidsgroep. Doel van deze oefening is perspectiefwisseling: door zelf te ervaren hoe het is om tot een andere groep te behoren, krijgt men meer begrip voor 'de ander'. Na het bekijken van de film volgt een uitgebreide reflectie. Hierin reflecteren deelnemers op hun eigen gedrag en wordt de vertaling gemaakt naar de dagelijkse praktijk. Afsluitend formuleren deelnemers welke keuze zij willen maken voor hun gedrag en rol in

Interventie type 6: Interventies gericht op het tegengaan van discriminatie en het versterken van de weerbaarheid

de toekomst en wat zij willen leren. Optioneel worden de workshopdeelnemers voor het bekijken van de film verdeeld in twee groepen en ondergaan zij dus zelf – maar wel in mindere mate – de ervaring uit de film.

Er zijn verschillende, maar beperkte evaluaties uitgevoerd, waaruit bleek dat deelnemers de workshop zeer positief waarderen, en succesfactoren naar voren kwamen: het ervaringsleren, verplaatsen in 'de ander', het delen van persoonlijke verhalen en de brede inzetbaarheid van de workshop. Er is nog geen effectonderzoek verricht naar deze workshop. Wel is onderzoek gedaan naar de originele BEBE training waarop de filmworkshop is gebaseerd.

De methode is goed beschreven.

Meer informatie:

- Database antidiscriminatie-interventies van KIS.nl en de Interventiebeschrijving op Movisie.nl

Voorbeeldinterventie Saïd en Lody

De interventie Saïd en Lody richt zich op schoolgaande jongeren van 10 tot 20 jaar, vaak met een zwak zelfbeeld, die dreigen te ontsporen. Ze heeft als doel hun weerbaarheid tegen discriminatie, uitsluiting en polarisering te vergroten. Door middel van theater en dialoog leren jongeren constructief te reageren op discriminatie en worden ze bewust gemaakt van de gevolgen van uitsluiting. De interventie wordt uitgevoerd door het duo Saïd en Lody. Zij kunnen een klas met probleemgedrag voor een periode van drie of vier maanden begeleiden. Ze nemen de jongeren mee naar locaties zoals de Anne Frank Stichting en de politie om hun wereldbeeld te verbreden. Deze interventie wordt aangeboden door de organisatie Saïd & Lody.

Meer informatie:

- KIS.nl, Database Antidiscriminatie-interventies: Saïd en Lody

Voorbeeldinterventie Reageren op discriminatie

Interventie type 6: Interventies gericht op het tegengaan van discriminatie en het versterken van de weerbaarheid

De training Reageren op discrimineren van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS) heeft op korte termijn tot doel om bewustwording van en inzicht in verschillende copingstrategieën te bevorderen. Het doel voor de middellange termijn is dat jongeren door een uitbreiding van hun handelingsrepertoire meer controle en zelfvertrouwen ervaren als zij nieuwe ervaringen van discriminatie opdoen. De training is bedoeld voor jongeren met verschillende culturele achtergronden in de leeftijd van 17 t/m 26 jaar. Om de beoogde doelen te realiseren, kent de training drie bouwstenen: kennisoverdracht, uitwisseling en oefeningen.

De training is theoretisch onderbouwd en geëvalueerd door Jurriaan Omlo op ervaren baat van betrokkenen bij de training. De evaluatie laat zien dat deelnemers zich meer bewust zijn geworden worden van discriminatie, beter in staat zijn om ermee om te gaan, en dat hun gedrag en houding positief veranderen. Duidelijk is dat het handelingsrepertoire van jongeren is uitgebreid. De jongeren hebben dankzij de training handvatten aangereikt gekregen hoe zij kunnen handelen in verschillende situaties. Ze zijn zich bewust van de voor- en nadelen van verschillende strategieën, dat zij een keuze hebben in hoe zij kunnen omgaan met discriminatie en dat strategieën kunnen afwisselen naar gelang de situatie daarom vraagt. Sommige jongeren hebben na de training al andere strategieën toegepast. Anderen zijn goed in staat om uit te leggen hoe zij zouden willen reageren in toekomstige situaties, denken kritisch na wat ze willen bereiken met hun copingstrategieën en/of praten erover met mensen in hun netwerk.

Meer informatie:

- Cakkor en Noor (2021, p. 26) en Omlo (2017).
- Deze en meer interventies staan in de Database antidiscriminatie-interventies van KIS en sommigen ook in Cakkor en Noor 2021.

Interventie type 7: Interventies gericht op verminderen van ongelijkheden en vergroting van inclusie

Beschrijving 'type' interventie

Doelgroep(en) en doelstelling(en)

Interventies gericht op het verminderen van ongelijkheden en het bevorderen van inclusie dragen indirect bij aan het voorkomen van schadelijke polarisatie en radicalisering. Hoewel deze interventies doorgaans niet specifiek op deze problemen zijn gericht, kunnen ze wel de voedingsbodem voor maatschappelijke spanningen verkleinen door marginalisatie, sociaal isolement en multiproblematiek aan te pakken en inclusie te vergroten. Lokale overheden kunnen dergelijke maatregelen inzetten binnen een breder beleidskader om polarisatie en radicalisering te voorkomen.

Er zijn verschillende typen interventies, afhankelijk van doelstellingen en doelgroepen. Een belangrijke categorie richt zich op jongeren in kwetsbare posities, zoals voortijdige schoolverlaters, mbo-studenten zonder startkwalificatie, of jongeren die moeite hebben met de overgang van school naar werk. Interventies in dit domein, zoals programma's tegen schooluitval of projecten die werk en scholing bevorderen, ondersteunen jongeren bij hun deelname (of re-integratie) aan school en werk en vergroten van hun kansen.

Een andere categorie omvat bredere sociale interventies, zoals het aanpakken van marginalisatie, armoede of multiproblematiek in gezinnen. Deze aanpakken hebben vaak als doel om inclusie te versterken en maatschappelijke ongelijkheden te verkleinen.

Hoewel de effectiviteit van dergelijke interventies op het gebied van polarisatie en radicalisering vaak moeilijk te meten is, versterken ze sociale cohesie en verminderen ze de kans op maatschappelijke spanningen door achterliggende oorzaken aan te pakken.

Op welke bouwstenen en factoren richt het type interventie zich?

Niveau 1: individu

- Positieve, stabiele identiteitsontwikkeling
- Sociale cognitie en prosociaal gedrag

En interventies gericht op inclusie van jongeren in een kwetsbare positie:

Interventie type 7: Interventies gericht op verminderen van ongelijkheden en vergroting van inclusie

Op niveau 1: individu

- Sociale vaardigheden en zelfvertrouwen

Op het niveau 3: dagbesteding:

- Goede en positieve band met school of werk
- Goede prestaties op school/werk
- Toekomstgerichtheid en ambitie
- constructieve dagbesteding of vrijetijdsbesteding

Op niveau 4: sociale omgeving

- Positieve rolmodellen

Niveau 5: samenleving

- Gevoel basiszekerheid
- Binding met de conventionele samenleving (o.a. sociale cohesie)
- Positief contact tussen diverse groepen
- Gemeenschappelijke identiteiten benadrukken

Werkzame elementen binnen dit type interventie?

- Deelname aan onderwijs en ondersteuning overgang onderwijs naar werk vergroot hun kansen en vermindert kans op radicalisering.
- Het bevorderen van positieve relaties met/binnen school, het gezin en werk helpt jongeren zich verbonden te voelen en vermindert kansen op radicalisering.
- Het combineren van verschillende interventies en samenwerking tussen verschillende sectoren en actoren zorgt voor een geïntegreerde aanpak die effectiever is in het aanpakken van complexe problemen.
- Het inzetten van positieve rolmodellen en peer support ondersteunt jongeren bij het maken van constructieve keuzes.
- Ondersteuning van jongeren bij het ontwikkelen van hun capaciteiten en talenten heeft positieve effecten op hun veerkracht en zelfvertrouwen.

Interventie type 7: Interventies gericht op verminderen van ongelijkheden en vergroting van inclusie

Randvoorwaarden voor uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie?

Gezien de brede categorie van interventies is het lastig om algemene randvoorwaarden te formuleren, maar gedacht kan worden aan o.a. multidisciplinaire samenwerking, contextspecifieke benadering (maatwerk), deskundigheidsbevordering, betrokkenheid van de gemeenschap, en monitoring en evaluatie.

Voorbeeldinterventie GrowCare

GrowCare, lokale aanpak in achterstandswijken met multiproblematiek

De interventie GrowCare richt zich op het aanpakken van multiproblematiek in achterstandswijken door een samenhangende en duurzame aanpak te bieden. De interventie is ontwikkeld om positieve veranderingen te bewerkstelligen bij zowel inwoners als de organisaties die hen ondersteunen. GrowCare richt zich primair op inwoners met problemen op meerdere leefgebieden, zoals financiën, wonen, gezondheid, opgroeien, persoonlijke ontwikkeling, sociale relaties, zelforganisatie en veiligheid.

De interventie wordt uitgevoerd door een kerngroep van sleutelfiguren, waaronder uitvoeringsprofessionals (coaches) en organisatieprofessionals (beleidsmedewerkers, managers en bestuurders). Deze professionals werken samen om de inwoners te ondersteunen en de interventie te borgen binnen de betrokken organisaties.

GrowCare heeft twee hoofddoelen: (1) Stabiliteit en groei voor inwoners: Het bevorderen van een stabiele situatie voor inwoners op alle leefgebieden en het ontwikkelen van vaardigheden om deze stabiliteit te behouden. (2) Organisatieontwikkeling: Het verbeteren van de handelingscapaciteit van organisaties zodat zij beter in staat zijn om gezinnen duurzaam vooruit te helpen².

Deze aanpak helpt om de kloof tussen kwetsbare en kansrijke inwoners te verkleinen en draagt bij aan een duurzamere en inclusievere samenleving.

De aanpak is beoordeeld als Goed beschreven in de databank van Movisie.

Interventie type 7: Interventies gericht op verminderen van ongelijkheden en vergroting van inclusie

Meer informatie:

- Movisie (2020) interventiesbeschrijving GrowCare.

Voorbeeldinterventies inclusie jongeren in kwetsbare posities

Enkele voorbeelden van interventies gericht op inclusie van jongeren in een kwetsbare positie zijn de volgende:

- **Zorg- en Adviesteams (ZAT):** In het ZAT werken professionals uit het onderwijs en de zorg, zoals leerlingbegeleiding, (school)maatschappelijk werk, jeugd-GGZ, leerplicht/RMC en politie. Er zijn korte lijnen met hulpverleningsinstellingen. Zij werken structureel samen om de zorg voor leerlingen zoveel mogelijk binnen de school te ondersteunen. Wegwijzer Jeugd & Veiligheid: <https://wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/instrumenten/matrix-vroegsignalering/partners/onderwijs-en-zat-team/>
- **StudentJobcoach:** Het project StudentJobcoach richt zich op het creëren en begeleiden van werkervaringsplekken voor werkzoekende jongeren van 18 t/m 27 jaar zonder startkwalificatie. De werkervaringsplaatsen worden gecreëerd in samenwerking met het Midden – Kleinbedrijf. In de trajecten wordt de ondernemer in de begeleiding van de jongere ontlast en ondersteund door een getrainde StudentJobcoach: HBO studenten Toegepaste Psychologie. De StudentJobcoaches bieden gerichte ondersteuning en begeleiding in de werkrelatie tussen een werkzoekende jongere en een ondernemer gedurende het werkervaringstraject. Dit helpt niet alleen bij het vinden van werk, maar versterkt ook het zelfvertrouwen en de sociale vaardigheden van deelnemers. Academie van de Stad: <https://academievandestad.nl/projecten/studentjobcoach-3/>
- **JINC-programma's:** Gericht op kansenongelijkheid, met initiatieven zoals Bliksemstages en sollicitatietrainingen. Deze interventies vergroten de wereld van jongeren, verbeteren hun zelfvertrouwen en versterken vaardigheden die nodig zijn voor succes op de arbeidsmarkt. Evaluaties laten zien dat deze programma's effectief zijn in het bevorderen van veerkracht en economische kansen. <https://www.jinc.nl/over-jinc/onderzoek-naar-effectiviteit/> Evaluatierapport: F. Dekker e.a/SEOR, De jeugd heeft de toekomst. <https://www.vsbfonds.nl/over-vsbfonds/nieuws/de-jeugd-heeft-toekomst-het-impactonderzoek-van-jinc>

Interventie type 7: Interventies gericht op verminderen van ongelijkheden en vergroting van inclusie

- **MEE Toekomstcoach:** is een methode om kwetsbare schoolverlaters tussen de 16 en 27 jaar actief te laten meedoen aan de samenleving en daarbij richting te geven aan hun toekomst. Daarmee wordt beoogd:
- jongeren toerusten om eigen regie te voeren over hun leven;
- voorkomen dat jongeren vroegtijdig uitvallen;
- jongeren doorstromen naar opleiding, werk of dagbesteding.

De effecten zijn geëvalueerd met de Effectencalculator. <https://www.meesamen.nl/nieuws/meerwaarde-mee-toekomstcoach-ondersteuning-bij-de-overgang-van-school-naar-werk>

Interventie type 8: Bevorderen van vertrouwen in instituties en legitimiteit van de overheid

Beschrijving 'type' interventie

Doelgroep(en) en doelstelling(en)

Interventies gericht op het bevorderen van vertrouwen in instituties en de legitimiteit van de overheid kunnen helpen om anti-institutionele (verticale) polarisatie en radicalisering tegen te gaan. Deze interventies kunnen verschillende vormen aannemen, elk met specifieke doelen en doelgroepen. Zo zijn er participatieprogramma's voor burgers, zoals burgerpanels en participatie bij gemeentelijke besluitvorming die als doel hebben de betrokkenheid van burgers bij besluitvormingsprocessen te vergroten en het vertrouwen in de overheid te versterken. Deze programma's richten zich in principe op alle burgers.

Daarnaast zijn er interventies die zich richten op het verbeteren van overheidscommunicatie en dienstverlening. Dit omvat het verbeteren van de toegankelijkheid en transparantie van overheidsdiensten voor alle bevolkingsgroepen, met een focus op kwetsbare groepen die moeite hebben met het vinden en gebruiken van overheidsdiensten. Voorbeelden hiervan zijn toegankelijke informatiecampagnes en vereenvoudigde procedures voor overheidsdiensten. Het aangaan van een dialoog met groepen die de overheid wantrouwen, zoals inwoners van achterstandswijken en migranten, kan helpen om vertrouwen op te bouwen en wantrouwen te verminderen. Gemeentelijke dialoogbijeenkomsten en buurtbijeenkomsten zijn voorbeelden van dergelijke initiatieven.

Op welke bouwstenen richt het type interventie zich?

Bouwsteen 1: Individu

- Emotionele, sociale en gedragsmatige vaardigheden en hulpbronnen
  - Algeheel vertrouwen

Bouwsteen 5: Samenleving

- Maatschappelijke betrokkenheid en sociale cohesie
  - Binding met de conventionele samenleving
- Politieke betrokkenheid
  - Participatie in besluitvorming en politieke inspraak
  - Politieke tevredenheid
- Democratisch burgerschap
  - Vertrouwen in democratische instituties en rechtsstaat

Interventie type 8: Bevorderen van vertrouwen in instituties en legitimiteit van de overheid

Werkzame elementen binnen dit type interventie?

Dit type interventies is te breed en algemeen om hier werkzame elementen aan te geven.

Randvoorwaarden voor uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie?

Dit type interventies is te algemeen en te breed om hier randvoorwaarden aan te geven.

Voorbeeldinterventie Dilemmalogica

Dilemmalogica

Dilemmalogica, ontwikkeld door Publiec, is een methode die helpt om bij complexe vraagstukken contact te maken over wat partijen uiteendrijft en verbindt. De doelstelling is om de communicatie en besluitvorming binnen overheidsorganisaties te verbeteren. De interventie Dilemmalogica wordt ondersteund en aangeboden door CommunicatieRijk, een onderdeel van de Rijksvoorlichtingsdienst. Deze organisatie biedt trainingen en ondersteuning aan communicatieadviseurs, woordvoerders, bestuurders en ambtenaren die te maken hebben met complexe en omstreden kwesties.

De werkzame elementen van Dilemmalogica omvatten het in kaart brengen van de zorgen van betrokkenen, het analyseren van wat er schuurt tussen verschillende partijen, en het bieden van transparantie en perspectief over de afwegingen en het proces.

In de 'Koepelrapportage van de vier kwalitatieve deelonderzoeken' (Mare, 2019) wordt geconcludeerd dat Dilemmalogica kan bijdragen aan een betere kwaliteit van beleid en communicatie door het erkennen van zorgen, het ordenen van zienswijzen en het bieden van handelingsperspectieven. Echter, de algemene conclusie over de effectiviteit is niet eenduidig en kan niet worden gezegd dat Dilemmalogica zorgt voor meer draagvlak.

Meer informatie: CommunicatieRijk: Dilemmalogica: <https://www.communicatierijk.nl/vakkennis/dilemmalogica>

Interventie type 8: Bevorderen van vertrouwen in instituties en legitimiteit van de overheid

Voorbeeldinterventie Verbindend Omgaan Met Ongenoegen

Verbindend omgaan met ongenoegen (VOMO) is een interventie die overheden kunnen gebruiken om verbindend met ongenoegen om te gaan. Deze interventie, ontwikkeld door RadarAdvies in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), is een twee-jarig leertraject met als doel om overheden te leren omgaan met opgaven die kunnen leiden tot maatschappelijk ongenoegen.

Het leertraject heeft als doel om overheden te ondersteunen bij het herkennen, begrijpen en constructief omgaan met maatschappelijk ongenoegen. Dit moet leiden tot een betere relatie tussen overheid en burgers en het verminderen van polarisatie en ongenoegen. De interventie richt zich op ministeries, lokale en provinciale overheden, en andere interbestuurlijke partners die te maken hebben met maatschappelijke onrust en ongenoegen.

Het leertraject wordt uitgevoerd en aangeboden door RadarAdvies, in samenwerking met het ministerie van BZK. Ze wordt uitgevoerd in samenwerking met experts uit verschillende disciplines. Deze experts ondersteunen de betrokken overheden bij het ontwikkelen en toepassen van methodieken om met ongenoegen om te gaan.

Het traject is (nog) niet geëvalueerd.

Meer informatie: [Verbindend omgaan met ongenoegen](#) | [Rapport](#) | [Kennisbank Openbaar Bestuur](#): RadarAdvies (2024). Verbindend omgaan met ongenoegen. Verkenning voor een 2-jarig leertraject.

Interventie type 9: Systeeminterventies, samenwerkingsverbanden en deskundigheidsbevordering: voor signalering, kennisuitwisseling en afstemming

Beschrijving 'type' interventie

Doelgroep(en) en doelstelling(en)

Systeeminterventies, samenwerkingsverbanden en deskundigheidsbevordering zijn interventies die lokale overheden, welzijnsorganisaties en andere instellingen in een gemeente kunnen inzetten om polarisatie en radicalisering te voorkomen. Deze interventies richten zich op het versterken van de capaciteit van professionals en organisaties om signalen van radicalisering en polarisatie vroegtijdig te herkennen en effectief aan te pakken. Het gaat daarbij om verbergen van de signalering van radicalisering en polarisatie door middel van training en deskundigheidsbevordering van sociale professionals; bevorderen van samenwerking en kennisdeling tussen verschillende organisaties en professionals; en ondersteunen van multidisciplinaire samenwerking om een gecoördineerde aanpak mogelijk te maken.

Deze interventies richten zich op lokale overheden en beleidsmakers; welzijnsorganisaties en sociale professionals, zoals jeugdwerkers, maatschappelijk werkers en docenten; en sleutelfiguren en community leaders in wijken en gemeenschappen.

Wij maken onderscheid tussen verschillende subtypen:

- Deskundigheidsbevordering: trainingen en workshops voor sociale professionals om hun kennis en vaardigheden op het gebied van polarisatie en radicalisering te vergroten.
- Samenwerkingsverbanden en netwerken: opzetten van samenwerkingsverbanden en netwerken voor kennisdeling en afstemming tussen verschillende organisaties en professionals.
- Multidisciplinaire casuïstiek overleggen: regelmatige bijeenkomsten waarin professionals uit verschillende disciplines casussen bespreken en gezamenlijk strategieën ontwikkelen.
- Netwerken voor signalering: opzetten van netwerken waarin professionals en sleutelfiguren signalen van radicalisering en polarisatie kunnen delen en bespreken.

Deze interventies helpen om een geïntegreerde en effectieve aanpak van polarisatie en radicalisering op lokaal niveau te realiseren.

Interventie type 9: Systeeminterventies, samenwerkingsverbanden en deskundigheidsbevordering: voor signalering, kennisuitwisseling en afstemming

Op welke bouwstenen richt het type interventie zich?

Bouwsteen 6: Indirect

- Deskundigheidsbevordering:
  - Trainen van professionals
  - Tools en wegwijzer voor herkenning en duiding van signalen
- Samenwerking, kennisdeling en netwerken:
  - Netwerken van verschillende professionals, voor samenwerking aan sociale samenhang, preventie polarisatie en radicalisering
  - Platforms waarop burgers en instanties in een wijk samenwerken
  - Programma of model voor gezamenlijke aanpak preventie van radicalisering
- Casuïstiek overleg:
  - Casuïstiek overleggen tussen wijkprofessionals over gezinnen met verhoogd risico
- Signalering, inclusief training en netvorming
  - Training en netwerkvorming voor signalering voor professionals, organisaties
  - Training, signalering en netwerkvorming binnen gemeenschap (en met instanties)
  - Meldpunt voor professionals

Werkzame elementen binnen dit type interventie?

Het is niet goed mogelijk om hier over werkzame elementen te spreken, want het gaat om een grote variëteit aan interventies.

Meer informatie:

Zie ook: **Lokale netwerken** (op site NCTV): Het inrichten van een goed netwerk draagt op verschillende manieren bij aan de lokale aanpak en is gebaseerd op de hiervoor beschreven fenomenen en de lokale en/of regionale context. Dit netwerk bestaat uit professionals die een rol spelen in de aanpak, professionals die in aanraking kunnen komen met radicaliserende personen en het maatschappelijk middenveld. <https://www.nctv.nl/onderwerpen/lokale-aanpak-radicalisering-extremisme-en-terrorisme/netwerk>

Interventie type 9: Systeeminterventies, samenwerkingsverbanden en deskundigheidsbevordering: voor signalering, kennisuitwisseling en afstemming

Randvoorwaarden voor uitvoering en werkzaamheid van dit type interventie?

Het is niet goed mogelijk om hier over randvoorwaarden te spreken, want het gaat om een grote variëteit aan interventies.

Specifieke voorbeelden van interventies binnen deze algemene categorie.

Voorbeeldinterventie Bondgenotenaanpak

- De Bondgenotenmethodiek is een bijzondere netwerkmethodiek die d.m.v. een gedurende lange termijn stabiel en intens relationeel bondgenootschap tussen overheid, politie en burgers verbinding creëert tussen burgers en overheid om polarisatie, radicalisering en andere vormen van sociale onrust te voorkomen of beheersbaar te maken. De methodiek is ontwikkeld in de politieregio Midden-Nederland. Met het oog op de toenemende polarisatie is de noodzaak van verbinding urgenter geworden. Het doel van Bondgenoten is dat in tijden van onrust – wanneer de politie vaak de openbare orde moet handhaven – partijen als politie, gemeente en gemeenschap niet tegenover maar juist naast elkaar staan. Het is een methode om ‘in vreedstijd’ netwerken op te bouwen en te onderhouden. De methodiek Bondgenoten streeft ernaar een netwerk te creëren op het niveau van een gemeente of wijk waarbij politie en gemeente in verbinding komen met de lokale gemeenschap.
- Het netwerk Bondgenoten bestaat uit vertegenwoordigers van de lokale overheid (gemeente of politie) en sleutelfiguren. Deze sleutelfiguren zijn geen professionals, maar burgers die actief zijn bij een stichting, sportclub, etc. en zo het informeel netwerk van de wijk of gemeente representeren. Dit zijn mensen die positieve invloed (kunnen) hebben op de veiligheid en maatschappelijke onrust in het gebied gezien hun achterban, functie, rol, capaciteiten etc. Het netwerk van bondgenoten overlegt meerdere malen per jaar met elkaar, waarbij extra bijeenkomsten mogelijk zijn indien nodig. Deze bijeenkomsten hebben een horizontale verhouding (geen hiërarchie in de rollen). Er worden verschillende onderwerpen besproken, zoals radicalisering, polarisatie, overlast en armoede.

Meer informatie:

Interventie type 9: Systeeminterventies, samenwerkingsverbanden en deskundigheidsbevordering: voor signalering, kennisuitwisseling en afstemming

De methode is uitgebreid beschreven:

- Van der Wal, R. & O. Adang (2022). In verbinding: Bondgenoten nader bekeken. Den Haag: Boom; https://www.researchgate.net/publication/365496469_In_Verbinding_Bondgenoten_nader_bekeken
- Vlaamse Databank Sociale Samenhang (zj; <https://databank-sociale-samenhang.vlaanderen.be/>)

Voorbeeldinterventie SAMOS – gestructureerde Signalering en Aanpak Maatschappelijke Onrust en Sociale Spanningen

- Het moet bij maatschappelijke spanningen niet alleen om incident- en crisisaanpak gaan; juist op lokaal niveau kan door goede preventie in de vorm van signalering in samenwerking met ketenpartners veel bereikt worden ter voorkoming van escalatie. In de SAMOS worden structuren geboden om zowel signalen van maatschappelijke spanningen effectief door te verwijzen naar de juiste personen/instanties (‘bottom up’) als om de signalering van maatschappelijke spanningen effectief aan te sturen (‘top down’). Belangrijk uitgangspunt van de SAMOS is dat professionals en organisaties weliswaar over de kennis en vaardigheden moeten beschikken om signalen op te (kunnen) vangen omtrent de verschillende problematieken die aanleiding kunnen geven tot maatschappelijke onrust en spanningen, maar dat voor de duiding hiervan anderen kunnen worden betrokken. Het gaat er dus niet om dat iedereen zelf zoveel mogelijk expertise ontwikkelt voor de duiding en aanpak van problematieken, maar dat de netwerken worden geoptimaliseerd waar men met signalen naar toe kan. In het deel over de signalering en aanpak maatschappelijke onrust en spanningen wordt toegelicht dat hiertoe een ‘spin in het signaleringsweb’ moet worden georganiseerd, welke beschikt over een aanzienlijke beslissings- en doorzettingsmacht.
- Een tweede belangrijk uitgangspunt van de SAMOS is de gedeelde duiding van signalen en gebeurtenissen. Uit casestudies van geëscaleerde maatschappelijke spanningen blijkt keer op keer dat sommige actoren volledig door de escalatie zijn overvallen, terwijl anderen het al lang zagen aankomen. Centraal in de SAMOS-systematiek staat daarom de zogenoemde BOB-procedure die door alle partijen moet worden doorlopen, bestaande uit (gedeelde)

Interventie type 9: Systeeminterventies, samenwerkingsverbanden en deskundigheidsbevordering: voor signalering, kennisuitwisseling en afstemming

beeldvorming, oordeelsvorming en besluitvorming. Ook wordt in dit deel ingegaan op werk-protocollen voor een effectieve uitvoering van de SAMOS. Tot slot wordt aandacht gegeven aan communicatie rond maatschappelijke spanningen, niet alleen tussen beroepsmatig betrokkenen maar ook met de media en burgers.

Meer informatie:

- KIS (2016). Omgaan met Maatschappelijke Spanningen. Handreiking. <https://www.kis.nl/sites/default/files/2022-08/handreiking-maatschappelijke-spanningen.pdf>

Voorbeeldinterventie Utrecht Zijn We Samen

- Onder de naam "Utrecht Zijn We Samen" (UZWS) werkt de gemeente Utrecht sinds 2015 aan het voorkomen en bestrijden van schadelijke polarisatie, radicalisering en extremisme in de Utrechtse samenleving. In het eerste Actieplan werd aangegeven dat het toenmalige College van B&W van de gemeente voor deze titel had gekozen uit de overtuiging "dat het voorkomen van radicalisering in welke vorm dan ook vraagt om een samenleving waarin (groepen) burgers zich met elkaar verbonden voelen. Daarom bevat dit plan niet alleen acties in de sfeer van signalering van (dreigende) radicalisering en de aanpak daarvan door repressie en hulpverlening. Het omvat ook acties op de terreinen van integratie en acceptatie, opvoeding, onderwijs, werk en communicatie". De gemeente werkt bij deze aanpak samen met een breed scala aan organisaties in de stad, en faciliteert de samenwerking en zorgt voor coördinatie.
- De aanpak van Utrecht Zijn We Samen bestaat uit 3 delen:
  - a. Preventie: voorkomen dat mensen steeds extremer worden en radicaliseren. Daarbij is aandacht voor acceptatie, inclusie, integratie, identiteitsvorming, opvoeding, dialoog, democratisch burgerschap, onderwijs, werk en communicatie.
  - b. Signalering: op tijd herkennen van radicalisering en schadelijke polarisatie. Bijvoorbeeld door training van professionals.
  - c. Persoonsgerichte aanpak: hulp aan mensen die dreigen te radicaliseren en aan hun omgeving. En persoonlijke begeleiding aan mensen die geradicaliseerd zijn.
- Verschillende deelprojecten in het kader van het UZWS Actieplan zijn tussendoor geëvalueerd.

Interventie type 9: Systeeminterventies, samenwerkingsverbanden en deskundigheidsbevordering: voor signalering, kennisuitwisseling en afstemming

- In 2023 is de aanpak van Utrecht Zijn We Samen herijkt om beter te kunnen aansluiten bij nieuwe ontwikkelingen op het terrein van polarisatie en radicalisering, zoals anti-institutionele en online vormen van radicalisering.

Meer informatie:

- Zie voor actuele informatie over de aanpak: de nota "Utrecht zijn we samen 2.0. Uitvoeringsprogramma tegen schadelijke polarisatie, radicalisering en extremisme", die 14-12-2023 aan de gemeenteraad is aangeboden: <https://utrecht.bestuurlijkeinformatie.nl/Reports/Document/e6e9f3bf-561d-4ec0-bfaf-3c393e34aaef?documentId=8c4e8fcf-9b2f-4109-b2f8-9e26427a1123>
- De herijking van de aanpak in 2023 is mede gebaseerd op een rapport over nieuwe trends en mogelijke beleidsinterventies van het ICCT: Van Ginkel e.a. (2023). Utrecht samen toekomstgericht. Een analyse van nieuwe trends in radicalisering en polarisatie en mogelijke beleidsinterventies. Rapport voor de gemeente Utrecht. International Centre for Counter-Terrorism (ICCT).
- Zie verder de site van de gemeente: Utrecht Zijn We Samen: <https://zorgprofessionals.utrecht.nl/welzijn/utrecht-voor-iedereen/utrecht-zijn-we-samen>;

Voorbeeldinterventie Versterking interne infrastructuur DOCK Utrecht

- Een ander voorbeeld van systeeminterventie: UZWS-inzet van DOCK Utrecht. DOCK Utrecht is een welzijnsorganisatie en een van de partners in de Utrecht Zijn We Samen (UZWS) aanpak. De extra inzet van DOCK daarvoor wordt gefinancierd met NCTV-gelden De UZWS-inzet van DOCK Welzijn in Utrecht wordt gerealiseerd door een versterking van de interne infrastructuur van deze organisatie. Dat houdt in: aanstelling van stedelijke taakaccenthouders voor UZWS, een interne UZWS-werkgroep, interne casuïstiek-overleggen, in elke wijk een getrainde taakaccenthouder, trainingen over dit thema worden aan alle sociale makelaars (opbouwwerkers) aangeboden (voor signaleren polarisatie en radicalisering en om handelingsperspectieven te bieden), en samenwerking met andere UZWS-partners in de wijk.

Interventie type 9: Systeeminterventies, samenwerkingsverbanden en deskundigheidsbevordering: voor signalering, kennisuitwisseling en afstemming

- Door deze versterking van de interne infrastructuur zijn sociale professionals van DOCK beter in staat signalen van polarisatie en radicalisering op te pikken, te duiden, hierop te acteren, en/of deze intern te bespreken of samenwerking te zoeken met partners in de wijk.
- Sociale professionals (sociaal makelaars) van DOCK integreren deze kennis en capaciteiten in hun reguliere opbouw- en buurtcentrumwerk. Maar daarnaast zetten ze extra erop in indien ze te maken krijgen met schadelijke polarisatie tussen groepen in de wijk en in het buurtcentrum, om wederzijds begrip en verbinding te bevorderen. Instrumenten die ze daarvoor inzetten zijn methodieken als ABCD-methodiek, Vreedzame wijk, 'het goede gesprek', sparren met de wijk- en stedelijk taakaccenthouders, het bespreken van de casuïstiek in de UZWS-werkgroep van DOCK, en afstemming met UZWS-partners.

Meer informatie en onderbouwing:

- De aanpak is geëvalueerd voor de gemeente Utrecht: Butter, E., Fermin, A. en Omlo, J. (2024). *Evaluatie inzet DOCK Utrecht op preventie schadelijke polarisatie en radicalisering*. Bureau Omlo. Daarin wordt de verandertheorie achter de versterking van de interne infrastructuur beschreven en de effecten zoals ervaren door de sociaal makelaars zelf en de externe samenwerkingspartners.

Voorbeeldinterventie Aarhus-model

- Het Aarhus-model uit Denemarken is een voorbeeld van een volgens evaluaties succesvol samenwerkingsverband gericht op het versterken van maatschappelijke veerkracht^[18]. Het Aarhusmodel bevat diverse programma's voor vroegtijdige preventie, bedoeld voor jongeren in een vroeg stadium van radicalisering. Het biedt daarnaast ook programma's aan als exit-processen, gericht op mensen die al zijn geradicaliseerd en van plan zijn aanslagen te plegen met politieke en/of religieuze motieven. Het Aarhus-model steunt op het theoretisch kader van Life Psychology. De Life Psychology theorie is gebaseerd op drie uitgangspunten.

18 https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran/collection-inspiring-practices/ran-practices/aarhus-model-prevention-radicalisation-and-discrimination-aarhus_en ; https://psy.au.dk/fileadmin/Psykologi/Forskning/Preben_Bertelsen/Avisartikler_radikalisering/Panorama.pdf

Interventie type 9: Systeeminterventies, samenwerkingsverbanden en deskundigheidsbevordering: voor signalering, kennisuitwisseling en afstemming

Het eerste uitgangspunt stelt dat iedereen streeft naar een 'goed genoeg' leven. Het tweede uitgangspunt is dat voldoende grip hebben op het leven betekent dat wat het leven brengt goed genoeg kan worden uitgevoerd. Het derde uitgangspunt is dat alle mensen, ongeacht geslacht, cultuur, opleiding, maatschappelijke positie, persoonlijk levensverhaal etc., worden geconfronteerd met dezelfde fundamentele levenstaken. Wanneer iemand op persoonlijk en/of op maatschappelijk niveau niet in staat is om dergelijke levenstaken uit te voeren, ligt radicalisering op de loer.

- Interventies en programma's die voortvloeien uit Life Psychology houden rekening met zowel het gevoel van een gebrek aan gelijke kansen om levenstaken uit te voeren (een persoonlijk gegeven) als de werkelijke achterstand (een maatschappelijk gegeven). Het Aarhus-model bestaat uit een groot aantal uiteenlopende initiatieven waarbij de gemeente altijd een belangrijke rol speelt. Zo koppelt Aarhus radicaliserende jongeren aan een mentor die 24/7 beschikbaar is en getraind is om de jongere te helpen bij allerlei persoonlijke en maatschappelijke problemen. Denk aan problemen met familie, leeftijdgenoten, scholing, werkgelegenheid en naschoolse activiteiten. Het mentorplan richt zich op personen die de weg naar radicalisering al zijn ingeslagen. Daarnaast bemensen politie en maatschappelijk werkers een zogenoemd InfoHouse. Het is de eerste plek waar signalen van radicalisering (van ouders, docenten, jongerenwerkers, maatschappelijk werkers, etc.) worden verwerkt en waar maatregelen worden genomen. Verder biedt Aarhus algemene preventieve workshops aan op basisscholen en middelbare scholen. Leerlingen leren hier over de gevaren van gewelddadige radicalisering en terrorisme aan de hand van presentaties, dialoogsessies, oefeningen, rollenspellen en spelletjes.
- Het Aarhus-team neemt vergelijkbare initiatieven in moslimgemeenschappen, waar ze dialoogsessies organiseert in moskeeën. Dergelijke dialoogsessies zorgen er mede voor dat er al contact is gelegd voordat situaties uit de hand lopen. Ook zijn er oudernetwerken die kunnen samenwerken met de ouders van geradicaliseerde jongeren. Tevens biedt Aarhus een exit-programma voor mensen die naar het buitenland zijn vertrokken om te strijden. Hiermee wil het terugkeerders deradicaliseren en helpen hun weg terug te vinden in de maatschappij. Verder draagt Aarhus zorg voor een doorlopende training van en toezicht op betrokken medewerkers. Ze hebben stuk voor stuk uitgebreide trainingen gevolgd op onder meer het gebied van radicaliseringsprocessen, risicofactoren en conflictmanagement.

**Interventie type 9: Systeeminterventies,
samenwerkingsverbanden en deskundigheidsbevordering:
voor signalering, kennisuitwisseling en afstemming**

- Het model is ontwikkeld en wordt uitgevoerd in Denemarken (Aarhus en elders in Denemarken). Het model wordt niet in Nederland toegepast.

Informatie over de interventie

Bertels, P. (2015). 'Danish Preventive Measures and De-radicalization Strategies: The Aarhus Model', in: *Panorama, Insights into Asian and European Affairs*. 01/2015, p. 214 -253. http://www.kas.de/wf/doc/kas_42032-1522-2-30.pdf?150714075727

Bijlage 3:

Overzicht van bouwstenen, beschermende factoren en interventies

Bouwstenenmodel:

Beschermende factoren en interventies ter preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie

Doel:

Inzetten op beschermende factoren, die samenhangen met het versterken van veerkracht en weerbaarheid van individuen, gemeenschappen en de maatschappij, draagt bij aan de preventie van radicalisering en ongewenste polarisatie. Er wordt onderscheid gemaakt in zes bouwstenen, afhankelijk van waarop de interventies betrekking hebben. We realiseren ons dat dit onderscheid op sommige vlakken ietwat diffuus is, en dat de ‘scheidslijnen’ van elke bouwstenen niet volledig af te bakenen zijn. De bouwstenen zijn als volgt:

Bouwsteen 1: Invididu	Beschermende factoren en interventies in deze bouwsteen houden verband met het individu en diens eigenschappen, vaardigheden en hulpbronnen
Bouwsteen 2: Gezin en familie	Beschermende factoren en interventies in deze bouwsteen houden verband met de gezinsstructuur en het familienetwerk van het individu.
Bouwsteen 3: Dagbesteding	Beschermende factoren en interventies in deze bouwsteen houden verband met de dagbesteding (bijv. school of werk) van het individu.
Bouwsteen 4: Sociale omgeving	Beschermende factoren en interventies in deze bouwsteen houden verband met de (online/offline) sociale omgeving van een individu.
Bouwsteen 5: Samenleving	Beschermende factoren en interventies in deze bouwsteen houden verband met het leven van en de positie van een individu in een (demo-cratische) samenleving.
Bouwsteen 6: Indirecte interventies	Interventies in deze bouwsteen houden niet rechtstreeks verband met specifieke beschermende factoren van radicalisering en polarisatie, maar zijn veeleer indirect van toepassing op de preventie van deze fenomenen bij individuen.

In de onderstaande tabellen (B3.1 t/m B3.6) worden per bouwsteen en beschermende factor, voorbeelden van interventies weergegeven. Vervolgens wordt in tabel 3.7 een overzicht gegeven van alle opgenomen interventies. Voor overzichtelijkheid is gekozen voor een beknopte weergave van informatie over de interventies. Waar mogelijk zijn weblinks opgenomen voor meer informatie.

Het vermelde niveau van onderbouwing verwijst naar de tredes uit de effectladder (zie Bijlage 1). De indeling naar tredes is gebaseerd op informatie uit de databanken met erkende interventies of het betreft een eigen – niet-officiële – inschatting gebaseerd op beschikbare evaluaties. Indien een interventie is opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies van het NJi of in de Databank Erkende sociale interventies van Movisie, is gebruik gemaakt van de aldaar gehanteerde erkenningsniveaus of -criteria. Indien een interventie (nog) niet is opgenomen in deze databanken, maar er wel een evaluatie beschikbaar is die voldoende informatie bevat, hebben wij een eigen - niet-officiële – inschatting gemaakt van het niveau van onderbouwing op basis van de beschik-bare evaluatie. Bij het niveau van onderbouwing is tussen haakjes de gebruikte bron vermeld (Nji = Databank Effectieve Jeugdinterventies van het NJi; Movisie = Databank Erkende sociale interventies van Movisie; eigen inschatting = inschatting op basis van de vermelde evaluatie).

De lijst van interventies die zijn opgenomen in het bouwstenenmodel beoogt geen uitputtend overzicht te geven van alle bestaande relevante interventies. Daarnaast is van veel interventies niet altijd duidelijk of deze nog actief worden aangeboden en worden continu nieuwe interventies ontwikkeld en ingezet. Bovendien betreffen de in het model opgenomen interventies ook inter-venties waarvan de effecten nog niet op een wetenschappelijk verantwoorde wijze zijn vastge-steld. De interventies die in het model worden gepresenteerd dienen vooral ter inspiratie voor de aanpak van lokaal beleid ter preventie van ongewenste polarisatie en radicalisering.

Tabel B3.1 Bouwsteen 1: individu

Thema persoonlijke ontwikkeling

Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden interventies	expl. gericht op preventie radi-calisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Positieve, stabiele identiteitsontwikkeling Onder andere: Versterken van sociale identiteit, zelfbeschikking, zelfreflectie, zelfvertrouwen (onder bepaalde omstandigheden), sterk gevoel van eigenwaarde.	Type 1, subtype 1.3 en Type 4 en Type 6 en Type 7	DIAMANT	•			Trede 2 (Movisie, NJi)
		MIJ en MIJ Jr.	•	•	•	Trede 3 (eigen inschatting)
		2DO School	•	•		Trede 3 (eigen inschatting)
		Buro Zend-Uit	•			Trede 3 (eigen inschatting)
		Bounce Young	•	•		Trede 2 (eigen inschatting)
		Online jongerenwerk tegen radicalisering (Arnhem)	•			
		Futsal Chabbab		•		Trede 2 (Movisie, NJi)
		Young Leaders		•		Trede 2 (Movisie)
		One-on-One (mentorproject)				
		Workshoptraining 'Wie ben ik?'	•	•		
		Theaterstuk 'Count me in'				Trede 2 (eigen inschatting)
		Sport als alternatief (Gemeente Arnhem)				
		Broedersport (Gemeente Amsterdam)	•			
		Identity Project		•		Trede 2 (eigen inschatting)
Zelfbeheersing Onder andere: Zelfcontrole.	Type 1, subtype 1.2 en 1.3 en Type 4	2DO School	•	•		Trede 3 (eigen inschatting)
		Het Madonna Project		•	•	
Zelfontplooiing Onder andere: Zelfverwezenlijking; zelfredzaamheid, zelfregie, autonomie, agency.	Type 4	Saïd & Lody	•	•		Trede 2 (eigen inschatting)
		Buro Zend-Uit	•			Trede 3 (eigen inschatting)
		Amigo's		•		Trede 2 (Nji)
		Training Het Huis		•		

Thema persoonlijke ontwikkeling (vervolg)						
Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Ideologische weerbaarheid	Type 4	TerInfo	•	•		
		Bounce Young	•	•		Trede 2 (eigen inschatting)
		Dreamocracy				Trede 2 (eigen inschatting)
		Theaterstuk 'A Rebel with a cause'	•			
		Preventief programma (Gemeente Leiden)	•			
		Flexcoaching4you	•	•	•	
		Radicalise	•	•	•	Trede 3 (eigen inschatting)
		Persoonsgerichte aanpak voor personen die (dreigen te) radicaliseren	•	•		
		Stamina 010	•	•	•	
Waardenontwikkeling en -versterking (o.a. respect voor diversiteit, gelijkwaardigheid, non-discriminatie en mensenrechten) Onder andere: Stimuleren van inclusie en tolerantie, aanwezigheid van waardencomplexiteit.	Type 1, subtype 1.3 en Type 6	Vreedzame School		•		Trede 3 (NJI)
Thema cognitieve vaardigheden en hulpbronnen						
Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Kritisch en complex denkvermogen Onder andere: Analytisch denken; cognitieve flexibiliteit.	Type 1, subtype 1.1 en Type 4	Dare to be Grey		•	•	
		VIP	•	•	•	Trede 3 (eigen inschatting)
		Stamina 010	•	•	•	
Gezonde mentale gezondheid Onder andere: Afwezigheid van psychische en psychosociale kwetsbaarheden.	Type 4	FreeLee (app)		•		Trede 2 (eigen inschatting)
		Life Goals-aanpak		•		Trede 1 (Movisie)
Multi-perspectiviteit Onder andere: Perspective-taking (cognitief vermogen om de gemoedstoestand van anderen waar te nemen en intenties en belangen van anderen te willen begrijpen).	Type 1, subtype 1.2 en Type 6	Dare to be Grey	•	•	•	
		VIP	•	•	•	Trede 3 (eigen inschatting)
		Discussiëren kun je leren		•		Trede 3 (eigen inschatting)

Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Kennis Onder andere: Achtergrondkennis over de eigen groep of ideologie, religieuze geletterdheid.		TerInfo	•	•		
Anticipatie op tegenslagen/nadelige consequenties Onder andere: Met tegenslagen kunnen omgaan, anticiperen op negatieve gevolgen van gedrag.	Type 4 en Type 6	Training 'Reageren op discriminatie'		•		Trede 2 (eigen inschatting)
		Brown Eyes Blue Eyes	•	•		Trede 2 (eigen inschatting)
		#DatMeenJeNiet		•		Trede 3 (eigen inschatting)

Thema emotionele, sociale en gedragsmatige vaardigheden en hulpbronnen

Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Gezonde emotieregulatie Onder andere: Emotionele stabiliteit, conflictbeheersing.	Type 1, subtype 1.2 en subtype 1.3 en Type 4	DIAMANT	•			Trede 2 (Nji, Movisie)
		Alleen jij bepaalt		•		Trede 3 (Nji)
		Amigo's		•		Trede 2 (Nji)
		Join Us Programma		•		Trede 2 (Nji, Movisie)
		Risk Factory		•	•	
		Training Het Huis		•		
Sociale vaardigheden en pro sociaal gedrag Onder andere: Empatie, inlevingsvermogen in anderen, sterke sociale cognitie als assertiviteit, sociale normering, morele regels.	Type 1, subtype 1.2 en Type 4en Type 7	DIAMANT	•			Trede 2 (Nji, Movisie)
		Het Madonna Project		•	•	
		Sociale vaardigheden op maat		•		Trede 3 (Nji)
		VIP	•	•	•	Trede 3 (eigen inschatting)
Algeheel vertrouwen Onder andere: Zich veilig en vertrouwd voelen.						

Tabel B3.2 Bouwsteen 2: gezin en familie

Thema gezinsstructuur en familienetwerk

Beschermende factor	Interventie type	Voorbeelden van interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Goede band met familie/opvoedondersteuners Onder andere: Warm en ondersteund familienetwerk, family commitment.	Type 2 en Type 3	Het Madonna Project		•	•	
		Weerbaar opvoeden	•	•		Trede 1 (eigen inschatting)
		Familieondersteuning Al Osra		•		
Stabiele thuissituatie Onder andere: Afwezigheid van gezinsproblemen als misbruik en huiselijk geweld, huwelijksproblemen als ruzie en scheiding, gewelddadige en/of geradicaliseerde partner of familieleden en intergenerationele overdracht van radicaal of extremistisch gedachtengoed.	Type 2 en Type 3	JIM-aanpak (Jouw Ingebrachte Mentor)	•	•		Trede 3 (eigen inschatting)

Thema opvoedstijl en ondersteuning

Beschermende factor	Interventie type	Voorbeelden van interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Positieve opvoedstijl (autoritairief, waarderend, reflectief) Onder andere: Ouderlijke betrokkenheid (ouders tonen interesse, geven complimenten en zijn op de hoogte van verblijfplaats individu).	Type 2 en Type 3	Het Madonna Project		•	•	
		Weerbaar opvoeden	•	•		Trede 1 (eigen inschatting)
		Trias Pedagogica	•	•	•	Trede 2 (eigen inschatting)
		Oumnia Works	•			Trede 3 (eigen inschatting)
		Training Opvoeding in dilemma		•	•	
		Ouders in positie	•	•	•	Trede 3 (eigen inschatting)
		Coach je kind				Trede 2 (NJI)
		Opvoedondersteuning Just Like You		•		
		Amigo's		•		Trede 2: veelbelovend
Steun van belangrijke volwassenen Onder andere: Erkenning en waardering voor positief gedrag.	Type 2 en Type 3	OMEI-Training	•	•		Trede 2 (eigen inschatting)

Tabel B3.3 Bouwsteen 3: dagbesteding

Thema school/werk

Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden van interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Goede en positieve band met school/werk	Type 4 en type 7	Vreedzame School		•		Trede 3 (NJI)
		Futsal Chabbab		•		Trede 2 (Movisie, NJi)
		YETS		•		Trede 2 (NJI)
		Brede schoolprogramma's		•		
		School2Care		•		Trede 2 (NJI)
Goede prestaties op school/werk		School's cool		•		
		JINC-programma		•		Trede 3 (eigen inschatting)

Thema constructieve dagbesteding

Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden van interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Constructieve dagbesteding en/of vrijetijdsbesteding (buiten formele school- en werk-contexten) Onder andere: Afwezigheid van schooluitval of werkeloosheid.	Type 4 en type 7	Young Leaders		•		Trede 2 (Movisie)
		2gather	•	•	•	
		ZAT Zorg en AdviesTeam				
		StudentJobcoach		•		
		MEE toekomstcoach		•		Trede 3 (eigen inschatting)
		Alleen jij bepaalt		•		Trede 3 (NJI)
		Jobcoach (gemeente Utrecht)				
		School2Care		•		Trede 2 (NJI)

Tabel B3.4 Bouwsteen 4: sociale omgeving

Thema sociale netwerken en normering

Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Stabiele, positieve en ondersteunende relaties met peers en gemeenschap Onder andere: Warm, stevig en ondersteunend sociaal netwerk, goede band met vrienden, sociale binding in het algemeen, gevoel van verbondenheid. Afwezigheid van contact met gewelddadige en/of geradicaliseerde leeftijdsgenoten.	Type 6	This is me!				Trede 2 (eigen inschatting)
Diversiteit in het sociaal netwerk Onder andere: Contact met 'foreigners'/out-groups.	Type 6	ABCD-methode		•		Trede 2 (eigen inschatting)
Prosociale normen en sociale veiligheid	Type 5	PBS in de wijk		•		Trede 2 (NJI)
Sociaal vertrouwen	Type 6					

Thema weerbaarheid van gemeenschappen

Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Versterken van ondersteunende netwerken. Onder andere: sociale ondersteuning vanuit gemeenschappen; ondersteuning van gemeenschapsleiders; netwerkvorming	Type 5	ABCD-methode		•		Trede 2 (eigen inschatting)
		Vechten voor Vrede (SPIOR)	•			
		Tegengeluid & Perspectief	•			
		Wijkacademie Opvoeden		•		Trede 2 (Movisie)
Weerbaarheid tegen groepsdruk Onder andere: Kennis over hoe verschillende groepen in de samenwerking samenwerken (in- en out groups).	Type 1, subtype 1.3	Smaakstation	•	•	•	
Positieve rolmodellen Onder andere: Niet-gewelddadige peers.	Type 7	JIM-aanpak (Jouw Ingebrachte Mentor)	•	•		Trede 3 (eigen inschatting)

Thema digitale weerbaarheid

Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Mediawijsheid Onder andere: Herkennen van online mis- en desinformatie, bewustzijn van online filterbubbels, weerbaarheid tegen digitale invloeden als gevolg van blootstelling aan/consumptie van extremistische content of propaganda, mediageletterdheid.	Type 1, subtype 1.1 en subtype 1.3	Dare to be Grey	•	•	•	
		Critical Mass: De Nieuwsmaker	•	•		
		Under Pressure	•	•	•	Trede 3 (eigen inschatting)
		The Way We See	•			
		Online de Baas		•		
		Mediamatties		•		
		HackShield		•		
		Toolbox Mediaopvoeding		•		
		Theaterstuk 'A rebel with a cause'	•			
		Youth Cyber Team		•		Trede 1 (eigen inschatting)
Weerbaarheid tegen online groepsdruk Onder andere: Weerbaar tegen groepsdynamieken en psychologische druk van recruiters en charismatische leiders.	Type 1, subtype 1.1 en subtype 1.3	Bounce trainingen	•	•		Trede 2 (eigen inschatting)

Tabel B3.5 Bouwsteen 5: samenleving

Thema maatschappelijke betrokkenheid, sociale cohesie en inclusie

Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Op dit moment actief	verzameld via gemeentenb	niveau onderbouwing
Binding met de conventionele samenleving Onder andere: Kansen en mogelijkheden voor betrokkenheid bij de samenleving, sociale cohesie, sociale inclusie, morele betrokkenheid, positieve grondhouding richting de samenleving.	Type 5 en type 6 en type 8	2DO School	•	•		Trede 3 (eigen inschatting)
		This is me!				Trede 2 (eigen inschatting)
		Bondgenoten aanpak	•	•		Trede 2 (eigen inschatting)
Positief contact tussen diverse groepen Onder andere: Door te luisteren, empathie te creëren, wat resulteert in minder vooroordelen, stereotypen, animositeit en discriminatie.	Type 5 en type 6 en type 7	ABCD-methode		•		Trede 2 (eigen inschatting)
		Vredesoverleggen (Gemeente Alkmaar)		•	•	
Participatie in/betrokkenheid bij gemeenschapsprojecten (vrijwilligerswerk, buurtinitiatieven, dialoogprojecten)	Type 5	DIAMANT	•			Trede 2 (Movisie, NJi)
		Dare to be Grey	•	•	•	
Group efficacy (mogelijkheid groep om eigen situatie te verbeteren) Onder andere: Gelijke kansen en bestrijding van ervaren ongelijkheid	Type 5	Growcare		•		Trede 1 (Movisie)
Bewustzijn voor gemeenschappelijke identiteiten Onder andere: Wij-zij denken en hokjesdenken doorbreken.	Type 5 en type 6 en type 7	Smaakstation	•			
		Critical Mass De Nieuwsmaker		•		
Gemeenschappelijke betrokkenheid en netwerkopbouw in buurt (tussen gemeenschappen, lokale overheden, instituties en maatschappelijke organisaties) Onder andere: Sociaal kapitaal (bonding, bridging en linking).	Type 5	Bondgenoten aanpak	•	•		Trede 2 (eigen inschatting)
		SOMS - Sociale Onrust en Maatschappelijke Spanningen	•	•	•	

Thema Politieke betrokkenheid

Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Op dit moment actief	verzameld via gemeentenb	niveau onderbouwing
Participatie in besluitvorming en politieke inspraak Onder andere: Gevoel van agency en mogelijkheid tot (politieke) inspraak, gelegenheid voor mensen om actief deel te nemen aan maatschappelijke activiteiten en besluitvorming.	Type 8	Stedelijke Kinderraad en wijkkinderraden (o.a. in Utrecht)		•		
Politieke tevredenheid	Type 8	Dilemmalogica		•		Trede 1 (eigen inschatting)
		Verbindend omgaan met ongenoegen	•	•		

Thema Democratisch burgerschap

Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Op dit moment actief	verzameld via gemeentenb	niveau onderbouwing
Democratische vorming en burgerschapscompetenties Onder andere: Betrokkenheid bij democratische waarden, erkenning en waardering van democratische waarden als culturele diversiteit, gelijkheid en rechtvaardigheid, positieve verbinding met politieke waarden (democratie scheiding der machten), kennis van democratie en instituties.	Type 1, subtype 1.1 en subtype 1.3	Under Pressure	•	•	•	Trede 3 (eigen inschatting)
		Democratiefabriek		•		
		2DO School		•		Trede 3 (eigen inschatting)
		Vreedzame School		•		Trede 3 (Nji)
		Workshoptraject 'Wie ben ik?'	•	•		
Vertrouwen in democratische instituties en rechtsstaat Onder andere: Vertrouwen in overheden, media en politie. Erkennen van rechtmatigheid van het recht en de wet (en bereidheid zich aan de wet te houden) Onder andere: Acceptatie van legitimiteit van politie en wet.	Type 1, subtype 1.3 en type 6 en type 8	Dreamocracy				Trede 2 (eigen inschatting)
	Type 8	Roadshow Persvrijheid				
		Gastles Kinderrechtbank ProDemos				

Thema Sociaaleconomische stabiliteit

Beschermende factor	Type interventie	Voorbeelden interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Op dit moment actief	verzameld via gemeentenb	niveau onderbouwing
Gevoel van basiszekerheid Onder andere: Basis op orde; Toegang tot essentiële middelen.	Type 7	Brede aanpak bestaanszekerheid van de gemeente Tilburg		•		

Tabel B3.6 Bouwsteen 6: indirect

Thema deskundigheidsbevordering bij professionals

Indirecte beschermende factor	Interventie type	Voorbeelden van interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Trainingen voor professionals in herkennen, duiden en omgaan met signalen van polarisatie en radicalisering	Type 9	Bounce Up	•	•		Trede 2 (eigen inschatting)
		Versterking interne infrastructuur DOCK Utrecht	•	•		
		Training eerstelijns professionals RadarAdvies	•			
		Working with potentially violent loners in the care sector	•			
		Omgaan Met Extreme Idealen (OMEI)-training	•	•		Trede 2 (eigen inschatting)
		Omgaan met extreem gedrag en polarisatie	•	•		
		ONE-on-ONE				
		Training 'Dialoog onder druk'	•	•		Trede 1 (eigen inschatting)
		Flexcoaching4you	•	•	•	
		Intervisie voor professionals (Diversia)	•	•		
		Radicx	•			
		Niet-pluis instrument (voor vo en mbo)		•		
		TERRA Toolkit	•			
		Brochure Omgaan met complotten in de klas	•	•		

Thema samenwerking, kennisdeling en netwerken

Indirecte beschermende factor	Interventie type	Voorbeelden van interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Netwerken van verschillende professionals, voor samenwerking aan sociale samenhang, preventie polarisatie en radicalisering	Type 9	Jongerenwerk en Onderwijs Samen (JOS)	•			
Lokaal netwerk van gemeente en maatsdchappelijke organisaties die samenwerken bij preventie en signalering van radicalisering	Type 9	Utrecht zijn we samen	•	•		Trede 2 (eigen inschatting)
Platforms waarop burgers en instanties in een wijk samenwerken	Type 9	Bondgenoten aanpak	•	•		Trede 2 (eigen inschatting)
Programma of model voor gezamenlijke aanpak preventie van radicalisering	Type 9	Aarhus-model	•	•		

Thema casuïstiek overleg

Indirecte beschermende factor	Interventie type	Voorbeelden van interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Casuïstiek overleggen tussen wijkprofessionals over gezinnen met verhoogd risico	Type 9	Bubble Games (experiment, Gemeente Eindhoven)	•			

Thema signalering, inclusief training en netwerkvorming

Indirecte beschermende factor	Interventie type	Voorbeelden van interventies	expl. gericht op preventie radicalisering en polarisatie	Momenteel aangeboden?	verzameld via gemeenten	niveau onderbouwing
Training en netwerkvorming voor signalering voor professionals, organisaties	Type 9	Sociale Onrust en Maatschappelijke Spanningen (SOMS)	•	•	•	
		Trainingen Signaleren radicalisering en weerbaarheid tegen radicalisering	•	•		
		SAMOS: Gestructureerde signalering en aanpak onrust en spanningen	•			Trede 2 (eigen inschatting)
Training, signalering en netwerkvorming binnen gemeenschap (en met instanties)	Type 9	Vechten voor Vrede (SPIOR)	•			
		Werving sleutelfiguren/Sleutelfigurenaanpak (Gemeente Amsterdam)	•		•	
Meldpunt voor professionals	Type 9	Meldpunt en adviespunt Radicalisering voor Professionals	•	•		
		Hulplijn Extremisme (LSE)	•	•		

Tabel B3.7 Overzicht van interventies^[19]

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
#DatMeenJeNiet	Online training	Ja	Bij het project #DatMeenJeNiet worden jongeren getraind om voor elkaar op te komen als ze discriminatie online tegenkomen. Met als doel om de sociale norm te vergroten dat online discriminatie (op alle gronden) niet acceptabel is.	De sociale norm vergroten dat online discriminatie op alle gronden onacceptabel is, door jongeren te trainen om upstander te worden, iemand die in actie komt als discriminerende content voorbij komt op sociale media.	nee	Jongeren van 16-27 jaar	Het project is in 2019 opgezet door Movisie, Diversity Media en Hogeschool Inholland.	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	https://www.movisie.nl/publicatie/eindrapport-datmeenjeniet-Evaluatie:ZieBroekroelofsetal.(2022)#Datmeenjeniet.Ingrijpenbijonlinediscriminatie:lessonslearned.Utrecht:Movisie
2DO School	Theater	Ja	2DO is een activiteit waarbij jongeren werken aan een sociaal en betrokken samenleving. Dat doen ze via zelf ontwikkelde interventies en theaterwerkvormen, waarmee ze andere jongeren uitdagen om over moeilijke thema's in gesprek te gaan en er samen oplossingen voor te zoeken. 2DO gaat over de daadkracht van jongeren. Door samen te onderzoeken welke thema's belangrijk zijn voor jongeren en rondom deze thema's in actie te komen, nemen de jongeren van 2DO de verantwoordelijkheid voor het bijdragen aan maatschappelijke verandering. Het project stelt jongeren in staat om acties met peers te gaan ondernemen in hun eigen ruimte om eigen onderdrukkingsthema's bespreekbaar te maken. Het geeft hun het gereedschap om te handelen tegen zichtbaar en onzichtbaar onrecht. De spelers van 2DO zetten hun eigen achtergrond en verhalen in om aandacht te vragen voor maatschappelijke problemen.	Het project stelt jongeren in staat om acties met peers te gaan ondernemen in hun eigen ruimte om eigen onderdrukkingsthema's bespreekbaar te maken.	ja	Jongeren	Stichting Formaat	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	formaat.org/activiteit/2do/ Evaluatie: M. van Kessel, F. Deniz (2023) Evaluatie 2DO- stichting Formaat. Gemeente Rotterdam. RadarAdvies

19 De lijst van interventies die zijn opgenomen in het bouwstenenmodel beoogt geen uitputtend overzicht te geven van alle bestaande relevante interventies. Daarnaast is van veel interventies niet altijd duidelijk of deze nog actief worden aangeboden en worden continu nieuwe interventies ontwikkeld en ingezet. Bovendien betreffen de in het model opgenomen interventies ook interventies waarvan de effecten nog niet op een wetenschappelijk verantwoorde wijze zijn vastgesteld. De interventies die in het model worden gepresenteerd dienen vooral ter inspiratie voor de aanpak van lokaal beleid ter preventie van ongewenste polarisatie en radicalisering.

20 Het niveau van onderbouwing verwijst naar de tredes uit de effectladder. Indien een interventie is opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies van het NJi of in de Databank Erkende sociale interventies van Movisie, is gebruik gemaakt van de aldaar gehanteerde erkenningsniveaus of -criteria. Indien een interventie (nog) niet is opgenomen in deze databanken, maar er wel een evaluatie beschikbaar is die voldoende informatie bevat, hebben wij een niet-officiële inschatting gemaakt van het niveau van onderbouwing op basis van de beschikbare evaluatie. Bij het niveau van onderbouwing is tussen haakjes de gebruikte bron vermeld (Nji = Databank Effectieve Jeugdinterventies van het NJi; Movisie = Databank Erkende sociale interventies van Movisie; eigen inschatting = inschatting op basis van de vermelde evaluatie)

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
2gather	activiteiten in wijk organiseren voor jongeren	ja	Stichting2gather is een organisatie die buurtbewoners in 8 wijken van Den Haag de gelegenheid biedt om aan laagdrempelige activiteiten deel te nemen in hun leefgebied of deze zelf te organiseren. Ze zijn in 2014 gestart, momenteel actief in 8 wijken en 6 stadsdelen in Den Haag. Een van de projecten is het "League of young Legends" project. Dit project richt zich op jongeren in een lastige (thuis)situatie en stimuleert hen d.m.v. verschillende activiteiten (oa sport, vrijwilligers- werk en workshops) om te participeren in de samenleving. Daarmee creëert 2gather een hulpaanbod zodat deze jongeren hulp krijgen en hiermee verdere afstand tot de maatschappij wordt voorkomen.	focus op participatie en empowerment, toekomstperspectief	ja	jongeren in een lastige (thuis) situatie	stichting 2gather. Momenteel onderdeel aanpak gemeente Den Haag	Trede 3: doeltreffend	https://stichting-2gather.nl/
Aarhus-model	heel programma met allerlei interventies	ja, sinds 2007 in Denemarken (eerst alleen in Jutland)	Het Aarhus-model uit Denemarken is een voorbeeld van een succesvol samenwerkingsverband gericht op het versterken van maatschappelijke veerkracht (Bertelsen 2015; Hemmingsen 2015). Het bevat diverse programma's voor vroegtijdige preventie, bedoeld voor jongeren in een vroeg stadium van zorgwekkende radicalisering. Het model biedt daarnaast ook programma's aan als exit-processen, gericht op mensen die al zijn geradicaliseerd en van plan zijn aanslagen te plegen met politieke en/of religieuze motieven. De gemeente speelt hierin een centrale rol. O.a. koppelen radicaliserende jongeren aan een mentor, een InfoHouse voor verwerking signalen radicalisering, preventieve workshops op scholen (over gevaren radicalisering), dialoogsessies in moskeeën, oudernetwerken (ouders van geradicaliseerde jongeren)	Diverse: preventie radicalisering, begeleiding geradicaliseerde jongeren en hun ouders, exit-programma voor geradicaliseerden	ja	verschillende	Niet aangeboden in NL. Multi-agency interventie, vereist samenwerking tussen gemeente, politie en partners.		Enkele elementen zijn ge-evalueerd in Denemarken: Bertelsen, P. (2015). Danish preventive measures and deradicalization strategies: The Aarhus model. Panorama: Insights into Asian and European Affairs, 241-253.
ABCD-methode	methode van opbouwwerk	Ja	Methode die onderdeel is van basiskennis/opleiding Sociaal Werk. Gebruikt voor samenlevingsopbouw en kan helpen om polarisatie tegen te gaan.	Het overkoepelende doel van Asset-Based Community Development (ABCD) is het van binnenuit werken aan een in economisch, cultureel en sociaal opzicht leefbare buurt, door sociale relaties tot stand te brengen en onvermoede capaciteiten van bewoners, organisaties en instellingen binnen de lokale gemeenschap te mobiliseren.	nee	De ABCD-methode biedt een aanpak voor sociaaleconomisch zwakke wijken. ABCD wil daarbij alle buurtbewoners betrekken, ongeacht leeftijd of herkomst. De methode richt zich expliciet op het betrekken van groepen buurtbewoners die onderling nog weinig contact hebben en normaal gesproken buitengesloten worden.	Sociaal werkers/opbouw werkers. Het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken (LSA) is licentiehouder en zorgt voor de spreiding van het gebruik van de ABCD-methode.	Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	buurtbewoners verbinden Evaluatie: Movisie
Alleen jij bepaalt	Gestructureerde vrijetijdsbesteding	Ja	De jongeren krijgen een gestructureerde vrijetijdsbesteding door deelname aan een teamsport op een sportvereniging in de buurt van hun school, met begeleiding door specifiek geselecteerde en opgeleide trainers. De interventie is gericht op het versterken van beschermende factoren en het verkleinen van risicofactoren voor overlast gevend en delinquent gedrag. AJB pakt factoren in het sociale domein aan, zoals school, relaties en vrijetijdsbesteding, en individuele factoren, zoals houding, vaardigheden en agressie. De doelgroep is jongeren van 12 tot en met 18 jaar die onderwijs volgen aan een praktijkschool of de basis- of kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo.	Het doel van de interventie is het voorkomen van de ontwikkeling van overlastgevend en/of delinquent gedrag en het verminderen van reeds aanwezig overlastgevend en/of delinquent gedrag	nee	Jongeren van 12 tot en met 18 jaar die onderwijs volgen aan een praktijk- school of de basis- of kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo	uitgevoerd door o.a. AM-Supportteam in Arnhem	Trede 3: doeltreffend (NJI)	https://am-support-team.nl/welzijn/ alleen-jij-bepaaltajb/ Databank: https://www.nji.nl/interventies/alleen-jij-bepaalt-wie-je-bent

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Amigo's	Ondersteuning	Ja	Amigo's zijn hulpverleners die op school met kinderen werken aan het verminderen van psychosociale problemen. De hulpverlening vindt plaats op school, onder schooltijd en in samenwerking met ouder en leerkracht. Kind, ouders en leerkracht stellen samen met de hulpverlener algemene en persoonlijke subdoelen op. De persoonlijke subdoelen zijn gericht op het verbeteren van specifieke psychosociale vaardigheden. De algemene subdoelen zijn gericht op het versterken van het zelfvertrouwen van het kind en de rol als 'supporter' van ouder en leerkracht. Zij helpen het kind om de persoonlijke subdoelen te bereiken. De psychosociale vaardigheden worden aangeleerd via verschillende oplossingsgerichte en cognitieve gedragstherapeutische werkvormen. Indien nodig wordt motiverende gespreksvoering toegepast.	De methode Amigo's vermindert psychosociale problematiek van kinderen op school (8-13 jaar) met steun van ouder en leerkracht. Subdoelen zijn het verbeteren van specifieke psychosociale vaardigheden verwoord in persoonlijke subdoelen, het vergroten van het zelfvertrouwen van het kind en de 'supporterrol' van ouder en leerkracht om de persoonlijke subdoelen te bereiken.	nee	Kinderen van 8-13 jaar	Indigo	Trede 2: veelbelovend (NJi)	https://indigo-west.nl/l/696693 databank: https://www.nji.nl/interventies/amigos
Bondgenoten aanpak	Sleutelfiguren	Ja	Het project bondgenoten streeft ernaar een netwerk te creëren op het niveau van een gemeente of wijk waarbij via 'Bondgenoten' de politie of gemeente in verbinding komen met de lokale gemeenschap. Het netwerk Bondgenoten bestaat uit 2 vertegenwoordigers van de lokale overheid (gemeente of politie) en 10 sleutelfiguren. Deze sleutelfiguren zijn geen professionals, maar burgers die actief zijn bij een stichting, sportclub, etc. en zo het informeel netwerk van de wijk of gemeente representeren. Dit netwerk van bondgenoten overlegt 5 keer per jaar met elkaar, waarbij extra bijeenkomsten mogelijk zijn indien nodig. Deze bijeenkomsten hebben een horizontale verhouding (geen hiërarchie in de rollen). Er worden verschillende onderwerpen besproken, zoals radicalisering, polarisatie, overlast en armoede. Ook wordt er bij elke bijeenkomst gegeten, wat een informele sfeer creëert om lastige onderwerpen te kunnen bespreken.	Netwerken vormen en verbindingen maken, die sociale onrust in gemeenschappen kunnen voorkomen en tegengaan, zodat in tijden van onrust - als de politie de openbare orde handhaaft - de politie en gemeenschap niet tegenover, maar juist naast elkaar te staan. Een meer indirect doel is het versterken van informatiepositie van politie en gemeente.	ja	Gemeenschap binnen een wijk: professionals (politie en gemeente) die werken in de wijk, en informeel netwerk (leden van moskee, maatschappelijke organisaties, ondernemers, individuen) die verscheidenheid van gemeenschap vertegenwoordigen.	Politie en gemeente in samenwerking met actieve burgers uit de gemeenschap	Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	https://databank-sociale-samenhang.vlaanderen.be/bondgenoten-een-metho-diek-ter-preventie-van-maatschappelijke-onrust-en-radicalisering Evaluatie: Van der Wal, R. & O. Adang (2022). In verbinding: Bondgenoten nader bekeken. Den Haag: Boom
BOUNCE trainingen	Training veerkracht Training/hulp weerbare opvoeding	Ja	BOUNCE is een pakket met preventieve trainings- en bewustmakingstools die helpen de veerkracht van (kwetsbare) jongeren ten aanzien van radicale invloeden te versterken, en hun sociale omgeving hier bewust van te maken. Er zijn 3 tools: BOUNCE young is gericht op (kwetsbare) jongeren, BOUNCE along op ouders en eerstelijnswerkers en BOUNCE up op toekomstige trainers. BOUNCE richt zich op elke vorm van radicalisering, geen specifieke religieuze of ideologische vorm. In BOUNCE young volgen jongeren groepstrainingen met verschillende thema's, zoals talenten en sterktes, sterk blijven in uitdagende situaties, gevoelens en emoties, informatie en invloed, eigen identiteit en verbondenheid. In BOUNCE along worden ouders en eerstelijnswerkers meer bewust gemaakt met behulp van tips, inzichten en praktische oefeningen. In BOUNCE up is een train-de-trainer aanpak waarin begeleiders en hulpverlener wordt geleerd hoe ze met de tools kunnen werken	BOUNCE young: de emotionele, psychische, sociale en mentale veerkracht van jongeren versterken om op die manier een positieve identiteit te vormen en weerbaar te zijn tegen radicale invloeden BOUNCE along: het bewust maken van ouders en eerstelijnswerkers en hen versterken in hun rol bij de vroegtijdige preventie van geweldadige radicalisering BOUNCE up: de opleiding van toekomstige trainers en die manier borgen van het programma.	ja	BOUNCE young: jongeren van 12-18 jaar (zowel kwetsbare als minder kwetsbare jongeren) BOUNCE along: ouders en eerstelijnswerkers BOUNCE up: begeleiders en hulpverleners (toekomstige trainers)	Trainers van RadarAdvies	Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	https://arktos.be/nl/ondersteuning/bounceup
Brede aanpak bestaanszekerheid gemeente Tilburg	Brede aanpak	Ja	Tilburg verkoos als een van de eerste gemeenten een brede aanpak van bestaanszekerheid in 2019. Deze aanpak richt zich niet alleen op financiële ondersteuning, maar ook op het verbeteren van werk, gezondheid en sociale netwerken. Het doel is om inwoners te ondersteunen bij het verkrijgen van een stabiel inkomen en het bevorderen van hun participatie in de samenleving. Inmiddels hebben ook veel andere gemeenten een breder perspectief op bestaanszekerheid.	Het doel is om de zelfredzaamheid van inwoners te vergroten en hen te ondersteunen bij het verkrijgen van een stabiel inkomen.	nee	De doelgroep omvat inwoners met een laag inkomen, waaronder mensen met een bijstandsgeregateerde uitkering, ouderen met een klein pensioen en mensen met een kleine AOW.	Gemeente Tilburg		https://www.binnenlandsbestuur.nl/sociaal/gemeente-tilburg-evalueert-beleid-bestaanszekerheid

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Brede School programma's	Brede samenwerking	Ja	In diverse steden zijn Brede School programma's binnen het primair en voortgezet onderwijs. Het gaat om samenwerking van scholen met andere organisaties, zoals kinderopvang, cultuur-, sport- en welzijnsorganisaties. In het vo zoeken deze scholen o.a. verbinding en samenwerking met sport, culturele instellingen en het bedrijfsleven.	Doelen zijn: kinderen een plek te bieden waar zij hun talenten kunnen ontwikkelen; voorkomen en bestrijden van onderwijsachterstanden; betere zorg voor kinderen met extra ondersteuningsbehoefte	nee	Scholen en samenwerkingspartners	allerlei scholen, bijv. Brede School Breda, Brede School Gouda, Brede School Academie		https://www.onderwijs-kennis.nl/kennisbank/de-brede-school-en-het-ikc-samenwerking-tussen-school-en-omgeving
Brown Eyes Blue Eyes Film-workshop	Workshop om bewust te worden van discriminatie en om discriminatie tegen te gaan	Ja		De hoofddoelen van de BEBE film-workshop zijn: (1) na afloop zijn deelnemers zich bewust van mechanismen die discriminatie in stand houden en hun eigen rol daarin; (2) na afloop hebben deelnemers een (eerste) intentie geformuleerd om hun eigen gedrag rondom discriminatie aan te passen.	ja	De doelgroep bestaat uit jongeren vanaf 12 jaar die gemotiveerd zijn om problemen rond discriminatie op te lossen.	Şeydâ Buurman, diversity consultant, supervisor en trainer	Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting).	https://www.seyda.nl/ ; Evaluatie: https://www.kis.nl/database-antidiscriminatie-interventies/brown-eyes-blue-eyes-filmworkshop
Bubble Games	VR-project om in elkaars leefwereld te stappen	Onbekend	Voor het project is een casus gebruikt waar is ingezoomd op spanningen tussen bewoners enerzijds en jongeren anderzijds in een winkelcentrum in de wijk Meerhoven in Eindhoven. Hier is op dit moment nog geen conflict, maar er zijn behoorlijke irritaties tussen jongeren en bewoners die kunnen leiden tot grote problemen. Daarom zijn we op zoek gegaan naar oplossingen met een team van ontwerpers, onderzoekers en experts. Het doel was om kennis op te halen over hoe empathie te ontwerpen, aan de hand van een echte case. Dit experiment is de start van een langer lopend project om vanuit kennis middelen te ontwikkelen om spanningen te temperen.	In dit project onderzoeken we of spanningen tussen groepen – die kunnen leiden tot polarisatie – kunnen worden getemperd door het ontwerpen van empathie. Aan de hand van social design en research waarbij we VR-technologie gebruiken om groepen in elkaars leefwereld te laten stappen.	Ja	Jongeren en andere buurtbewoners	Gemeente Eindhoven		https://www.fabrique.nl/cases/digitale-transformatie/bubble-games/

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Buro Zend-Uit	Training identiteit	Onbekend	Het doel van het programma is om jongeren die veel hindernissen ervaren in hun leven meer zelfvertrouwen te geven en hun talenten te verkennen om deze zo te kunnen benutten, zodat zij negatieve invloeden zoals criminaliteit en radicalisering kunnen weerstaan. In het programma worden jongeren begeleid door jongerenwerkers en het bestaat uit vijf fases. Met behulp van talentenformulieren en een interview om zelfkennis te vergroten en op zoek te gaan naar krachten en talenten. Na het leren kennen van hun sterke kanten maken ze een persoonlijk promofilmpje.	Het doel van het programma BZU iHet doel van het programma BZU is om bij jongens en meisjes in maatschappelijk kwetsbare posities de negatieve consequenties te verminderen van zaken zoals huiselijk geweld, vroegtijdig verlaten van school en de gevangenis, door hen baas te maken over hun eigen talentenjacht teneinde de lokroep van antisociale verleidingen beter te kunnen weerstaan. Het doel is dus de ontwikkeling van een veerkrachtige identiteit, waardoor zij beter opgewassen zijn tegen allerlei antisociale verleidingen, waaronder radicalisering en criminaliteit.	ja	Jongeren (15-19 jaar) in kwetsbare maatschappelijke posities en die veel hindernissen ervaren. Jongeren met een nog laag bewustzijn over kwetsbaarheden en talenten die aandachtig op zelfonderzoek kunnen gaan.	Jongerenwerkers	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	https://richtlijnen-jeugdhulp.nl/radicalise-ring/aanpak-en-interventies/uitgangsvragen-en-aanbevelingen/aanpakken-voor-veerkracht-en-weerbaarheid/ Evaluatie: Sieckelinck, S. et al. (2020). Buro Zend-Uit: Verslag van een participatief actieonderzoek over kwetsbaar zoeken naar talent. Den Haag: Expertise-unit Sociale Stabiliteit, Ministerie SZW
Coach je kind	opvoedondersteuning	Onbekend	Gedurende 6 tot 12 maanden zijn er 24 coaching momenten aan huis. De coach heeft een pedagogische achtergrond en komt uit dezelfde etnische groep als de ouders. Begeleiding kan in de eigen taal plaatsvinden. Doel van de aanpak is een positieve sociaal-emotionele ontwikkeling en verminderd probleemgedrag bij kinderen, door versterking van opvoedvaardigheden en zelfvertrouwen bij ouders. Coach je kind draagt bij aan 'Familieondersteuning'. Ouders worden ondersteund en begeleid door een coach in de eigen taal bij het aanleren van positieve opvoedingsvaardigheden.	Ouders werken aan vermindering van opvoedingsonzekerheid en opvoedingsonmacht door het versterken en ontwikkelen van opvoedcompetenties. Dit draagt uiteindelijk bij aan een verbeterde ontwikkeling van het kind.	nee	Coach je kind richt zich op laagopgeleide ouders van Turkse en Marokkaanse afkomst die één of meerdere kinderen hebben in de leeftijd van 0-23 jaar en die opvoedonmacht en/of -onzekerheid ervaren.	Coach je kind kan worden uitgevoerd door Centra voor Jeugd en Gezin, wijkteams jeugd en door aanbieders van specialistische jeugdhulp. Een methodiekhandleiding is beschikbaar.	Trede 2: veelbelovend (NJI)	https://www.s-ipi.nl/jeugdhulp/Databank : https://www.nji.nl/interventies/coach-je-kind
Critical mass (o.a. De Nieuwsmaker)	Multi-mediale methode	Ja	Met 'De Nieuwsmaker' maken leerlingen hun eigen nieuwsbericht. De klas leert over framing en media. De klas wordt in tweeën gedeeld en groepen gedeeld, en de nieuwsmaker bepaalt welke groepen voor of tegen de stelling zijn. Alle leerlingen krijgen dezelfde beelden maar moeten het zo framen naar hun eigen waarheid. De docent bespreekt vervolgens met de leerlingen hoe media invloed uitoefenen en bepaalde keuzes maken, en hoe dit onze kijk op dingen verandert. Dit nodigt uit tot kritisch nadenken over social media bubbels en framing in het nieuws.	Verbeteren van kritisch denken, herkennen van framing in nieuwsberichten en invloed van sociale bubbels.	nee	Leerlingen van VO en MBO	Critical Mass		https://critical-mass.nl/project/de-nieuwsmaker/

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Dare to be Grey	trainingen enz voor jongeren	Ja	Dare to be Grey is een interventie door en voor jongeren. Het heeft een meer generieke benadering waarin alle jongeren worden betrokken in plaats van een specifieke groep. Het is een interventie die polarisatie tegengaat door 'het grijze midden' een stem te geven. Het stimuleert jongeren om kritischer en genuanceerder na te denken over de wereld om zich heen door hun platform met vernieuwende perspectieven, uiteenlopende opinies en persoonlijke verhalen, om zo zwart-wit denken tegen te gaan. Dit doen ze online, maar ook offline via dialoogavonden, evenementen, trainingen en workshops	Doel: tegengaan van polarisatie (en indirect radicalisering), door het grijze midden van de samenleving zichtbaar te maken en te versterken. Het doel is een beweging te stimuleren die het grijs-denken aantrekkelijker maakt dan het zwartwit denken en die ruimte creëert voor nuance in het debat Tweeledige missie: > Bewustwording creëren over de dynamieken en valkuilen van polarisatie > positieve alternatieven bieden daar waar ze nodig zijn	ja	Voornamelijk gericht op jongvolwassenen tussen de 18-25 jaar. De campagne wil jongeren die actief zijn in het maatschappelijk grijze midden (directe doelgroep) motiveren zich meer uit te spreken naar (voornamelijk jongeren) in de buitenwereld (indirecte doelgroep)	Studenten Universiteit Utrecht; Stichting Dare to be Grey. Momenteel onderdeel van de aanpak van Venlo		https://www.daretobegrey.com/ https://www.kis.nl/publicatie/radicalisering-voorkomen-en-tegengaan-4-praktijk-voorbeelden
De Life Goals Aanpak	Training via sport voor (jong) volwassenen in kwetsbare situaties	Ja	Met de interventie Life Goals worden mensen in een kwetsbare situatie die daardoor in mindere mate kunnen participeren in onze samenleving, via sport toegeleid naar meer maatschappelijke participatie.	Het doel van de interventie Life Goals is dat deelnemers over voldoende sociale vaardigheden, zelfvertrouwen en sociale contacten beschikken om zelfstandig of met ondersteuning, naar behoefte te participeren in de samenleving.	nee	De interventie Life Goals richt zich op (jong)volwassenen (16+) die problemen ervaren op meerdere leefdomeinen, zoals wonen, werken en sociale contacten. Bijv. ook dak- en thuislozen, verslaafden, tienermoeders, ex- gedetineerden en verwarde personen.	Samen met lokale sport- en zorgorganisaties geeft Stichting Life Goals Nederland (SLGN) vorm aan sportprogramma's voor mensen in een kwetsbare positie	Trede 1: voorwaardelijk (Movisie)	https://www.stichtinglifegoals.nl/ Databank: https://www.movisie.nl/databank-erken-de-sociale-interventies
Democratiefabriek	Tentoonstelling	Ja	De Democratiefabriek van de Stichting Vredeseducatie is een reizende tentoonstelling die jongeren stimuleert om na te denken over democratie, vrijheid, gelijkheid, en participatie. De opzet is praktisch en laagdrempelig, waarbij deelnemers zelf aan de slag gaan met opdrachten en dilemma's die hen confronteren met maatschappelijke vraagstukken en hun eigen overtuigingen.	De Democratiefabriek heeft als doel jongeren op een interactieve en speelse manier bewust te maken van democratische waarden, zoals vrijheid, gelijkheid en participatie. Het stimuleert kritisch denken, zelfreflectie en betrokkenheid bij maatschappelijke vraagstukken, zodat zij actief en bewust kunnen deelnemen aan de samenleving.	nee	jongeren	Stichting Vredeseducatie		https://vredeseducatie.nl/democratiefabriek/

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
DIAMANT	Training identiteit en veerkracht	Onbekend	De training heeft als doel het versterken van zelfvertrouwen, identiteit, inlevingsvermogen, veerkracht weerbaarheid. De training leert de jongeren omgaan met hun duale identiteit en mogelijke conflicten als gevolg daarvan, en verbetert het contact en de connectie met de Nederlandse samenleving. Via casussen, voorlichting en opdrachten wordt de kennis van jongeren over radicalisering vergroot, waardoor zij bij zichzelf of bij anderen signalen van radicalisering kunnen herkennen.	Algemene doel is het wegnemen van de voedingsbodem door risicofactoren voor radicalisering zoals gevoelens van achterstelling en discriminatie, problemen met de multiële identiteit en zingeving, de (generatie)kloof met de ouders, sociale isolatie en loyaliteitsconflicten te reduceren. Programma bestaat uit twee modules met twee specifieke doelstellingen: De eerste doelstelling (eerste module) is het trainen van de jongeren in belangrijke sociale en professionele vaardigheden, waardoor zij een baan, stage of een opleiding kunnen vinden. De tweede doelstelling (tweede module) is om deelnemers te leren hoe ze hun eigen handelen en andermans handelen kunnen relativeren en met conflicten kunnen omgaan.	ja	Islamitische migrantenjongeren en jongvolwassenen tussen 12 en 23 jaar met risicofactoren voor radicalisering, zoals onzekerheid over identiteit, onrechtvaardigheidsgevoelens, gebrek aan toekomstperspectief, gebrekkige oordeelsvorming, isolement of een risicovol netwerk. Naast de jongeren kunnen ook ouders/verzorgers betrokken worden bij het programma	De interventie/training wordt uitgevoerd door gecertificeerde Diamanttrainers (stichting Interculturele Participatie en Integratie) uit de islamitische migrantengemeenschap: 2 trainers voor een groepstraining van 12 bijeenkomsten + individuele coaching van deelnemers	Trede 2: veelbelovend, goed onderbouwd (Movisie, NJI)	Databank: https://www.movisie.nl/databank-erken-de-sociale-interventies https://www.nji.nl/interventies/diamant
Dilemmalogica	Methode voor verbetering communicatie overheden	Ja	Dilemmalogica, ontwikkeld door Publiec, is een methode die helpt om bij complexe vraagstukken contact te maken over wat partijen uiteendrijft en verbindt.	De doelstelling is om de communicatie en besluitvorming binnen overheidsorganisaties te verbeteren.	nee	ambtenaren	Trainingen door CommunicatieRijk, onderdeel van Rijksvoorlichtingsdienst	Trede 1: voorwaardelijk (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.communicatierijk.nl/documenten/rapporten/2019/02/11/dilemmalogica-koepelrapportage
Discussiëren kun je leren (DKJL)	Burgerschapsmethode	ja	DKJL is een educatief programma dat kinderen en jongeren in het po, vo en mbo leert om op een constructieve manier te discussiëren over maatschappelijke thema's. Door middel van masterclasses en interactieve ontmoetingen bevordert DKJL vaardigheden zoals mondelinge communicatie, burgerschapscompetenties en sociaal-emotionele ontwikkeling, met als doel het verminderen van vooroordelen en het versterken van onderling begrip.	Het doel van DKJL is het versterken van mondelinge taalvaardigheden, sociaal-emotionele vaardigheden en burgerschapscompetenties bij kinderen en jongeren door middel van gestructureerde discussielessen, masterclasses en debattattles	nee	Leerlingen van groep 7 (gem. leeftijd 10–11 jaar) in het basisonderwijs, maar DKJL biedt ook trainingen voor voortgezet onderwijs, mbo en organisaties	Stichting Discussiëren Kun Je Leren	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	Evaluatie: https://research-portal.uu.nl/en/publications/effectevaluatie-van-discussieren-kun-je-leren-dkjl
Dreamocracy	Lesprogramma	Onbekend	Dreamocracy is een onderwijsprogramma waarbij vluchtelingen worden getraind om aan de hand van hun levensverhaal burgerschap te onderwijzen aan scholieren in Nederland. Zo krijgen de scholieren een idee van wat het is om onder een dictatuur te leven, en waarom democratie bijzonder is. Het is een burgerschapsprogramma over vrijheid, democratie en de democratische rechtsstaat, gegeven door Real World Experts uit dictaturen met als doel leerlingen democratische processen te laten koesteren en versterken. Leerlingen leren dat vrijheid niet vanzelfsprekend is door te worden geconfronteerd met het tegenovergestelde	Jongeren activeren en toerusten om als kritische wereldburgers aan de slag te gaan met het koesteren en versterken van democratische processen.	nee	Kinderen op basisscholen (groep 7 en 8) en alle jaarlagen en niveaus van middelbare scholen	De lessen worden op scholen gegeven door Real World Experts. Dit zijn vluchtelingen die in een dictatuur zijn opgegroeid en zijn opgeleid om met behulp van hun levensverhaal burgerschap te onderwijzen	Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.socialestabiliteit.nl/publicaties/publicaties/2019/01/09/evaluaties-van-de-effectiviteit-van-sociale-interventies-in-de-culturele-sector https://fondszoz.nl/project/dreamocracy/

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Er zal een stilte vallen.....	theatervoorstelling	Nee	theatervoorstelling incl. voorgesprek docenten en nagespek jongeren; in 2016 met subsidie gemeente Rotterdam, om tweedeling in de samenleving, vooroordelen over de islam en islamitische radicalisering bespreekbaar te maken.	weerbaarheid jongeren vergroten door bespreekbaar maken gevoelige onderwerpen	ja	jongeren (het stuk werd op vmbo/mbo scholen opgevoerd)	marielle van de Griendt (regisseur)		
Familie-ondersteuning Al Osra	Familie-ondersteuning	Ja	Deze familieondersteuning interventie wordt geboden door zorgverlener Al Osra Zorg & Welzijn in Weert. Het betreft een integrale aanpak gericht op het gezinssysteem, met bijzondere aandacht voor jongeren en hun identiteitsontwikkeling binnen een interculturele context.	Investeren in positieve familierelaties	nee	Gezinnen	Zorgverlener Al Osra / Gemeente Weert)		https://www.al-osrazorg.nl/
Familie-ondersteuning	Familie-ondersteuning	Ja	Ondersteuning van families van geradicaliseerden, om zodoende de beschermende factor voor re-integratie van het geradicaliseerde familielid te versterken. Door informatie/kennisoverdracht, problemen binnen het gezin aan te pakken, systeemtherapie enz. de familie meer grip op de situatie geven.	weerbaarheid familie geradicaliseerde vergroten, zodat beschermende factor voor re-integratie familielid wordt versterkt	ja	families geradicaliseerden	LSE Landelijk Steunpunt Radicalisering	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	https://www.landelijksteunpuntextremisme.nl/dienstverlening/ Evaluatie: RadarAdvies. (2021). Onderzoek Effectiviteit Familieondersteuning en Forsa van het Landelijk Steunpunt Extremisme. Amsterdam: RadarAdvies.
Flex coaching 4you	Trainingen op school	ja	De trainingen zijn gericht op het versterken van leerlingen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en MBO. Het doel is om bewustwording te creëren en jongeren te empoweren. Naast het trainen van leerlingen, worden ook twee groepen professionals (zorgcoördinatoren, mentoren en teamleiders) getraind. Deze professionals leren de signalen bij jongeren te herkennen, zodat zij op school als eerste aanspreekpunt fungeren en een belangrijke rol kunnen spelen in de integratie van deze thema binnen de zorgstructuur op school	Het Informeren van jongeren over het proces van radicalisering en extremisme; vergroten van bewustwording van jongeren hierover; wegnemen van mogelijke voedingsbodem door jongeren en hun omgeving te trainen in tijdig herkennen van risicofactoren en vroege waarschuwingssignalen	ja	jongeren (middelbare school en eind lagere school) + trainen van professionals op school (zorgcoördinatoren, mentoren en teamleiders)	Flexcoaching4you is momenteel onderdeel van de aanpak van de gemeente Alphen aan den Rijn		
Fort van de democratie	Inter-actieve tentoonstelling	Nee	Het Fort van de Democratie was een educatief centrum gevestigd in Fort Lunet I in Utrecht, opgericht door de Stichting Vredeseducatie. Het bood interactieve tentoonstellingen en activiteiten om jongeren bewust te maken van democratische waarden en burgerschap. Het werd in 2018 gesloten. De stichting is wel verder gegaan met de Democratiefabriek, dat is een mobiele interactieve tentoonstelling die kinderen en jongeren laat meemaken wat democratie is en inhoudt.	Het Fort van de Democratie had als doel jongeren bewust te maken van de waarde van democratie en hen te betrekken bij democratische processen. Via interactieve methodieken leerden zij over kernwaarden als vrijheid, gelijkheid en respect, en ontwikkelden zij vaardigheden zoals kritisch denken en samenwerken. Het initiatief stimuleerde betrokkenheid en verantwoordelijkheid in een democratische samenleving.	nee	jongeren	Stichting Vredeseducatie	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	Evaluatie: Feddes et al. (2019). https://doi.org/10.1037/pac0000380

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
FreeLee app	app	Ja	Freelee app, ontwikkeld door UvA-wetenschappers, biedt jongeren in de jeugdzorg inzicht in hun gewoonten en emoties. Intentie is de app uit te breiden met adviesmodule die jongeren helpt hun gedrag te veranderen. Pilot bij FC Utrecht Academie (in 2023) om inzicht te krijgen in de invloed op hun mentale gesteldheid.	weerbaarheid jongeren, mn. die begeleid worden door jeugdhulporganisatie	nee	jongeren van 14-18 jaar die begeleid worden door jeugdhulporganisatie	ontwikkeld door UvA-onderzoekers, samen met Greenberry	Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.lev-vel-up.nl/publicaties/onderzoek-feelee-app-in-de-forensische-jeugdhulp
Futsal Chabbab	coaching jongeren	Ja	Futsal Chabbab is een interventie waarin door middel van spel (zaalvoetbal), coaching en huiswerkbegeleiding jongeren worden bereikt die vaak op straat te vinden zijn. In deze interventie bouwt de trainer een vertrouwensrelatie met de jongeren op om hen vervolgens op hun gedrag te kunnen coachen. De voetbaltraining is het middel om de jongeren te bereiken en te motiveren. De band die wordt opgebouwd, maakt dat ze blijven. De aanpak van Futsal Chabbab is integraal: zij verbindt de leefgebieden (gezin, school én wijk) van jongeren met elkaar. De interventie richt zich enerzijds op jongeren die vaak op straat 'hangen' en al in de 'straatcultuur' betrokken zijn en anderzijds op basisschoolkinderen die zich daar (op latere leeftijd) toe aangetrokken kunnen voelen. Deelname is vrijwillig en is in 4 fasen opgedeeld: 1) werving; 2) kennismaking; 3) uitvoering en 4) uitsluiting. De interventie loopt gedurende een schooljaar.	Hoofddoel van de interventie is het terugdringen en/of voorkomen van de door jongeren veroorzaakte overlast op straat. Een bijbehorend subdoel is dat buurtbewoners positiever gaan denken over jongeren uit de buurt. Futsal Chabbab wil ook schooluitval terugdringen, waardoor kansen van jongeren vergroot worden.	nee	De directe doelgroep zijn jongens en meisjes tussen de 9 en 16 jaar oud in (multiculturele) aandachtswijken, waar schooluitval hoog is en er veel overlast op straat wordt ervaren.	FC Social Work, samen met lokale partners en professionals	Trede 2: veelbelovend (Movisie, NJi)	https://www.kenniscen-trumsportenbewegen.nl/interventies/interventie/futsal-chabbab/ https://www.fcsocialwork.nl/futsal-chabbab/ Databanken: https://www.movisie.nl/interventie/futsal-chabbab https://www.nji.nl/interventies/futsal-chabbab
Gastles Kinderrechtbank (ProDemos)	gastles	Ja	Gastles voor leerlingen van groep 7 en 8 en onderbouw vo over hoe eerlijke rechtspraak werkt	Het doel is dat ze door beleving begrip krijgen van de werking van het (straf)recht in Nederland.	nee	leerlingen van groep 7 en 8 en voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs.	Diverse Kinder- en Jongerenrechtswinkels verzorgen de gastles, op basis van een gastles ontwikkeld door ProDemos		https://prodemo.nl/programmas/gastles-kinderrechtbank/
Gezinsondersteuning Al Amal	gezinsondersteuning	Onbekend	De interventie 'gezinsondersteuning' is gericht op gezinnen met een geradicaliseerd gezinslid. Doelstelling van de interventie is dat familieleden leren omgaan met de radicale persoon.	Preventie van radicalisering via familieondersteuning door Al Amal; cultuursensitief werken. De aanpak kan een preventieve en/of curatieve insteek hebben.	ja	Gezinnen; tot 2021 alleen moslimgezinnen, maar van- uit gemeente vraag naar verbreding extreemrechtse radicalisering	Via gemeente Utrecht, in het kader van het programma 'Utrecht zijn we samen'. Al Amal voerde in ieder geval tussen 2015-2021 de interventie uit.		https://www.al-amal.nl/
Girls on the Run		Nee	Hierbij worden meisjes (11 tot 15 jaar) gecoacht om een hardloophwedstrijd van 5 kilometer te rennen. Het programma vindt plaats gedurende 12 weken. In deze weken is er twee keer per week een bijeenkomst van een uur onder begeleiding van trainers. Deze bijeenkomsten bestaan uit zowel lessen over sociaal-emotionele ontwikkeling, als fysieke hardlooptraining (=oefenen van vaardigheden). Tijdens de lessen over sociaal-emotionele ontwikkeling wordt onder andere van deelnemers gevraagd om verhalen over zichzelf te schrijven waarin ze hun talenten benadrukken (= positieve bekrachtiging)	Lichaamsbeweging met als doel het verhogen van zelfwaarde	nee	meisjes van 11 tot 15 jaar	lijkt alleen in het buitenland aangeboden te worden	Trede 4: plausibel (eigen inschatting)	Evaluatie: Weiss et al. (2019). https://doi.org/10.1123/pes.2018-0168 https://www.movisie.nl/publicatie/wat-werkt-versterken-weerbaarheid-jongeren

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Groeten terug!	weerbaarheids-training	Nee	Project van El Karama in samenwerking met Next Projecten, waarbij risicojongeren (m.b.t. radicalisering) in contact worden gebracht met jongeren uit het Midden-Oosten die in (voormalig) door IS-gecontroleerd gebied wonen en die zich sterk maken voor emancipatie, gelijkheid en mensenrechten.	vergroten weerbaarheid risicojongeren	ja	jongeren die vatbaar zijn voor radicalisering	El Karama i.s.m. Next Projecten (gericht op leefbaarheid en veiligheid en empowerment van jeugdigen)	Trede 1: voorwaardelijk (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.socialestabiliteit.nl/publicaties/publicaties/2019/01/09/evaluaties-van-de-effectiviteit-van-sociale-interventies-in-de-culturele-sector
GrowCare		Ja	De interventie is ontwikkeld als lokale aanpak in achterstandswijken waar een samenhangende aanpak nodig is om de multiproblematiek duurzaam op te lossen. GrowCare richt zich op een positieve verandering in organisaties (dus bij professionals) zodat deze in staat zijn om gezinnen beter en vanuit een duurzaam perspectief vooruit te helpen: om hen te laten groeien naar een stabiele situatie en dat de inwoners vaardigheden ontwikkelen om deze stabiliteit in stand te houden.	GrowCare richt zich op een positieve verandering in organisaties zodat deze in staat zijn om gezinnen beter en vanuit een duurzaam perspectief vooruit te helpen. Om dit te bereiken wordt vanuit de interventie gewerkt aan twee doelen: (1) om inwoners en gezinnen te laten groeien naar een stabiele situatie wat betreft o.a. bestaanszekerheid, woonsituatie, gezondheid, sociale relaties en persoonlijke ontwikkeling + vaardigheden om deze stabiliteit te behouden, (2) ontwikkel- en leereffect voor de organisatie waarmee groei van inwoners centraal staat in hun handelen.	nee	De primaire doelgroep bestaat uit inwoners met problemen op meerdere leefvelden ofwel: multiproblematiek. De intermediaire doelgroepen zijn: (1) sleutelfiguren uit betrokken organisaties die de interventie uitvoeren, (2) ketenpartners die worden bereikt via de uitvoering van de interventie.	Wanneer een organisatie wil werken vanuit GrowCare wordt dit implementatieproces voor een periode van ongeveer drie jaar begeleid door de Uitvoeringsbrigade. De Uitvoeringsbrigade speelt een centrale rol in de lokale implementatie en borging van GrowCare en positioneert zich daarbij als een tijdelijke toevoeging aan het lokale landschap binnen het sociaal domein.	Trede 1: voorwaardelijk (Movisie)	https://www.uitvoeringsbrigade.nl/ Databank: https://www.movisie.nl/interventie/growcare
HackShield	Online game	Ja	HackShield is een educatief spel dat kinderen op een interactieve manier opleidt tot Cyber Agents, zodat ze zichzelf en anderen kunnen beschermen tegen online gevaren zoals phishing, hacking en cybercriminaliteit.	Jongeren digitaal weerbaar maken	nee	Kinderen van 8-12 jaar, maar staat ook open voor oudere kinderen			HackShield Future Cyber Heroes en: https://nl.join-hackshield.com/nl
Het Madonna Project	Weerbaarheids-training	Ja	Deze weerbaarheidsinterventie (genoemd door de gemeente Den Haag) richt zich op moeders en dochters en wordt uitgevoerd door een Haagse welzijnsorganisatie.	Versterken van weerbaarheid	nee	Moeders en dochters	Gemeente Den Haag		
Hulplijn Extremisme van LSE	hulplijn	Ja	Indien familieleden of professionals zich zorgen maken over mogelijke radicalisering bij jongeren dan biedt het LSE de mogelijkheid om anoniem en vrijblijvend ervaringen of zorgen te delen. Dat kan telefonisch via haar chat of via mail.	Het bieden van consultatie en advies voor professionals en burgers en begeleiding voor personen die (mogelijk) geradicaliseerd zijn en hun omgeving.	ja	Mensen die (mogelijk) geradicaliseerd zijn en hun omgeving	Landelijk Steunpunt Extremisme		https://www.landelijksteunpuntextremisme.nl/

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Hulplijn Radicalisering	Hulplijn	Nee	De hulplijn biedt informatie, advies en hulp om ouders en familieleden te ondersteunen. Gesprekken zijn vertrouwelijk en worden niet gedeeld met anderen. Wanneer extra hulp nodig blijkt te zijn wordt de hulpvragen gekoppeld aan een vertrouwenspersoon. Er wordt op basis van etniciteit, geslacht en woonplaats een match gevormd tussen hulpvragen en vertrouwenspersoon, waardoor vertrouwen wordt gewonnen en de drempel naar formele hulp kleiner wordt. De Hulplijn heeft ook een voorlichtingstraject voor bewustwording omtrent jihadisme, en lotgenotenbijeenkomsten voor mensen die te maken hebben met een kind of partner die zijn uitgereisd	Doel van de Hulplijn is dat ouders, betrokkenen en professionals informatie, advies en ondersteuning krijgen met betrekking tot vragen en zorgen over radicalisering, en de drempel naar formele hulp voor ouders en betrokkenen verlagen	ja	Voornamelijk ouders en familieleden van een radicaliserend persoon (zowel migratieachtergrond als Nederlandse achtergrond). Hulplijn is voor iedereen toegankelijk, ook voor professionals en (risico)jongeren	Het Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders (SMN) bood de hulplijn in het verleden aan		
Identity Project	lesprogramma	nog experimentele fase	In dit lesprogramma leren jongeren om na te denken over meervoudige identiteiten. Het programma is ontwikkeld door Adriana Umaña-Taylor, hoogleraar aan Harvard University. In Duitsland, Zweden en Italië wordt het lesprogramma al aan geboden. KIS-onderzoeker Mehmet Day heeft het nu ook naar Nederland gehaald. KIS-onderzoekers Mehmet Day en Mariam Badou experimenteren op drie middelbare scholen met the Identity Project. Jongeren krijgen lessen over thema's als identiteit, migratiegeschiedenis van Nederland waar leerlingen mogelijk hun eigen familiegeschiedenis in herkennen, symbolen en tradities en het maken van een eigen stamboom.	Jongeren met een migratieachtergrond leren nadenken over hun identiteiten	nee	jongeren met migratieachtergrond	KIS	Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	https://www.kis.nl/artikel/kis-helpt-jongeren-omgaan-met-meervoudige-identiteiten-identity-project Evaluatie: https://umana-taylorlab.gse.harvard.edu/identity-project-intervention-targeting-adolescents-ethnic-racial-identity
Intervisie voor professionals	professionalisering jongerenwerkers en professionals in onderwijs	ja	Deze intervisie richt zich op gemeentelijk jongerenwerkers en andere professionals die in de zorg en het onderwijs met jeugd werken. In de intervisie voor jongerenwerkers ligt het accent op het bestrijden van polarisatie en radicalisering en het streven naar sociale cohesie in de samenleving.	Deskundigheidsbevordering op vlak van tegengaan polarisatie en bevorderen van maatschappelijke cohesie	ja	professionals	Diversae		https://www.diversae.nl/copy-of-empowerment-training-1
JIM-aanpak (Jouw Ingebrachte Mentor)	mentorenproject	Ja	JIM is een aanpak waarbij een jongere zelf een mentor kiest uit zijn of haar omgeving, die helpt met het voorkomen van conflicten thuis en uithuisplaatsing. Door een luisterend oor en het bieden van advies wordt de jongere ondersteunt door de JIM, en tevens wordt de JIM gevraagd inzicht te geven over de gezinsproblematiek en te adviseren over een behandelaanpak. De JIM is dus geen professionele hulpverlener maar een vertrouwde bekende, en functioneert als vertrouwenspersoon en vertegenwoordiger. De JIM kan fungeren als rolmodel, en de jongere weerhouden van het slechte pad en/of te radicaliseren. Het gezin en de JIM worden begeleid door professionals uit de jeugdzorg, verslavingszorg, etc. Als team werken de jongere, de JIM, het gezin en de professionele hulp aan het herstellen van de balans, om zo uithuisplaatsing te voorkomen	Het voorkomen van uithuisplaatsing, en jongeren weerhouden van het slechte pad	ja	Jongeren tussen 12-23 jaar	Informeel vertrouwde personen van de jongere, in samenwerking met professionele hulp en het gezin. Interventie ingevoerd door Youké, een jeugdzorgorganisatie	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	https://jimwerkt.nl/https://jimwerkt.nl/Evaluatie: https://www.nji.nl/publicaties/mentoren-en-maatjes-voor-jongeren

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
JINC programma's	trainingen en ondersteuning- en beroeps- orientatie e.d. voor jongeren	Ja	JINC wil jongeren een goede start geven op de arbeidsmarkt met projecten die helpen bij beroepsorientatie en werknemersvaardigheden. Diverse projecten aangeboden, zoals Bliksemstage en Carrièrecoach.	diverse	nee	jongeren (8-16 jaar) die opgroeien in een omgeving met veel werkloosheid en weinig rolmodellen	JINC	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	https://www.jinc.nl/ons-werk/onze-projecten/ Evaluatie: https://www.jinc.nl/over-jinc/onderzoek-naar-effectiviteit/
Jobcoach (gemeente Utrecht)	individuele begeleiding naar werk, opleiding, stage	Onbekend	De interventie Jobcoach is gericht op het begeleiden van jongeren met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, met als doel het voorkomen van radicalisering. De jongeren worden jongeren geadviseerd bij het vinden van een stage, werk en een dagbesteding	preventie van radicalisering via job-ondersteuning; persoonlijke begeleiding richting werk, stage of opleiding, zodat afstand tot de samenleving en voedingsbodem voor radicalisering verkleinen	ja	jongeren met grote afstand tot de arbeidsmarkt, in alle fasen van radicalisering; ook preventief ingezet	gemeente Utrecht, gestart als onderdeel actieplan UZWS		
Join Us Programma		Ja	Join Us richt zich op jongeren van 12 tot en met 25 jaar die zich langere tijd en in sterke mate eenzaam voelen. Dit wordt chronische eenzaamheid genoemd. De jongeren moeten een intrinsiek motivatie hebben om mee te doen en de vaardigheden bezitten om te leren sociaal redzaam te worden. Join Us organiseert tweewekelijkse bijeenkomsten voor jongeren. Na aanmelding en screening mogen jongeren één oefenbijeenkomst meedraaien. Hierna volgt deelname aan de bijeenkomsten. Iedere jongere stroomt in en uit wanneer het voor hem passend is. Zij doorlopen gezamenlijk een traject waarin individuele sociale challenges zijn opgenomen. De meeste jongeren nemen ongeveer één jaar deel aan Join Us. Op de website van Join Us worden jongeren geïnformeerd over het Join Us programma en aangespoord zich aan te melden. Daarnaast worden Google advertising en sociale media (Facebook, Instagram, Twitter, YouTube) ingezet om het bereik onder jongeren te vergroten.	Eenzaamheid onder jongeren tegengaan	Nee	Jongeren (12-30 jaar)	Join Us	Trede 2: veelbelovend (Movisie, NJi)	https://join-us.nu/ Databanken: https://www.movisie.nl/interventie/join-us-programma https://www.nji.nl/interventies/join-us-programma
Jongeren werk en Onderwijs Samen (JOS)	Samenwerking tussen personen-/organisaties versterken	Onbekend	JOS is een initiatief met als doel de samenwerking tussen scholen en jongerenwerkers te verbeteren. Jongerenwerkers zijn vooral gericht op een band opbouwen met de jongeren, waar scholen gericht zijn op onderwijs en hiërarchischer van aard zijn. Het doel van JOS is om deze krachten te bundelen. Dit doen ze door middel van het onderzoeken van bestaande samenwerkingen in zogenoemde werkplaatsen in Tilburg en Utrecht en wat de succesfactoren en valkuilen hiervan zijn. Dit wordt gecombineerd met literatuuronderzoek van bestaande kennis, welke regionaal en landelijk wordt verspreid.	lokale (praktijk-) kennis over jongerenwerk & onderwijs inzichtelijk en overdraagbaar te maken	ja	Jongeren (geen specifiekere omschrijving beschikbaar)	Een samenwerking met jongerenwerkers, onderwijsprofessionals, gemeenten en onderzoekers		https://www.sociales-tabiliteit.nl/publicaties/publicaties/2021/04/26/jongerenwerk-en-onderwijs-samen-jos

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Just like you	opvoedondersteuning	Ja	Het programma bestaat uit verschillende onderdelen, zoals een training voor ouders en het spelen van een spel waaraan de hele buurt kan meedoen. In de training komen verschillende onderwerpen aan bod zoals opvoedingsvraagstukken, het verbinden van leefdomeinen waar kinderen zich ontwikkelen (thuis, school, straat), weerbaarheid tegen vooroordelen en discriminatie, dubbele identiteit en sekse-specifiek opvoeden. Peer-educators worden getraind en ingezet om het spel te spelen. Specifiek bestaat het programma uit: een training voor ouders (6 keer), het spelen van het spel Just like you op pleinen, scholen of andere plekken met de deelnemende ouders, andere ouders, kinderen en (eenzame)buurtbewoners, een afsluitende feestelijke bijeenkomst. Aan een training kunnen ongeveer 12-14 ouders deelnemen. Elke bijeenkomst staat een ander thema over opvoeding centraal: 1) samen opvoeden, en het verbinden van leefdomeinen van je kind (school, thuis, straat); 2) (dubbele) identiteit en weerbaarheid van kinderen en jongeren vergroten tegen vooroordelen en discriminatie; 3) verschillen in opvoeding voor jongens en meisjes; 4) waar en hoe zoek je steun bij de opvoeding van je kind(eren); 5) toekomst en burgerschap van kinderen; 6) feestelijke eindbijeenkomst.	Just like you is een interventieprogramma dat gesprekken en begrip stimuleert tussen verschillende groepen mensen over opvoeding en diversiteit	nee	Voornamelijk ouders met een migratieachtergrond nemen deel, maar andere ouders kunnen ook deelnemen.	DreamSupport		https://dreamsupportacademie.nl/project/just like you/
Lotgenoten ondersteuning	ondersteuning familieleden geradicaliseerden	Nee	Lotgenotenondersteuning voor familieleden van geradicaliseerde individuen, uitgevoerd door het Landelijk Steunpunt Extremisme. Het betrof vooral familieleden van uitgereisde Syriëgangers.	Het doel van de interventie was familieleden van geradicaliseerden te ondersteunen, zodat zij beter met hun situatie en de bijbehorende emoties konden omgaan. Ook was er ruimte om hun ervaringen onderling te delen onder begeleiding van een psycholoog en een groepsbegeleider.	ja	familieleden geradicaliseerden	LSE Landelijk Steunpunt Radicalisering	Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	Evaluatie van RadarAdvies:
MEE Toekomst coach	ondersteuning kwetsbare jongeren bij overgang van school naar werk	Ja	een methode om kwetsbare schoolverlaters tussen de 16 en 27 jaar actief te laten meedoen aan de samenleving en daarbij richting te geven aan hun toekomst.	Jongeren uit de doelgroep toerusten om eigen regie te voeren over hun leven; te voorkomen dat ze vroegtijdig uitvallen; hen te ondersteunen bij doorstroming naar opleiding, werk of dagbesteding	nee	jongeren die zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten	MEE Samen	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.meesamen.nl/nieuws/meerwaarde-mee-toekomst-coach-ondersteuning-bij-de-overgang-van-school-naar-werk
Media matties	Online test	Ja	Gesprek over gamen, sociale media en internet op gang brengen. Mediamatties is een quiz over mediagebruik die ouders samen met hun kinderen spelen. Deze quizvorm is speciaal gemaakt voor kinderen tussen de 7 en 12 jaar en hun (groot)ouders en creëert situaties waarbij zowel de ouder als het kind écht naar elkaar kunnen luisteren en zo samen een balans kunnen vinden in de beantwoording van de vragen. Mediamatties biedt een ontspannen, gemakkelijke manier om over mediagebruik te praten. Gemeenten kunnen een bericht op hun social mediapagina's plaatsen en ouders stimuleren om met behulp van dit spel het gesprek over mediagebruik met hun kinderen aan te gaan.	Ondersteunen van ouders in het gesprek over social media en gamen met hun kinderen.	nee	Ouders en kinderen in de leeftijd van 7 tot 12 jaar	Netwerk Mediawijsheid i.s.m. Alliantie Digitaal Samenleven		https://www.mediamatties.nl/

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Meldpunt De-radicalisering Assadaaka	Meldpunt	Nee	Het meldpunt bood een luisterend oor en een helpende hand voor mensen die zich zorgen maken over mogelijke radicalisering van iemand in hun sociale omgeving. Het meldpunt is in 2016 gestopt. Momenteel is Steunpunt Radicalisering van de Gemeente Amsterdam wel actief	Ondersteunen van sociale omgeving die zich zorgen maakt over mogelijke radicalisering van familieleden, naasten of kennissen	ja	Mensen die zich zorgen maken over mogelijke radicalisering van familieleden, naasten of kennissen	Assadaaka		http://assadaaka.nl/Assadaaka/comm/meldpunt_de_radicalisering_en_afwijkend_gedrag1/
Meldpunt en adviespunt Radicalisering voor Professionals (diverse gemeenten)	Hulplijn	Ja	Een meldpunt en hulplijn voor professionals die de lijn kunnen inschakelen bij zorgen over signalen van radicalisering, het opvragen van informatie en advies rond dit onderwerp, en bij behoefte om van gedachte te wisselen over een mogelijke polarisatie- of radicaliseringssituatie	Informatie delen omtrent signalen van radicalisering	ja	Professionals die beroepsmatig te maken kunnen krijgen met (signalen van mogelijke) radicalisering	Diverse gemeenten, o.a. gemeente Enschede en gemeente Amsterdam		https://www.amsterdam.nl/steunpunt-radicalisering/
MIJ en MIJ Jr.	Lesprogramma	Ja	MIJ en MIJ Jr zijn lespakketten waarin jongeren gedurende 5 lessen hun eigen identiteit onderzoeken aan de hand van verschillende thema's: primaire identiteit, secundaire identiteit, invloeden, imago en vooroordelen, virtuele identiteit en levensgebeurtenissen. Zo draagt de methode bij aan de identiteitsontwikkeling van jongeren, in een multiculturele stad en in een globaliserende wereld. Radicalisering en extremisme vormt ook een onderdeel van de gesprekken in de lespakketten	– Onderzoeken van de opbouw van de identiteit. – Vergroten van het begrip voor de identiteit van anderen. – Onderzoeken welke kanten van identiteit leerlingen hebben meegekregen en welke eigen keuzes daaraan hebben bijgedragen. – Nadenken over hoe keuzes beïnvloed worden door, bijvoorbeeld, vrienden en media.	ja	MIJ: Leerlingen van het voortgezet onderwijs en het MBO (15 tm 21 jaar) MIJ Jr: leerlingen van groep 7/8 van het primair onderwijs en klas 1/2 van het voortgezet onderwijs (10 tm 14 jaar)	Door docenten. Momenteel onderdeel van de aanpak gemeente Den Haag	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.verwey-jonker.nl/publicatie/werken-aan-weerbaarheid-van-haagse-leerlingen/
Newsroom	Lesprogramma	Nee	Diversion ontwikkelde een lespakket om docenten te ondersteunen met het voeren van gesprekken over moeilijke onderwerpen in de klas. De thematiek verandert, een voorbeeld is beeldvorming in de media. Dit pakket bestaat uit 3 lessen over persvrijheid, selectiviteit van journalisten en het kritisch beoordelen van mediaberichten (voorbeeld digitaal lespakket: https://www.diversion.nl/site/assets/files/1777/newsroom_digitaal_lespakket-1.pdf)	Veranderende thema's, bijvoorbeeld: bewustwording van beeldvorming in de media	nee	Leerlingen van het voortgezet onderwijs en MBO	Docenten op middelbare scholen en het MBO, met behulp van het lespakket van Newsroom of door peer educators jongeren die door Diversion worden opgeleid als rolmodel voor andere jongeren		https://www.socialestabiliteit.nl/publicaties/rapporten/2017/06/01/rapport-weerbare-jongeren-weerbare-professionals
Niet-pluis instrument: intervisie tool voor vo en mbo	instrument voor vroegsignalering	Ja	In het Niet-pluisinstrument wordt aan de hand van concrete vragen in kaart gebracht hoe gebeurtenissen, situaties en kenmerken het welzijn en leven van de jongere positief of negatief beïnvloeden.	Het Niet-pluisinstrument is geen diagnostisch model, maar een intervisietool. Het doel is om door uitwisseling van informatie en door het spiegelen van observaties en interpretaties, puzzelstukjes bij elkaar te leggen en het beeld van een jongere completer te maken. Daarmee kan een eventuele verdere onderzoeks- of zorgvraag scherper geformuleerd worden.	nee	professionals in het onderwijs	Professionals in het onderwijs. Instrument te downloaden op website Stichting School & Veiligheid		https://www.schoolenveiligheid.nl/kennisbank/intervisie-tool-bij-een-niet-pluisgevoel/

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
OMEI-Training (Expertis-unit Sociale Stabiliteit)	Training voor eerstelijns professionals	Ja	De training 'omgaan met extreme idealen' draagt bij aan beter begrip van radicaliseringsprocessen bij jongeren. De deelnemers aan de training leren: - Hoe de ontwikkeling van extreme idealen (politiek/religieus) zich houdt tot de identiteitsontwikkeling van jongeren - een open en constructief gesprek voeren - contact maken en onderhouden met jongeren - alternatieven bieden bij situaties die uit de hand dreigen te lopen - wanneer externe hulpbronnen moeten worden ingeschakeld	Het doel is eerstelijnsprofessionals meer zicht te geven op hun eigen rol, ze daarbij bewust te maken van hun persoonlijke en professionele grenzen en het eventuele verschil daartussen en handelingsperspectieven aan te reiken zodat zij meer in hun kracht komen te staan bij de omgang met het onderwerp. Concrete doelstellingen van het trainingsprogramma: • Stimuleren om te reflecteren op hun eigen attitudes ten aanzien van radicalisering en over hun eigen rol in de omgang met het thema. • (Beter) toe te rusten om zorgelijke ontwikkelingen met betrekking tot radicaliserend gedrag te herkennen. • (Beter) toe te rusten om zorgelijke ontwikkelingen bespreekbaar te maken met jongeren en zo nodig op te schalen naar het interne en eventuele externe netwerk om hulp te intensiveren. • Versterken in hun professionele houding bij de omgang met radicalisering. • Zicht laten krijgen op handelingsalternatieven bij de omgang met extreme idealen en radicalisering. • Wijzen op de hulpbronnen die zij binnen en buiten de organisatie kunnen aanspreken wanneer zij te maken krijgen met (zorgelijke) situaties rondom jongeren met extreme idealen. Ook zijn er specifieke 'kennen' en 'kunnen' indicatoren geformuleerd, zie pagina 25 van het evaluatieverslag	ja	Alle professionals die voor of met jongeren werken, zoals (jeugd) hulpverleners, maatschappelijk werkers, jeugdagenteen en medewerkers van lokale sociale teams. Andere professionals voor wie de training relevant kan zijn, bijvoorbeeld politieambtenaren, detentiepersoneel, gemeentelijke (contact)ambtenaren.	Trainers en adviseurs met ervaring in het jeugddomein; training van ESS; door Rijks-opleidingsinstituut (ROR)	Trede 2 (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.socialestabiliteit.nl/actueel/nieuws/2019/12/20/evaluatie-training-omgaan-met-extreme-ideal
Omgaan met complotten in de klas	Brochure ondersteuning	ja	Hoe ga je als leraar om met een leerling die in complotten gelooft? Wat moet je (niet) doen, wat zeg je terug? Stichting School & Veiligheid en De Anne Frank Stichting hebben gezamenlijk een brochure gemaakt voor leraren voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs met praktische tips en suggesties rond het thema complotten.	Ondersteuning bieden aan docenten die te maken krijgen met leerlingen die denken in complotten	ja	Docenten in het voortgezet onderwijs en mbo	Anne Frank Stichting en School & Veiligheid		https://www.schoolenveiligheid.nl/kennisbank/omgaan-met-complotten-in-de-klas/

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Omgaan met extreem gedrag en polarisatie (Stichting School & Veiligheid)	Lesprogramma	Ja	Een korte online module, welke leraren helpt om het gesprek aan te gaan over maatschappelijke spanningen binnen de school. De module bevat 3 voorbeeldcasussen, welke herkenbare klassensituaties zouden kunnen zijn. Er zijn 2 casussen met extreme uitspraken van leerlingen, en 1 casus met heftige opmerkingen in een opstel over democratische kernwaarden. De module geeft praktische tips (bijvoorbeeld mogelijke reacties) en laat zien waar meer trainingen te vinden zijn.	Docenten kennis en tips meegeven over hoe te reageren op extreme en polariserende uitspraken van leerlingen in de klas	ja	Docenten van middelbare scholieren	Docenten volgen de online beschikbare module, ontworpen door Stichting School & Veiligheid en Augeo		https://www.schoolenveiligheid.nl/kennisbank/-ogaan-met-extreem-gedrag-en-polarisatie/
Oumnia Works (Steunpunt Sabr)	Training/hulp weerbare opvoeding	Onbekend	Oumnia works is een educatief weerbaarheidsprogramma ontwikkeld door en voor opvoeders. Het is een training die opvoeders van kinderen ondersteunt met het opvoeden van hun kinderen. Veel (moslim) jongeren voelen zich niet erkend en gewaardeerd, en zij op zoek naar zichzelf, wat ervoor kan zorgen dat ze de connectie met de samenleving kwijtraken. Dit kan in sommige gevallen leiden tot radicalisering. Volgens Oumnia Works kunnen ouders vanuit de opvoeding een belangrijke rol spelen bij het versterken van de weerbaarheid van jongeren tegen radicale invloeden. Het programma helpt opvoeders signalen hiervan in een vroeg stadium te herkennen. De training richt zich zowel op de overdracht van kennis als het ontwikkelen van vaardigheden. In de training zijn de volgende onderdelen opgenomen: educatief spel, theatrale voordracht, contact met je kind, sociale media & opvoeding, identiteit & burgerschap, waar vind ik hulp?, evaluatiebijeenkomst en afsluiting. Daarnaast is er een helpdesk die ondersteuning biedt en nazorg. De nazorg kan directe hulp bieden aan moeders die dit nodig hebben na afloop van de training of aan hen meer willen weten over bepaalde onderwerpen. Verder kan de nazorg doorverwijzen naar een professionele organisatie van de sociale kaart	Het belangrijkste doel is moeders bewust te maken van de risico's die hun kinderen lopen en hun te leren wat zij hiertegen kunnen doen in de opvoeding van en in de omgang met hun kinderen. Het programma is vooral gericht op het stimuleren van bewustwording en het aanbieden van handelingsperspectieven. Hierbij staan 3 zaken centraal: 1) Wat is radicalisering en hoe verloopt het radicaliseringsproces? 2) Hoe kom en blijf je in contact met je kind? 3) Waar kan je als ouders terecht met hulpvragen?	ja	Opvoeders in het algemeen. Richt zich vooral op moeders met een islamitische achtergrond. Later ook vaders, en ouders van niet-islamitische afkomst	Trainers	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	https://www.socialestabiliteit.nl/publicaties/rapporten/2017/06/01/rapport-weerbare-jongeren-weerbare-professionals
ONEonONE	mentoren-project	Onbekend	Het mentorenproject One-on-One levert een preventieve aanpak gericht op het voorkomen van radicalisering. Mentoren leren om op vrijwillige basis jongeren in een beginnend stadium van radicalisering te begeleiden. De jongere, ook wel mentee genoemd, stemt in met de begeleiding. Mentoren kunnen zijn jongerenwerkers, preventieambtenaren en vrijwilligers die opteren voor een rol als mentor voor jongeren die kwetsbaar zijn voor radicalisering. Na deze training heeft de cursist: (a) basiskennis over godsdienst, triggerfactoren en weerbaarheid; (b) kan ondersteuningsbehoeften vaststellen en werken met het 'Wiel van houvast'; (c) beschikt over interculturele competenties en gespreksvaardigheden; en (d) weet een mentorschap vorm te geven en te documenteren.	Door op tijd verbinding te leggen en hulp te bieden, wordt beoogd het risico dat die personen overgaan op extremisme zoveel mogelijk te beperken.	ja	Mentoren	Rijksopleidings-instituut tegengaan Radicalisering (ROR); het mentorproject wordt ingezet door zorg- en veiligheidshuizen		https://nh-sv.nl/nieuws/?id=319
Online de Baas (Halt-voorlichting op scholen)	Voorlichting	Ja	Kinderen hebben niet altijd door waar hun digitale acties toe kunnen leiden. Soms lijkt iets onschuldig, maar heeft het grote gevolgen en kan het zelfs strafbaar zijn. Tijdens de voorlichting praten de HALT medewerkers met kinderen over wat zij online doen en geven tips voor 'veilig internetten'. Leerlingen leren hoe zij kunnen voorkomen dat ze in een strafbare situatie terecht komen. Gemeenten kunnen HALT vragen deze voorlichting in het pakket op te nemen.	Inzicht krijgen in de digitale wereld. Tips voor veilig internetten; inzicht in wat strafbaar is en gevolgen voor alle betrokkenen	nee	Leerlingen in primair onderwijs	Halt		https://www.halt.nl/voorlichtingen/primair-onderwijs/gedrag-online

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Online jongerenwerk tegen radicalisering (Arnhem)	jongerenwerk	Onbekend	Online jongerenwerk waarbij jongerenwerkers zowel signalen van radicalisering verzamelen als in gesprek gaan met jongeren (hun weerbaarheid versterken). Ook offline voert het jongerenwerk dit uit.	Versterken van weerbaarheid onder jongeren	ja	Jongeren	Jongerenwerkers / Gemeente Arnhem		
Opvoeding in dilemma; training	training weerbaar opvoeden voor ouders	ja	Kinderen leren vooral van wat ze zien en minder van wat we vertellen. Ouders zijn dan ook een belangrijk voorbeeld in hoe kinderen kijken naar andere mensen, culturen en religies om hen heen. De werelden van thuis, school, straat en online versterken elkaar maar botsen ook. Kinderen die opgroeien in deze verschillende werelden komen in situaties terecht die kan leiden tot polarisatie of radicalisering. Het is belangrijk dat kinderen leren kritisch te kijken en dat ze leren weerbaar te zijn tegen invloeden die ze trekken richting een sterk wij en zijgevoel. Identiteitsvorming is belangrijk om sterke en kritische jongeren te creëren. Ouders zijn zich vaak onvoldoende bewust van hoe belangrijk deze ontwikkelingen voor jongeren zijn. Het van huis uit leren dat er een wij en zij is, het niet goed weten wie zij zijn en waar ze bij passen en wat dit voor ze betekent. Dan is er ook nog hoe de samenleving naar ze kijkt en zijn er krachten in de samenleving die bewust gebruikmaken van deze onzekerheden bij jongeren. Ouders lopen vast in deze krachten en hoe ze hun jongeren zien ontwikkelen. Er zijn veel dilemma's waar ouders niet goed mee weten om te gaan en die steeds vaker een breuk met hun jongeren oplevert waardoor deze minder weerbaar zijn en meer open staan voor negatieve invloeden als radicalisering en extremisme.	Ouders bewust te maken van de risico's die hun kinderen lopen en hen te leren wat zij kunnen doen in de opvoeding om deze risico's te beperken. Weerbaar Opvoeden is vooral gericht op het stimuleren van bewustwording en het aanbieden van handelingsperspectieven.	ja	ouders	Inclusia. Momenteel onderdeel van de aanpak van gemeente Rotterdam		https://inclusia.nl/opvoeding-in-dilemma/
Ouders in positie	training weerbaar opvoeden	ja	'Ouders in positie' bestaat uit bijeenkomsten voor ouders van jongeren en jongvolwassenen. Het programma is gericht op het weerbaar maken van ouders in de opvoeding en het beschermen van hun kinderen tegen extremistische invloeden. Het draait om kennisoverdracht en het leren van vaardigheden via interactieve werkvormen. Met een trainersacteur kunnen ouders allerlei situaties oefenen uit hun eigen praktijk. Via het aanleren van technieken leren de deelnemers het gesprek aan te gaan met hun kinderen.	ouders weerbaar maken: hen sterken in hun opvoedtaken, hen bewust maken van drijfveren voor radicalisering en om daarmee om te gaan als ouder, hen op de hoogte brengen van de rol van de sociale media op dit vlak	ja	ouders	Diversae. Momenteel onderdeel aanpak gemeente Venlo	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	https://www.diversae.nl/copy-of-workshoptraject-wie-ben-ik Evaluatie: https://www.verwey-jonker.nl/publicatie/evaluatie-trainingsprogramma-ouders-in-positie/
PBS in de wijk	Ondersteuning van professionals, vrijwilligers en betrokkenen in de wijk	Ja	PBS IN DE WIJK is gericht op het bevorderen van sociaal gedrag en het voorkomen van problemen bij kinderen en jongeren in een wijk. PBS in de wijk ondersteunt professionals, vrijwilligers en andere betrokkenen met concrete handvatten om deze positieve benadering duurzaam vorm te geven.	Positive Behavior Support (PBS) IN DE WIJK is gericht op het bouwen van een positieve wijkcultuur waarin de volwassenen kinderen en jongeren structureel en consequent positief benaderen, duidelijk zijn over wat ze van hen verwachten en prosociaal gedrag voorleven en waarderen.	nee	Kinderen en jongeren die in een kwetsbare wijk wonen. De intermediaire doelgroep bestaat uit ouders, schoolmedewerkers, professionals van betrokken organisaties en vrijwilligers.	Jeugdorganisaties in een wijk onder begeleiding van een gecertificeerde PBS coach.	Trede 2: veelbelovend (Nji)	https://www.pbsinde-wijk.nl/ Databank: https://www.nji.nl/interventies/pbs-in-de-wijk
Persoons gerichte aanpak van personen die (dreigen te) radicaliseren	Persoonsgericht aanpak	Ja	Meerdere gemeenten organiseren structureel multidisciplinair casusoverleggen met als doel om signalen van radicalisering te delen en te duiden. Deze overleggen vormen een onderdeel van de persoonsgerichte aanpak van personen die (dreigen te) radicaliseren. In deze overleggen werken diverse partners samen, waaronder gemeenten, politie, Openbaar Ministerie, zorg- en welzijnsorganisaties, onderwijsinstellingen en andere relevante partijen.	Het beoogde doel van de persoonsgerichte aanpak (PGA) van radicalisering is om individuen die (dreigen te) radicaliseren te begeleiden en te ondersteunen om zodoende (verdere) radicalisering en extremisme te voorkomen en re-integratie en versterking van weerbaarheid te bevorderen.	ja	Personen die (dreigen) te radicaliseren	gemeenten		

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Preventief programma (Gemeente Leiden)	Onder-wijs-aanpak	Onbekend	De gemeente Leiden heeft een preventief programma dat ernaar streeft elke vorm van radicalisering en extremisme in een vroegtijdig stadium tegen te gaan door de veerkracht van (kwetsbare) jongeren ten aanzien van radicale invloeden te versterken en hen bewust te maken van hun sociale omgeving. Het behelst met name trainingen op scholen.	Radicalisering en extremisme in een vroegtijdig stadium tegengaan bij (kwetsbare) jongeren	ja	(Kwetsbare) jongeren	Gemeente Leiden		
Broedersport, (Gemeente Amsterdam)	sportinterventie	Nee	In het project “Broedersport” worden geïsoleerde en kwetsbare jongens middels sport en begeleiding ondersteund en weerbaar gemaakt tegen radicalisering. Tijdens een wekelijkse zaalvoetbaltraining wordt tijdens en na afloop van de sportactiviteit individueel en in groepsverband gewerkt aan het verbeteren van competenties als weerbaarheid, doorzettingsvermogen, omgaan met tegenslagen en zelfreflectie op het eigen handelen. Tevens wordt er gewerkt aan het zelfvertrouwen van de deelnemers. Het project is in 2020 gestopt.	weerbaarheid vergroten van jongeren met risico op radicalisering dmv sport (voetbal) aangevuld met persoonlijke begeleiding	ja	jongeren met risico op radicalisering: die worstelen met identiteits- en zingevingsvragen, die opgroeien in ongunstige sociale omstandigheden, met gebrekkige basisvaardigheden en die weinig sociaal weerbaar zijn	gemeenteprogramma in 4 wijken Amsterdam (tot 2020)		https://openresearch.amsterdam.nl/page/51462/voortgangsrapportage-preventieve-aanpak-van-radicalisering-en
project Familie contact	Familie-ondersteuning	Nee	Ondersteuning door LSE van familieleden van geradicaliseerden in groepsbijeenkomsten met lotgenoten.	families geradicaliseerden (en vooral van uitreizigers) ondersteunen zodat zij beter met hun situatie en bijbehorende emoties om kunnen gaan	ja	families geradicaliseerden	LSE Landelijk Steunpunt Radicalisering	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	https://www.landelijksteunpuntextremisme.nl/Evaluatie:https://www.regio-plan.nl/project/evaluatie-ontwikkeling-familie-contact/
Radicaal Ideaal (Codename future)	Lesprogramma	Nee	Als een voorbereiding op de lesmethode Burgerschap - De maatschappij dat ben JIJ, heeft Codename Future een plusmodule ontwikkeld genaamd Radicaal Ideaal. Dit is een module die jongeren kritisch laat kijken naar idealen, ongelijkheid en de rol die media hierin speelt. Zo worden jongeren gestimuleerd na te denken over verschillende soorten idealen en overtuigingen en kritisch kijken naar de rol van media in het overbrengen van nieuws. De module bestaat uit 3 lessen.	Kennis vergroten omtrent verschillende idealen en overtuigingen, en kritisch evalueren van de invloed en rol van de media	ja	Leerlingen van alle niveaus van het MBO	Aangeboden door Codename Future. Lesmethode voor docenten van MBO-klassen. Lijkt niet meer te worden aangeboden; wel ander lesmateriaal over Burgerschap voor mbo van Codename Future		https://www.codena-mefuture.nl/
Radicalise	Les-pakket en serious game	ja	Lespakket en een serious game om radicalisering tegen te gaan. De game daagt spelers uit in de huid te kruipen van een ronselaar van een fictieve extremistische organisatie. Spelers leren zo welke psychologische manipulatie-trucs worden ingezet om mensen te isoleren, te radicaliseren en actief in te zetten voor een bepaald gedachtegoed.	De game heeft als doel dat deelnemers sneller beïnvloedingstechnieken herkennen en zich hier tegen kunnen wapenen. Hiermee draagt het niet alleen bij aan het vergroten van weerbaarheid tegen radicalisering, maar geeft het ook inzicht in online desinformatie	ja	leerlingen vmbo havo en vwo	Ontwikkeld door TerInfo, Tilt en Centrum 16-22 in opdracht van de gemeente Den Haag. Momenteel onderdeel van aanpak gemeente Den Haag	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting), gebaseerd op het prototype van de online game Radicalise	https://terinfo-acc.hum.uu.nl/radicalise/ Evaluatie: https://www.cambridge.org
Radicx	Informatie toolkit	Onbekend	Radicx is een tool en praktische wegwijzer voor leraren en andere professionals die werken met jongeren tussen de 10 en 18 jaar. De tool maakt risico- en steunfactoren inzichtelijk en helpt een onderscheid te maken in lastig pubergedrag en een proces van radicalisering. De tool helpt ook bij het onderzoeken of de signalen een ideologische achtergrond hebben. De tool biedt zo handvatten aan professionals of er voldoende informatie is over de jongeren en of er reden is om zorgen te hebben. Daarnaast geeft de tool handvatten over hoe een jongere verder begeleid kan worden.	Meer informatie verzamelen over een casus met verschillende professionals, zodat effectiever op zoek gegaan kan worden naar meer informatie of naar hulp voor de betreffende jongere.	ja	Docenten en professionals in andere sectoren (bijvoorbeeld politie, gezondheidszorg, jongerenwerk) die werken met jongeren tussen de 10 en 18 jaar.	Tool ontwikkeld door Ine Spee en Maartje Reitsma, openbaar toegankelijk en gebruikt/uitgevoerd door docenten of andere professionals		

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Reageren op discriminatie	Training omgaan met discriminatie	Nee	Discriminatie op basis van geloof, huidskleur of iets anders, is iets waar jongeren mee te maken kunnen krijgen. Maar hoe ga je daar mee om? Over deze en andere vragen gaat de training Reageren op discrimineren. Jongeren met verschillende culturele achtergronden in de leeftijd van 17 t/m 26 jaar zijn met behulp van dit project beter in staat om passende strategieën te selecteren en toe te passen bij situaties waarin ze te maken krijgen met discriminatie. Passende strategieën zijn strategieën die vanuit het eigen perspectief goed aansluiten bij de sociale context en de eigen persoonlijke drijfveren en wensen van de jongeren. Om de doelen te realiseren, kent de training drie bouwstenen: kennisoverdracht, uitwisseling en oefeningen. De training bestaat uit twee dagdelen.	De training heeft op korte termijn tot doel om bewustwording van en inzicht in verschillende copingstrategieën te bevorderen. Het doel voor de middellange termijn is dat jongeren door een uitbreiding van hun handelingsrepertoire meer controle en zelfvertrouwen ervaren als zij nieuwe ervaringen van discriminatie opdoen.	ja	Jongeren met verschillende culturele achtergronden in de leeftijd van 17 t/m 26 jaar		Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	Ealuatie: https://www.socialestabiliteit.nl/publicaties
Risk Factory		ja	In de RF beleven leerlingen allerlei situaties gericht op fysieke en sociale veiligheid. Het concept van de Risk Factory komt uit Groot-Brittannië. Hier is in Edinburgh de eerste Risk Factory succesvol opgericht.	Leerlingen via realistische en interactieve scenario's leren omgaan met risico's en het vergroten van zelfvertrouwen om de juiste beslissingen te nemen.	nee	leerlingen groep 8 van de basisschool en tweedejaars voortgezet onderwijs (daarnaast ook voor senioren)	Momenteel onderdeel van aanpak gemeente Venlo.		https://www.riskfactorylimburgnoord.nl
Roadshow Pers vrijheid (Stichting Nieuws in de klas)	lesprogramma	Nee	Met behulp van de Roadshow wordt leerlingen geleerd over persvrijheid. Zo leren ze beter te begrijpen hoe media werkt, hoe ze daar zelf actief aan kunnen deelnemen en er gebruik van kunnen maken, hoe ze de betrouwbaarheid van berichtgeving kunnen evalueren. Jongeren worden bewust gemaakt van de democratische manieren waarop zij zich kunnen uitspreken over gevoel van achterstelling en onrechtvaardige behandeling. De Roadshow bestaat uit 2 onderdelen: 1) een lespakket met 3 lessen, waarbij de leerlingen onder andere voor 2 weken een krant naar keuze bezorgd krijgen en 2) een afsluitend debat tussen de leerlingen en een vertegenwoordiger van de media (journalist, uitgever, redacteur)	Afstand tussen jongeren en de media verkleinen, door ze te leren over de betekenis van persvrijheid en een debat met vertegenwoordigers van media. Ook is het doel de leerlingen bewust te maken dat ze zelf ook kunnen participeren in de media	nee	Middelbare scholieren (bovenbouw) van het vmbo, havo en vwo, en leerlingen op het mbo	Docenten, onderwijsspecialisten; lesmateriaal te downloaden op nieuwsindeklas.nl		https://www.nieuwsindeklas.nl/lesmateriaal/lespakket/lesmateriaal-persvrijheid/
Saïd & Lody	weerbaarheidstraining	Ja	Saïd & Lody verzorgen trajecten voor jongeren op scholen om de weerbaarheid van deze jongeren te vergroten. Hiermee willen Saïd & Lody ontsporing van jongeren, discriminatie, polarisering, criminalisering en radicalisering, voorkomen en tegengaan. Saïd & Lody is een voorbeeld van een project dat bijdraagt aan 'zelfverwezenlijking'. Qua doelen (o.a. ontdekken wie je bent, persoonlijke groei en weerbaar tegen extremistische opvattingen en gedragingen) en aanpak (o.a. meer inzicht in eigen kwaliteiten, mogelijkheden en kansen en vergroten van zelfwaarde) sluit de methode van Saïd & Lody hierbij aan.	Doel van de methode Saïd & Lody is een bijdrage leveren aan het vergroten van de weerbaarheid van schoolgaande jongeren.	ja	Schoolgaande jongeren in de leeftijd van 12 tot en met 20 jaar bij wie de school, een docent of een externe partner, zoals schoolinspectie, schoolagent of gemeente, signaleert dat er spanningen zijn op het gebied van discriminatie, uitsluiting, polarisering, criminalisering en radicalisering	Saïd en Lody	Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	Onderbouwing in: Handboek 'Saïd & Lody': https://www.movisie.nl/publicatie/handboek-saidlody https://saidenlody.nl/
SAMOS: gestructureerde signalering en aanpak onrust en spanningen	gestructureerde signalering	Onbekend	De SAMOS is een nadere uitwerking van het zogenoemde Sociaal Calamiteiten Plan (SCP), waarbij de focus ligt op vroegsignalering van sociale spanningen en onrust. De SAMOS' biedt niet alleen signaleerders een structuur om eventueel signalen naar door te verwijzen (bottom up), maar kent een tweerichtingsverkeer, welke ook aansturing van (gerichte) signalering mogelijk maakt (top down). Een reëel doel van een SAMOS is in samenwerking met ketenpartners te komen tot een gestructureerde vroegtijdige signalering van maatschappelijke spanningen en (risico's voor) sociale calamiteiten in de gemeente.	Goede vroegsignalering en duiding van signalen.	ja	samenwerking ketenpartners		Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	https://www.kis.nl/publicatie/omgaan-met-maatschappelijke-spanningen

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
School2Care	Begeleiding van jongeren	Ja	School2Care is een geïntegreerd aanbod van onderwijs, (jeugd)zorg en begeleidende vrijetijdsbesteding voor jongeren (12-17 jaar) met zeer complexe problemen die niet of nauwelijks nog naar school gaan. De jongere krijgt 6 tot 9 maanden een intensief dagprogramma. Daarna stroomt de jongere door naar een reguliere opleiding, stage of werk waarbij hij 6 maanden ambulante begeleiding ontvangt.	Begeleiden van jongeren zodat ze terug kunnen naar hun oude school of kunnen starten met een vervolgopleiding of werk	nee	Jongeren (12-17 jaar)	School2care	Trede 2: veelbelovend (NJI)	https://www.ihub.nl/school2care Databank: https://www.nji.nl/school2care Evaluatie: www.nji.nl/school2care-heeft-positieve-effecten
School's Cool	Mentorprogramma	Ja	Scholen en welzijnsorganisaties kunnen kinderen van 9-14 jaar aanmelden bij School's cool aanmelden voor extra aandacht en ondersteuning door een thuismentor	kansengelijkheid van kinderen vergroten	Nee	School's cool is er voor de leeftijdsgroep in en rond de brugklas (9 tot 14 jaar) die extra aandacht en ondersteuning nodig hebben, en waarvan de ouders niet in staat zijn (huiswerk)begeleiding te bekostigen	School's Cool mentoren		https://www.schoolscool.nl/
Sleutelfiguren aanpak (gemeente Amsterdam)	Sleutelfiguren	Onbekend	Sleutelfiguren zijn rolmodellen die dichtbij de gemeenschap staan en bij kwetsbare figuren die nauwelijks bekend zijn bij de reguliere buurtcentra. Via sleutelfiguren kan de kloof tussen de overheid en bepaalde gemeenschappen worden verkleind. Voor het selecteren van deze sleutelfiguren wordt gelet op een diversiteit van achtergrond, goede spreiding over verschillende delen van de stad, en een goede verdeling tussen mannen en vrouwen. De sleutelfiguren worden getraind in bewustwording, kennisoverdracht en competenties die nodig zijn voor het vervullen van hun toekomstige rol. Ook stellen ze tijdens deze training een projectplan vast voor hun eigen activiteit binnen de gemeente.	De hoofddoelstelling van het traject is om weerbaarheid tegen radicalisering vanuit gemeenschappen te organiseren door sleutelfiguren op te leiden om een actieve, maatschappelijke rol te vervullen in het signaleren van radicalisering en polarisatie, een sleutelpositie in te nemen tussen de gemeente en de gemeenschappen in de verschillende Amsterdamse stadsdelen en actief mee te werken aan actuele casuïstiek.	ja	(Potentiële) sleutelfiguren	Gemeente Amsterdam		
Smaakstation	Educatief programma	ja	Het Smaakstation is een educatief project ontwikkeld door Isis Peen Design dat zich richt op het bevorderen van dialoog en het uitwisselen van meningen in een gepolariseerde samenleving. Het betreft een interactieve installatie die de diversiteit in een groep zichtbaar maakt. Doormiddel van samen een drankje te doen in een relaxte setting maakt het Smaak Station ruimte voor verschillende smaken in meningen. Op een non verbale manier worden jongeren geprikkeld om hun mening te geven en is erna ruimte voor dialoog.	Het doel is stimuleren dat jongeren eerlijk hun mening geven en open te staan voor die van een ander en voor dialoog in een steeds meer polariseren samenleving	ja	jongeren; basisschoolleerlingen van groep 1 t/m groep 8	Aangeboden/uitgevoerd door Isis Peen Design. Onderdeel van aanpak in Venlo		https://www.isispeenedesign.com/hetsmaakstation
Sociale Vaardigheden op Maat	Aanpak van gespecialiseerde hulp	Ja	SoVa op Maat maakt gebruik van een cognitieve gedragsmatige aanpak met dramatherapeutische technieken. Sociale vaardigheden worden aangeleerd via rollenspelen, imitatie, modellering en positieve bekrachtiging. Ook wordt gewerkt aan het verbeteren van het sociaal-emotioneel functioneren. Afhankelijk van de problemen van de jongere wordt gekozen uit drie kernmodules: de kernmodule Algemene sociale vaardigheden, de Assertiviteitskernmodule of de Conflicttherapiekernmodule. Ter aanvulling zijn er vier optionele modules beschikbaar. De interventie wordt gegeven op individuele basis, in groepsverband of in een combinatie van beide vormen.	het algemene doel is het vergroten van de sociale en (sociaal)cognitieve vaardigheden om zo de externaliserende gedragsproblemen te stoppen of te beperken en de (kans op) algemene recidive te verkleinen.	nee	jongeren van 15 tot 21 jaar met IQ vanaf 75 en externaliserende gedragsproblemen die samenhangen met tekort aan sociale en cognitieve vaardigheden	Zorgaanbieders/professionals in jeugdzorginstellingen; het kan ook ambulantly worden aangeboden.	Trede 3: doeltreffend (NJI)	Databank: https://www.nji.nl/interventies/sociale-vaardigheden-op-maat

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
SOMS - Sociale Onrust en Maatschappelijke Spanningen	Samenwerking tussen personen/organisaties versterken	Ja	SOMS is een lokaal netwerk gebaseerd op social bridging en social linking (verbinding tussen gemeenschappen en tussen gemeenschap en machtige(re) partijen) met als doel samenwerking tussen organisaties op gebied van signalering van radicalisering te vergroten. SOMS brengt professionals vanuit de zorg, onderwijs, gemeente, welzijnswerk, sport, handhaving en justitie samen voor aanacht voor radicalisering. De leden van dit lokale netwerk hebben trainingen gekregen van R-newt omtrent de aanpak van polarisatie en radicalisering. R-newt helpt ook met het organiseren van ontmoetingen waar signalen van radicalisering kunnen worden besproken, wat belangrijk blijkt voor het samenbrengen van verschillende signalen.	samenwerking tussen organisaties op gebied van signalering van radicalisering te vergroten	ja	Professionals vanuit de zorg, onderwijs, gemeente, welzijnswerk, sport, handhaving en justitie.	Leden van het lokale netwerk. Onderdeel van aanpak in Tilburg		https://www.socialestabiliteit.nl/rapport-weerbare-jongeren-weerbare-professionals
Sport als alternatief	sportinterventie	Onbekend	Deze aanpak richt zich op kwetsbare jongeren. Met hen wordt gesport. De aanpak wordt ingezet door de gemeente Arnhem. (Vergelijk de eerder genoemde aanpak Futsal Chabbab)	Stimuleren van sporten en bijdragen aan gezondheid en participatie van jongeren	nee	Kwetsbare jongeren	Gemeente Arnhem		
Stamina 010	bijeenkomsten met jongeren	ja	Het project Stamina010 richt zich op jongeren van 12-23 jaar die opgroeien in een kwetsbare omgeving. De interventie sluit aan bij bestaand aanbod van het jongerenwerk. In samenwerking met hen worden de jongeren geworven en wordt de interventie uitgevoerd. In vier bijeenkomsten van 2 uur gaan de begeleiders met de jongeren in op thema's als weerbaarheid, identiteit, discriminatie, andersdenkenden en je rol in je eigen omgeving. Dit gebeurt met verschillende werkvormen, zoals over de streep, filmpjes, debatten, stellingen	De doelstelling van deze interventie is: 1. Het vergroten van de weerbaarheid van kwetsbare jongeren van 12 tot en met 23 jaar tegen isolatie, wij-zij-denken en radicaal, intolerant, democratievijandig en extremistisch gedachtegoed. 2. Het bevorderen van het kritisch denkvermogen en de mogelijkheid tot (zelf) reflectie, het (h)erkennen van en openstaan voor verschillende visies en perspectieven. 3. Het bevorderen van het gevoel onderdeel te zijn van de Rotterdamse (of regiogemeente) samenleving, hierin thuis te zijn en te weten welke rol hierin te (kunnen) spelen.	ja	jongeren van 12-23 jaar die opgroeien in kwetsbare omgeving in Rotterdam	Luvenis Veldwerk & Consultancy. Momenteel onderdeel van aanpak in Rotterdam		
Stedelijke Kinderraad Utrecht / wijkkinderraden		Ja	In Utrecht zijn wijkkinderraden voor kinderen van 10-12 jaar. Met de kinderraden leren kinderen over democratie en burgerschap, o.a. over de vreedzame school en wijk. Elk jaar eindigt de kinderraad met een stedelijke kinderraad in het stadhuis, waar ze projecten voor kinderen bedenken. Deze interventie is mede gebaseerd op de methode van de interventie Vreedzame School.	Het doel is om kinderen te betrekken bij democratische processen en hen te laten ervaren hoe zij kunnen bijdragen aan hun stad.	nee	leerlingen groep 7 en 8 van basisscholen in Utrecht	DOCK Utrecht i.s.m. scholen in de wijken van Utrecht. Ook in andere steden zijn kinderraden, zoals in Amsterdam		https://www.dock.nl/nieuws/stedelijke-kinderraadsvergadering/
Student Job Coach	ondersteuning werkzoekende jongeren	Ja	Het project StudentJobcoach richt zich op het creëren en begeleiden van werkervaringsplekken voor werkzoekende jongeren van 18 t/m 27 jaar zonder startkwalificatie. De werkervaringsplaatsen worden gecreëerd in samenwerking met het Midden- en Kleinbedrijf. In de trajecten wordt de ondernemer in de begeleiding van de jongere ontlast en ondersteund door een getrainde StudentJobcoach	De StudentJobcoaches bieden gerichte ondersteuning en begeleiding in de werkrelatie tussen een werkzoekende jongere en een ondernemer gedurende het werkervaringstraject. Dit helpt niet alleen bij het vinden van werk, maar versterkt ook het zelfvertrouwen en de sociale vaardigheden van deelnemers.	nee	werkzoekende jongeren van 18 t/m 27 jaar zonder startkwalificatie	Academie van de Stad; onderdeel van projecten gericht op stimuleren talentontwikkeling bij jongeren		https://academievandestad.nl/themas/jeugd-talentontwikkeling/

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Tegengeluid & Perspectief (Contact orgaan Moslims en Overheid, CMO)	Debat Informatie over radicalisering	Nee	Het project tegengeluid & perspectief is bedoeld om religieus en maatschappelijk tegengeluid te bieden om vervreemding en radicalisering te verminderen en voorkomen, en om de islamitisch-Nederlandse gemeenschap in bredere zin weerbaarder te maken voor radicalisering. Het project bestaat uit verschillende fases: - kick-off bijeenkomst - regionale en lokale debatten om jongeren een podium te geven en erachter te komen wat er speelt onder jongeren in de islamitisch-Nederlandse gemeenschap - een train-de-trainer sessie - voorlichtingsbijeenkomsten voor moskeebezoekers en training voor moskeebestuurders en imams (inzicht in factoren die bijdragen aan radicalisering, mogelijke effectieve handelingen, kennis over overheidsinstanties en maatschappelijke organisaties	Doelen: - Een podium bieden aan jongeren om zich te uiten over (inter)nationale actualiteiten en geopolitieke ontwikkelingen; - Jongeren te emanciperen door ze een podium geven om hun eigen geluid te laten horen aan imams, moskeebestuurders, moslimgeleerden, politici, etc.; - Het proces van een gezamenlijke visievorming binnen de diverse islamitische gemeenschap te versnellen; - Een religieus tegendiscours te bieden aan radicalisering en extremistische propaganda; - Inzichten te geven aan moslimjongeren en hun ouders vanuit een Islamitische visie op thema's als o. a. participatie, burgerschap, acceptatie, discriminatie en onrechtvaardigheid; - Helderheid te geven over begrippen als jihadisme, gewelddadig extremisme, radicalisering en processen van radicalisering; - Moskeebestuurders, imams en ouders (met name moeders) meer inzicht geven in de belevingswereld van 2e, 3e en 4e generatie moslimjongeren; - Ouders en jongeren meer weerbaar door hun kennis te vergroten over mogelijke (effectieve) handelingsperspectieven;	ja	Ouders en jongeren (beide groepen hebben behoefte aan meer kennis over radicalisering) en de moskee bestuurders en imams(-moskee zou een grotere rol kunnen spelen in wat betreft preventie en signalering)	Professionals en bestuursleden van het CMO		https://www.cmoweb.nl/2016/07/25/samenvatting-debatten/
TerInfo	Lesprogramma	Ja	TerInfo biedt lesplannen en inhoudelijke kennis over terrorisme. Zo helpt TerInfo docenten met het bespreekbaar maken van terrorisme en politiek geweld in de klas. Het biedt feitelijke inhoud, historische context en pedagogische handvatten, en zo draagt het programma bij aan de weerbaarheid van kinderen ten aanzien van terrorisme, extremisme en radicalisering. Het lesmateriaal is ontwikkeld door experts van de Universiteit Utrecht en samenspraak met onderwijsprofessionals. Het bevat artikelen over specifieke groeperingen zoals IS, en vragen als hoe bang moeten we zijn voor terrorisme? en wat wordt er gedaan aan terrorisme? Elk artikel bevat verschillende tools om het onderwerp bespreekbaar te maken in de klas, en te laten zien dat er verschillende perspectieven van terrorisme mogelijk zijn, maar dat we in Nederland gebonden zijn aan het kader van de democratische rechtsstaat. Mediawijsheid is ook een belangrijk aspect van het lesplan, waarin leerlingen kritisch leren te kijken naar (media)berichtgeving over terrorisme. Daarnaast zijn er voor de docenten artikelen waarin aandacht wordt besteed aan hoe deze kennis het best kan worden toegepast in de klas, en er zijn voorbeeldlessen beschikbaar	Het helpen van docenten met het bespreekbaar maken van terrorisme, om zo de maatschappelijke weerbaarheid tegen terrorisme, radicalisering en polarisatie in het primair en voortgezet onderwijs te vergroten	ja	Leerlingen van bovenbouw primair onderwijs tot bovenbouw voortgezet onderwijs en mbo-studenten.	Docenten met behulp van het lespakket		https://ter-info.nl/

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
TERRA Toolkit	Informatie toolkit	Onbekend	De toolkit bevat folders voor professionals met tips voor het herkennen van radicalisering. Er is specifiek materiaal voor elke doelgroep, en biedt concrete handvatten bij het zien van veranderend gedrag. De toolkit richt zich op verschillende vormen van radicalisering (en dus niet alleen islamitische radicalisering). De toolkit wordt ook gebruikt om trainers te trainen. Hoewel er geen formele evaluaties van de effectiviteit van de TERRA Toolkit zijn gevonden, is de toolkit gebaseerd op wetenschappelijke inzichten en praktijkervaringen.	Het belangrijkste doel van de TERRA toolkit is het vergroten van bewustwording van radicalisering, onder verschillende doelgroepen: hoe je het kunt herkennen, hoe je het kunt signaleren en wat een mogelijke aanpak kan zijn. De toolkit wil bewustwording creëren over de rol van verschillende professionals in de preventie van radicalisering en de manier waarop professionals kunnen samenwerken.	ja	Lokale en nationale overheden, en mensen die wegens hun beroep in contact komen met personen of groepen die vatbaar zijn voor radicalisering (specifiek voor: leraren, jeugdwerkers, politieagenten, gevangenispersoneel, religieuze leiders, journalisten, beleidsmaker)	ARQ		https://arq.org/diensten/terra-toolkit
The Way We See	lesprogramma	Nee	The Way We See is een project waarin studenten onder begeleiding van professionele beeld-journalisten een eigen talkshow maken. Studenten vormen een eigen redactieteam en kiezen uit hun midden de presentatoren, een sidekick, straatreporters en tafelgasten. Het project wil extremisme en polarisatie tegengaan, door de studenten mogelijkheden aan te reiken om uitdrukking te geven aan hun opvattingen over de maatschappij. Inclusie ontstaat wanneer mensen zich volwaardig actor voelen in maatschappelijke onderhandelingsprocessen en weten hoe zij deze processen op constructieve wijze kunnen beïnvloeden. Polarisatie kan worden tegengegaan door (jonge) mensen te helpen hun standpunten en visies op constructieve wijze voor het voetlicht te brengen, zodat zij een plaats weten te verwerven zonder dat dit gepaard hoeft te gaan met intolerantie, (verbale) agressie of geweld. Deze doelstellingen kunnen worden bereikt door de jongeren regie te geven over eigen media-producties, zodat zij vanuit eigen definities en doelstellingen in gesprek kunnen gaan met medeburgers en vertegenwoordigers van instituties. Studenten krijgen te maken met beeldvorming, nieuwsvorming en nieuws maken, worden weerbaarder tegen negatieve berichtgeving en nepnieuws in de media en ontwikkelen meer zelfvertrouwen. Voor veel deelnemers is het project een eerste kennismaking met journalistiek. De lessen zijn goed in te passen in burgerschapseducatie. Achterliggend idee is dat radicalisme ook een vorm van maatschappijkritiek betreft.	Hoofddoel is het tegengaan van extremisme en polarisatie bij jongeren van het vmbo en het mbo. Subdoelen zijn: 1. Begrijpen hoe nieuws tot stand komt en hoe deze processen beïnvloed kunnen worden; 2. Empathie creëren door onderzoek naar achtergronden van nieuws en de belangrijkste personen die hierbij betrokken zijn; 3. Zelfvertrouwen van de deelnemers bevorderen; 4. De regie van jongeren op het nieuws vergroten en hen leren het medialandschap te verrijken met eigen ervaringen; 5. Mogelijkheden aanreiken om maatschappelijke onderwerpen in de klas te bespreken.	ja	Studenten	Lijkt niet meer te worden aangeboden		https://www.bureaujeugdenmedia.nl/scholen/talkshow-naspe-len-op-school/
Theaterstuk 'A rebel with a cause'	Theater	Nee	In het theaterstuk 'A rebel with a cause' wordt met behulp van drama, dans en video de vraag onderzocht: hoe komen jongeren tot radicale keuzes? Hierbij wordt gekeken naar radicale keuzes in de breedste zin van het woord. Speciale aandacht wordt besteed aan de rol van het internet in het ontwikkelen van radicale ideeën. De voorstelling wordt gespeeld door jonge, professionele acteurs met diverse culturele achtergronden. Net als de belevingswereld van jongeren, zijn de voorstellingen dynamisch, snel, soms hard. Samen met de voorstelling wordt ook een lesbrief en workshop aangeboden. De workshop na afloop van de voorstelling wordt geleid door de acteurs. Er wordt uitgebreid gereflecteerd op de personages en hun dilemma's, waarbij jongeren hun eigen meningen en ervaringen kunnen delen. Bij de voorstelling hoort een verdiepende workshop aansluitend aan de voorstelling en een interactieve lesbrief.	Rebel with a cause onderzoekt hoe jongeren tot radicale keuzes komen. Er wordt uitgebreid gereflecteerd op de personages en hun dilemma's, waarbij jongeren hun eigen meningen en ervaringen kunnen delen.	ja	MBO-studenten en leerlingen bovenbouw VO	Theatergroep Drang		

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Theaterstuk 'Count me in'	theatervoorstelling	Nee	Een jongerenvoorstelling over culturele diversiteit en tolerantie. In de multiculturele samenleving zijn er verschillen. Juist door met elkaar te praten creëer je wederzijds begrip en respect voor elkaar. En dat is nodig, want iedereen krijgt er uiteindelijk mee te maken. Of je nu in een superdiverse of juist witte klas zit. Deze voorstelling wil bij jongeren het begrip en de kennis vergroten over de invloed van een culturele achtergrond op het vormen van ieders identiteit. Ook gaan de acteurs op interactieve wijze met de jongeren in gesprek over hoe je discriminatie kan voorkomen en conflicten minder hoog op kan laten lopen.	Begrip en de kennis vergroten over de invloed van een culturele achtergrond op het vormen van ieders identiteit	nee			Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.kis.nl/publicatie/polarisatie-tegen-gaan-met-theater-op-school
This is me!	Weerbaarheids training	Onbekend	Aan de hand van vier modules (Wie ben ik? Wat kan ik? Wat wil ik? en Omgaan met anderen) vergroten de deelnemers hun zelfvertrouwen, creëren een positief zelfbeeld en leren ze omgaan met hun emoties, zoals met boosheid. Op basis van diverse werkvormen gericht op identiteit, persoonlijke levenservaring, reflectie, communicatie, assertiviteit en feedback (geven en ontvangen), krijgen de deelnemers inzicht in hun eigen handelen. Ook krijgen ze tools en kennis aangereikt waardoor ze ook kunnen kiezen uit andere handelingsrepertoires. De methode van This is me! lijkt aan te sluiten bij zowel het programma 'Eerste hulp bij identiteitsvraagstukken (EHBI)' als ook bij 'Zelfverwezenlijking', als we kijken naar de aanpak die ingezet wordt in beide programma's.	De weerbaarheidstraining This is me! beoogt de weerbaarheid van jongeren te vergroten en versterkt hun identiteit.	nee	Deze training is primair bedoeld voor jongeren (16 t/m 30 jaar) met een migratieachtergrond, maar ook autochtone jongeren kunnen hieraan deelnemen.	Ontwikkeld door KIS	Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.kis.nl/publicatie/me-metho-diek-onderbou-wing
Toolbox Media opvoeding	Informatie toolkit	Ja	Omdat ouders veel vragen hebben over het mediagebruik van hun kinderen, heeft het Nederlands Jeugdinstituut een Toolbox Mediaopvoeding gemaakt die beroepskrachten zoals docenten en pedagogisch medewerkers kunnen gebruiken om ouders te helpen bij het vinden van antwoorden en het mediawijs maken van hun kind. Hiervoor zijn factsheets ontwikkeld voor kinderen van verschillende leeftijd. Er is ook een aparte factsheet voor de rol van media in polarisatie, radicalisering en extremisme	Ouders leren over het mediagebruik van hun kind, en ouders ondersteunen in het mediawijs maken van hun kind	nee	Jeugdwerkers, leraren en andere professionals. Ondersteuning van professionals bij mediawijs maken van ouders, kinderen en jongeren. Ouders van kinderen van alle leeftijden. Er zijn per leeftijdscategorie verschillende factsheets	Het Nederlands Jeugdinstituut heeft de Toolbox Mediaopvoeding ontwikkeld in opdracht van het Ministerie van VWS		https://www.nji.nl/media-opvoeding/toolbox
Training Dialoog onder druk	deskundighedsbevordering docenten	Ja	De deelnemende docenten krijgen achtergrondinformatie over maatschappelijke spanningen, en de effecten hiervan in de klas. Er worden zowel individuele als groepsmodules aangeboden. De individuele onderdelen volgen de deelnemers in eigen tempo, voor groepssessies worden er data afgesproken. Er kan worden gekozen uit de volgende thema's: Polarisatie, inclusie en diversiteit, ondermijning en jeugdcriminaliteit, gender- en seksuele diversiteit. In de training leren docenten hoe ze leerlingen kunnen uitnodigen en begrenzen bij gevoelige onderwerpen. De docent bewaakt het veilige klimaat in de groep. Daardoor voelt de leerling zich gezien en gehoord. Hij laat zien dat elke mening aan bod mag komen, maar geeft ook duidelijk aan wat de grens is tussen acceptabel en onacceptabel. Zo draagt hij bij aan het kritisch denkvermogen en leert hij jonge mensen hoe ze respectvol met elkaar in gesprek kunnen zijn. Stichting School & Veiligheid en Theatergroep PlayBack werken het komende schooljaar samen. Een school kan daardoor zowel de jongerenvoorstelling Count Me In als de training Dialoog Onder Druk op de school inzetten. Door de combinatie van de voorstelling en training, kan een docent bekwaam en met respect voor ieders mening, het gesprek over omgang met culturele verschillen en discriminatie voeren in de klas.	De interventie Dialoog onder Druk ondersteunt docenten (VO en Mbo) en hun collega's bij het bespreken van moeilijke en gevoelige thema's. Zo draagt hij bij aan het kritisch denkvermogen en leert hij jonge mensen hoe ze respectvol met elkaar in gesprek kunnen zijn	ja	Direct: docenten. Indirect: leerlingen in het VO en op het Mbo.	Stichting School & Veiligheid	Trede 1: voorwaardelijk (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.movisie.nl/sociale-veiligheid-vergroten-door-middel-training Training-Dialoog-onder-Druk-Stichting-School-en-Veiligheid.pdf

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Training eerste-lijns-professionals (Radar-Advies)	training professionals	Onbekend	De training is een groepstraining waarbij de deelnemers meer leren over het fenomeen radicalisering, en waarbij de deelnemers een gedeelde verantwoordelijkheid voor de zorg van kwetsbare jongeren ontwikkelen. Deelnemers leren over diverse vormen van radicalisering, hoe signalen te herkennen van radicalisering, het verschil tussen orthodoxie en radicalisering en welke factoren jongeren kwetsbaar maken voor radicalisering. Er wordt gebruikt gemaakt van fictieve casussen, filmmateriaal en oefeningen gespreksvoering	Dat eerstelijnsprofessionals het fenomeen radicalisering leren begrijpen, de signalen ervan herkennen, bewust zijn van hun eigen rol daarbij en bovenal daarmee uiteindelijk weten wat zij kunnen doen om radicalisering af te remmen, te stoppen en terug te draaien	ja	Eerstelijnswerkers zoals onderwijzers, jongerenwerkers, klantmanagers en wijkagenten, maar ook medewerkers van moskeeën en gemeenteambtenaren	Trainers van Radaradvies		https://www.radaradvies.nl/op-de-radar/aanpak-preventie-radicalisering-en-extremisme
Training Het Huis	lesprogramma	Ja	HET HUIS is een training voor leerlingen van groep 6, 7 en 8 in het basisonderwijs en de eerste jaren van het voortgezet onderwijs. De training heeft als doel om de leerlingen zelfbewuster en weerbaarder te maken. Daarbij richt de training zich op drie pijlers: identiteit, waarden & normen en de eigen verantwoordelijkheid. HET HUIS richt zich primair op kinderen, maar neemt de sociale context mee. Dat doen we door parallelle bijeenkomsten voor opvoeders te organiseren, nauwe samenwerking met leerkrachten, intern begeleiders en ouders- kindadviseurs aan te gaan. Ook ontvangen we rolmodellen uit de wijk als onderdeel van HUIS.	Leerlingen nieuwe vaardigheden leren zodat ze beter kunnen omgaan met (Inegatieve) emoties en uitdagingen, met als doel om het zelfvertrouwen, de weerbaarheid en het zelfbewustzijn van kinderen te versterken	nee	kinderen van groep 6, 7 en 8 basisonderwijs en eerste jaren voortgezet onderwijs in superdiverse wijken	Stichting Sitara		https://sitara.nl/ons-aanbod/het-huis/
Trainingen signaleren radicalisering en weerbaarheid tegen radicalisering.	trainingen vroeg-signalering radicalisering	Ja	In meerdere gemeenten worden trainingen gegeven aan diverse groepen (zoals professionals, gemeenschappen, moskeeën) voor vroegsignalering en herkennen van signalen van radicalisering en aldus het versterken van weerbaarheid binnen gemeenschappen tegen radicalisering. Voorbeelden hiervan zijn: Radicalisering Basistraining (ROR); Radicalisering voor Aandachtfunctionarissen (ROR); Preventie van Radicalisering (ESS); Online training: Polarisatie herkennen, aanpakken en voorkomen (Movisie).	getrainde professionals die beter en eerder signalen van radicalisering (in het beginstadium; gedragsverandering) kunnen waarnemen	ja	professionals			
Opvoed debatten met migranten vaders (Trias Pedagogica)	opvoedondersteuning	Ja	De Trias Pedagogica opvoeddebatten bieden een platform aan grote groepen vaders met een Marokkaanse, Ghanese of Somalische achtergrond, om onderling te spreken over allerlei (taboegevoelige) onderwerpen rond opvoeding. Ook leren vaders om de belevingswereld van het kind beter te begrijpen en de communicatie tussen vader en kind te verbeteren. De training train-de-trainer Opvoeddebatleider is een tweedaagse training die de toekomstige opvoeddebatleiders voorbereidt op het leiden van de opvoeddebatten. De doelen van de opvoeddebatten zijn tweeledig: 1) Informatieoverdracht betreft overdracht van pedagogische kennis over opvoeding en ontwikkeling van kinderen, kennis over het belang van de rol van vaders en bijvoorbeeld over verwachtingen/regels/opvoeding in Nederland; 2) Bewustwording gaat om bewustwording van de eigen invloed als vader op kinderen en hoe die vorm te geven. Het doel van het train-de-trainersprogramma is het kwalificeren van de deelnemers als opvoeddebatleider voor Trias Pedagogica. Opvoeddebatten met migrantenvaders draagt bij aan het programma 'Familieondersteuning'.	Aan de vaders worden kennis, houding en vaardigheden bijgebracht die hen kunnen ondersteunen in hun rol als opvoeder. Dit draagt uiteindelijk bij aan een positieve en verbeterde ontwikkeling van hun kinderen.	ja	Vaders met allerlei verschillende culturele achtergronden	Momenteel onderdeel aanpak gemeente Den Haag	Trede 2: veelbelovend(eigen inschatting)	https://www.verwey-jonker.nl/opvoeddebatten-met-vaders-met-een-migratieachtergrond/

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Under Pressure	Lesprogramma	Ja	Under Pressure is een innovatief lesprogramma dat jongeren weerbaar maakt tegen desinformatie en democratisch burgerschap stimuleert. Desinformatie en complottheorieën zijn niet weg te denken uit de online wereld. Door een constante online nieuwsconsumptie worden jongeren meer en meer blootgesteld aan polariserende, soms zelfs extremistische, content en desinformatie. Juist nu jongeren het gros van hun informatie online tot zich krijgen, vereist het vaardigheden om met de constante informatiestroom om te kunnen gaan en de verschillende berichten op waarde te schatten. Daarom ontwikkelde Diversion samen met DROG Under Pressure. Het preventieprogramma beoogt bij te dragen aan het tegengaan van polarisatie en het voorkomen van radicalisering onder jongeren.	Under Pressure versterkt democratisch burgerschap onder jongeren door hen bewust te maken van het belang van, en hun eigen rol in, een samenleving met persvrijheid en vrijheid van meningsuiting. Under Pressure wil jongeren de vaardigheden geven waarmee zij zelf op een kritisch-constructieve manier door het medialandschap kunnen navigeren.	ja	Het lesprogramma is ontworpen voor leerlingen uit de bovenbouw van de middelbare school en mbo-studenten en wordt zowel fysiek als digitaal aangeboden.	Diversion. Momenteel onderdeel aanpak gemeente Den Haag	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.verwey-jonker.nl/publicatie/werken-aan-weerbaarheid-tegen-desinformatie-en-eenzijdige-meningsvorming/
Utrecht zijn we samen	lokaal netwerk	ja	“Utrecht Zijn We Samen” (UZWS) begon in 2015 als een inclusieve aanpak van radicalisering binnen de gemeente Utrecht. In 2023 is de aanpak herijkt en geformuleerd in Utrecht zijn we samen 2.0. Gemeente, maatschappelijke organisaties en organisaties uit het veiligheidsdomein werken hierin samen bij preventie en signalering van radicalisering en bij een persoonsgerichte aanpak. Deze aanpak is flexibel en wordt aangepast op basis van ontwikkelingen in de stad en de wereld. Er wordt scherp gelet op nieuwe vormen van radicalisering en extremisme. De gemeente beschermt de democratische rechtsstaat en biedt ruimte voor verschillende standpunten, mits deze binnen de grenzen van de wet blijven.	Voorkomen en aanpakken van schadelijke polarisatie en radicalisering in de gemeente	ja	samenwerkingspartners	gemeente Utrecht	Trede 2: veelbelovend (eigen inschatting)	Evaluatie ICCT: Utrecht samen toekomstgericht Utrecht zijn we samen verhalenbundel 2020 Niet openbare evaluatie: Utrecht zijn we samen aanwijzingen voor effectiviteit
Vechten voor Vrede (SPIOR)	Sleutelfiguren	Onbekend	Voor de interventie worden sleutelfiguren getraind op gebied van radicalisering, extremisme en weerbaarheid. Bij de interventie wordt kennis overgedragen over de onderwerpen, maar kunnen sleutelfiguren onderling ook ervaring en kennis delen. Sleutelfiguren zijn bijvoorbeeld zoals imams, jongerenwerkers, godsdienstleraren of actieve vrijwilligers; mensen die de gemeenschap goed kennen. Deze sleutelfiguren houden vervolgens gespreksbijeenkomsten met jongeren of ouders waarin aspecten die een rol spelen in weerbaarheid tegen radicalisering een rol spelen (bijv. verbinding met Nederlandse samenleving, omgaan met onrecht, communicatie tussen ouders en kinderen)	Het doel is moslimgemeenschappen weerbaarder te maken tegen invloeden van extremisme	ja	Islamitische jongeren	SPIOR		https://www.kis.nl/artikel/vechten-voor-vrede
Verbindend Omgaan Met Ongenoegen	leertraject voor overheden	ja	Verbindend omgaan met ongenoegen (VOMO) is een interventie die overheden kunnen gebruiken om verbindend met ongenoegen om te gaan. Deze interventie, ontwikkeld door RadarAdvies in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), is een tweejarig leertraject met als doel om overheden te leren omgaan met opgaven die kunnen leiden tot maatschappelijk ongenoegen	Het leertraject heeft als doel om overheden te ondersteunen bij het herkennen, begrijpen en constructief omgaan met maatschappelijk ongenoegen. Dit moet leiden tot een betere relatie tussen overheid en burgers en het verminderen van polarisatie en ongenoegen. De interventie richt zich op ministeries, lokale en provinciale overheden, en andere interbestuurlijke partners die te maken hebben met maatschappelijke onrust en ongenoegen	ja	overheden	RadarAdvies i.s.m. ministerie van BZK	niet geëvalueerd	https://www.kennisopenbaarbestuur.nl/documenten/rapporten/2024/10/16/verbindend-omgaan-met-ongenoegen

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Versterken weerbaarheid Koerdisch Nederlandse gemeenschap (Publinc)	Sleutelfiguren	Nee	Omdat de Nederlandse overheid nog geen structurele en intensieve samenwerking heeft met de Koerdisch-Nederlandse gemeenschap en omdat er weinig zicht is op de mate van radicalisering binnen deze gemeenschap, is er een training opgezet ter vergroting van de weerbaarheid binnen deze gemeenschap. De trainingen vergroten de kennis en bewustwording van radicalisering, waardoor mensen signalen van radicalisering zelf beter kunnen oppikken. De interventie bestaat uit 2 delen: 1) ten eerste worden sleutelfiguren getraind (train-de-trainer aanpak) door Publinc. Zij worden inhoudelijk getraind over radicalisering, maar ook over het geven van trainingen. 2) De getrainde sleutelfiguren trainen op hun beurt mensen uit hun netwerk binnen de gemeenschap, om een sneeuwbaaleffect te creëren en de kennis en bewustzijn in de gehele gemeenschap te vergroten. In het geven van deze trainingen worden de getrainde sleutelfiguren ondersteund door trainers van Publinc	De weerbaarheid van de Koerdisch-Nederlandse gemeenschap vergroten door kennis en bewustwording van radicalisering vergroten, zodat zij beter in staat zijn zelf signalen van radicalisering te herkennen en preventief te handelen. Ook is het doel banden te creëren en versterken tussen stakeholders	ja	De Koerdisch-Nederlandse gemeenschap. De directe doelgroep zijn sleutelfiguren, mensen binnen de gemeenschap met een bepaalde positie (aanzien en autoriteit)	Sleutelfiguren worden getraind door trainers van Publinc. Deze sleutelfiguren trainen op hun beurt mensen uit hun netwerk binnen de Koerdisch-Nederlandse gemeenschap		https://www.regioplan.nl/evaluatie-activiteiten-vergroten https://www.kis.nl/radicalisering-voorkomen-en-tegen-gaan
Versterking interne infrastructuur DOCK Utrecht	deskundigheidsbevordering en ondersteuning sociale professionals	ja	Versterking van interne infrastructuur van DOCK Utrecht, door aanstellen/trainen van stedelijke taakaccenthouders op dit onderwerp en taakaccenthouders in de wijken; trainingen/deskundigheidsbevordering van sociale makelaars (opbouwwerkers) op dit onderwerp, interne casuïstiek overleggen, en afstemming/uitwisseling van kennis met Utrecht zijn we samen (UZWS) partners	Versterking van de interne infrastructuur van DOCK Utrecht om haar taken te kunnen vervullen als partner in de Utrecht Zijn We Samen aanpak/netwerk.	ja	sociale professionals van DOCK werkzaam in de wijken en buurtcentra van Utrecht	DOCK Utrecht		
VIP	Lesprogramma	Ja	De VIP methode staat voor: Vrijheid, Identiteit en Polarisatie, omschreven in het handboek 'Nederland is van ons allemaal'. De methode biedt houvast aan docenten, leerkrachten en andere professionals die met jongeren werken om op een respectvolle manier in gesprek te gaan over lastige, gevoelige of gepolariseerde sociale en maatschappelijke thema's. Studenten en scholieren gaan met behulp van de methode en onder begeleiding van docent of professional actief aan de slag met kritisch nadenken, inlevingsvermogen ontwikkelen, zelfreflectie, relativeren, open staan voor de mening van een ander en leren van elkaar. Het uitgangspunt is hierbij om hun in een vertrouwde omgeving met elkaar in gesprek te laten gaan. Wat betreft content is de methode vooral gericht op enkele grondwetsartikelen: het gelijkheidsbeginsel (artikel 1), vrijheid van godsdienst en levensovertuiging (artikel 6), vrijheid van meningsuiting (artikel 7), onaantastbaarheid van het lichaam (artikel 11).	Creëren van ontmoeting en verbinding; Kennis en inzicht bieden in maatschappelijk relevante vraagstukken; Beleving, beweging en bewustwording tussen religieuze, sociale en maatschappelijke groepen creëren en bevorderen	ja	Leerlingen van primair onderwijs, voortgezet onderwijs en het MBO	De VIP methode kan door docenten of andere professionals die werken met jongeren worden ingezet. Verder zijn er VIP trainingen voor docenten/andere professionals die worden uitgevoerd door trainers. Momenteel onderdeel aanpak gemeente Den Haag	Trede 3: doeltreffend (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.verwey-jonker.nl/publicatie/werken-aan-weerbaarheid-van-haagse-leerlingen/
Vredes overleggen	tafelgesprekken met religieuze en levensbeschouwelijke organisaties	ja	Sinds oktober 2023 wordt deze interventie in Alkmaar ingezet om maatschappelijke onrust en spanningen in de samenleving te voorkomen. Tafelgesprekken waarbij de gemeente en verschillende religieuze en levensbeschouwelijke organisaties binnen de gemeente in gesprek gaan over de spanningen in de wereld. Samen wordt besproken hoe men de 'vrede' kan bewaren en hoe men met respect voor het perspectief van de ander in gesprek kan blijven. Deze vredesoverleggen vinden ongeveer elke twee maanden plaats. Er wordt gewerkt aan een communicatiecampagne en expositie om de aan de gesprekstafel ervaren verbinding over te brengen naar alle inwoners van de gemeente.	Het doel is om de sociale cohesie binnen Alkmaar te versterken en polarisatie tegen te gaan door het versterken van dialoog en verbinding tussen diverse religieuze en levensbeschouwelijke groepen.	nee	Religieuze en levenssbeschouwelijke organisaties	Momenteel onderdeel aanpak gemeente Alkmaar		

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Vreedzame School	Lesprogramma	Ja	De Vreedzame School is een programma voor sociale competentie en democratisch burgerschap. Het beschouwt de klas en de school als een leefgemeenschap, waarin alle kinderen zich gehoord en gezien voelen, een stem krijgen, en waarin kinderen leren wat het betekent om een 'democratisch burger' te zijn. De Vreedzame School staat voor een pedagogische benadering waarbij niet zozeer de individuele leerling, maar de leerling in de sociale gemeenschap centraal staat. Naast de wekelijkse lessen in alle groepen wordt de school en de klas ingericht als een democratische oefenplaats waarin leerlingen de gelegenheid krijgen om de verworven burgerschapscompetenties te oefenen in een betekenisvolle context.	Hoofddoel is de vorming van sociale en burgerschapscompetenties van de leerlingen. Kinderen kunnen: (1) op een democratische manier met elkaar beslissingen nemen; (2) constructief conflicten oplossen; (3) verantwoordelijkheid nemen voor elkaar en voor de gemeenschap; (4) een open houding aannemen tegenover verschillen tussen mensen; (5) weten (en kunnen benoemen) volgens welke principes onze democratische samenleving is ingericht.	nee	De Vreedzame School richt zich primair op leerlingen en (als intermediair) de ouders en leerkrachten in basisonderwijs en speciaal basisonderwijs (4 tot en met 12 jaar).	Het programma is ontworpen door de Vreedzame school en wordt uitgevoerd door leraren en pedagogisch medewerkers op scholen, kinderopvang, etc.	Trede 3: doeltreffend (NJI)	Databank: https://www.nji.nl/interventies/de-vreedzame-school
Weerbaar Opvoeden	Training/hulp weerbare opvoeding	Onbekend	De interventie is ontwikkeld voor Stichting Attanmia in Rotterdam met als doel Islamitische moeders leren hoe ze hun kinderen weerbaar kunnen opvoeden waardoor zij minder vatbaar zijn voor radicalisering. De interventie bestaat uit zes dagdelen met andere thema's, gericht op het creëren van bewustzijn, het overdragen van kennis en het aanleren van vaardigheden die de moeders kunnen toepassen. Daarnaast bestaat er een traject 'Opvoedambassadeurs', welke proberen in contact te komen met moeders die moeilijk te bereiken zijn (bijvoorbeeld door de Nederlandse taal). Deze opvoedambassadeurs volgen een training van vier dagdelen waarin zij onder andere gesprekstechnieken leren	Hoofddoel: weerbaar opvoeden tegen radicalisering Subdoelen: - Moeders kunnen open communiceren met hun kinderen - Moeders hebben kennis van en kunnen zich verplaatsen in de culturele leefwereld(en) van hun kind(eren) - Moeders zien het belang in van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving - Moeders hebben inzicht in internationale ontwikkelingen rondom radicalisering - Moeders kunnen kritisch met informatie omgaan - Moeders roepen bij problemen hulp in van andere moeders en instanties	ja	Islamitische moeders (circa 18-65 jaar) in Nederland die meer willen leren over weerbaar opvoeden ter preventie van radicalisering (diverse ethnische groepering, met name Marokkaans). Islamitische achtergrond is geen voorwaarde om mee te doen aan het programma, maar de interventie is wel specifiek toegespitst op moeders met een islamitische achtergrond	Stichting Attanmia in Rotterdam	Trede 1: voorwaardelijk (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.kis.nl/publicatie/weerbaar-opvoeden-tegen-radicalisering
Weerbaar opvoeden (diverse aanpakken)	Training/hulp weerbare opvoeding	Verschilt per specifieke aanpak	Binnen de interventie Weerbaar Opvoeden zijn er diverse aanpakken en interventies ontwikkeld om ouders te ondersteunen bij het weerbaar opvoeden van hun kinderen, met als doel radicalisering te voorkomen. Deze interventies richten zich op het versterken van de opvoedingsvaardigheden van ouders, het bevorderen van open communicatie binnen het gezin en het vergroten van het bewustzijn over radicaliseringsprocessen. Voorbeelden van aanpakken: Training Weerbaar Opvoeden (zie hierboven); Oumnia Works (zie hierboven) Training Opvoedambassadeurs; Train-de-trainersprogramma.	Weerbaar opvoeden	verschilt per specifieke aanpak	Ouders	verschilt per specifieke aanpak	Trede 1: voorwaardelijk (eigen inschatting)	Evaluatie: https://www.kis.nl/evaluatie-weerbaar-opvoeden.pdf https://www.socialestabiliteit.nl/weerbaar-opvoeden/geleerde-lessen
Weerbaarheidstrainingen voor jongeren (Radar Rotterdam)	Weerbaarheids training	Nee	Tijdens het trainingsweekend staat de beginfase van radicalisering centraal. Er wordt inzicht geboden in de werking van uitsluitingsmechanismen in de samenleving en in hoe radicaliserings- en polarisatieprocessen verlopen. Daarnaast worden handvatten aangereikt om deze processen te herkennen bij jongeren en om bij te dragen aan het versterken van hun weerbaarheid.	Versterken van weerbaarheid onder jongeren door professionals te trainen	ja	Professionals die werken met jongeren	Radar Rotterdam		https://radar.nl/events/trainingsweekend-weerbare-jongeren/

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
Werving van sleutelfiguren (Gemeente Amsterdam)	Sleutelfiguren	Onbekend	Sleutelfiguren zijn rolmodellen die dichtbij de gemeenschap staan en bij kwetsbare figuren die nauwelijks bekend zijn bij de reguliere buurtcentra. Via sleutelfiguren kan de kloof tussen de overheid en bepaalde gemeenschappen worden verkleind. Voor het selecteren van deze sleutelfiguren wordt gelet op een diversiteit van achtergrond, goede spreiding over verschillende delen van de stad, en een goede verdeling tussen mannen en vrouwen. Deze figuren worden vijf dagen getraind met betrekking tot bewustwording, kennisoverdracht en competenties die nodig zijn voor het vervullen van hun toekomstige rol. Ook stellen ze tijdens deze training een projectplan vast voor hun eigen activiteit binnen de gemeente.	De hoofddoelstelling van het traject is om circa 25 Amsterdamse sleutelfiguren op te leiden om een actieve, maatschappelijke rol te vervullen in het signaleren van radicalisering en polarisatie, een sleutelpositie in te nemen tussen de gemeente en de gemeenschappen in de verschillende Amsterdamse stadsdelen en actief mee te werken aan actuele casuïstiek. Subdoelen: - De sleutelfiguren hebben voldoende kennis en handvatten om met radicalisering en polarisatie om te gaan. - De sleutelfiguren kunnen worden ingezet bij interventies om radicalisering en polarisatie tegen te gaan, onder aansturing van de gemeente Amsterdam. - De sleutelfiguren dragen door hun vaardigheden, netwerken en activiteiten bij aan kennis van de problematiek en de vormgeving van uitvoering van het beleid - De sleutelfiguren ontwikkelen gedurende het project vier activiteiten, gericht op het bereiken van jongeren, die binnen 12 weken na afronding van het traject met ondersteuning van de gemeente Amsterdam worden uitgevoerd. - De sleutelfiguren vormen gedurende het project een netwerk en worden verbonden aan bestaande netwerken en de betrokken ambtenaren in de gemeente.	ja	Een aantal geëngageerde, gemotiveerde en ambitieuze sleutelfiguren uit verschillende stadsdelen in Amsterdam	Trainers (in regie van Scholten & Partners)	Trede 1: voorwaardelijk (eigen inschatting)	Evaluatie in andere regio: https://www.verwey-jonker.nl/Sleutelfiguren_WEB https://maatschappelijkkestabiliteit.nl/handreiking_lokaal_netwerk_van_sleutelfiguren? https://www.socialestabiliteit.nl/handreiking-sleutelpersonen/
Wijk academie Opvoeden	opvoedondersteuning	Ja	Binnen de Wijkacademie Opvoeden komt een groep van 12 tot 14 ouders iedere drie weken bijeen om opvoedthema's te bespreken en creatieve programma's en producten te bedenken om die thema's in de wijk bespreekbaar te maken. Na drie tot vier jaar zijn kerngroepleden duidelijk mondiger en zelfverzekerder, is het in de wijk makkelijker om over opvoeden te praten, hebben ouders en professionals nieuwe inzichten opgedaan en hebben ouders steunende netwerken ontwikkeld.	(1) Ouders hebben het vermogen (competenties en zelfvertrouwen) om met anderen verbindingen aan te gaan die ondersteunend zijn bij de opvoeding. (2) Er zijn structuren in de wijk die ouders faciliteren in het aangaan van verbindingen met anderen.	nee	Ouders van verschillende culturele achtergronden en leeftijden die in multiculturele wijk wonen en die van – en met elkaar willen leren wat opvoeden in deze tijd inhoudt. De Wijkacademie kent een kerngroep uit leden van de doelgroep die regelmatig bijeenkomt.	Stichting BMP (stopt per januari 2025). Twee begeleiders zijn verantwoordelijk voor het proces.	Trede 2: veelbelovend (Movisie)	Databank: https://www.movisie.nl/interventie/wijkacademie-opvoeden
Working with potentially violent loners in the care sector (Trifier)	training professionals	Onbekend	Het is een groepstraining die bestaat uit 3 fasen: 1) professionals worden (meer) bewust gemaakt dat de doelgroep van potentieel gevaarlijke eenlingen (PGE) bestaat. 2) het koppelen van casussen uit de praktijk, eigen ervaringen van de deelnemers en wetenschappelijk onderzoek. 3) verkennen van samenwerking met andere professionals, en het delen van informatie over het individu, om te voorkomen dat elke professional individueel een inschatting maakt	Komen tot vroegsignalering van radicaliseringsprocessen en bij te dragen aan de-radicalisering, door middel van het verhogen van kennis en bewustwording onder professionals. Daarbij is het doel ervoor te zorgen dat professionals leren in samenwerking met andere betrokkenen de kwetsbaarheid van jongeren in beeld te krijgen en gezamenlijk een oplossing te vinden	ja	Eerstelijnswerkers, die in contact staan met potentieel gevaarlijke eenlingen (PGE) vanuit verschillende perspectieven en sectoren, zoals politie, GGZ schoolmaatschappelijk werk woningbouwverenigingen	Trainers van Trifier		https://www.kis.nl/sites/default/files/2022-08/preventie-van-radicalisering.pdf

Naam interventie	Type interventie	Op dit moment aangeboden?	Korte omschrijving van interventie	Beoogde doelstelling	Expl. verwijzing naar polarisatie, radicalisering en/of maatschappelijke spanningen	Beoogde doelgroep	Uitvoerder	Niveau van onderbouwing ^[20]	Eventuele weblink
workshop-traject 'Wie ben ik?'	training jongeren over identiteitsvorming	ja	Deze workshops zijn bedoeld voor kinderen in de vroege adolescentie (10-14 jaar). Overkoepelende thema's zijn: zingeving, omgaan met polarisatie, eigen identiteit en in- en uitsluitingsmechanismen. We gaan met de deelnemers o.a. in op het voorkomen van vervreemding van de samenleving, democratie, burgerschap, omgaan met kritiek en complimenten, debatteren en de kracht van verschillen.	Tijdig in gesprek gaan met jonge adolescenten over hun idealen en identiteitsvorming kan polarisatie en radicalisering voorkomen.	ja	Kinderen in vroege adolescentie	Diversae		https://www.diversae.nl/copy-of-intervisie-voor-professiona
Young Leaders		Ja	Young Leaders ondersteunt jongeren uit kwetsbare wijken bij het ontwikkelen van een positief zelfbeeld en helpt hen om positief bij te dragen aan hun buurtomgeving en de samenleving. Om dit doel te behalen wordt door middel van groepstrainingen en een maatschappelijke activiteit aan hun inzicht in de eigen identiteit gewerkt. De jongeren leren nieuwe loopbaanvaardigheden, doen zelfvertrouwen op en er ontstaat sociale binding en buurtbetrokkenheid.	Deelnemende jongeren hebben een positief zelfbeeld en zijn in staat om positief bij te dragen aan hun buurtomgeving en de samenleving. Om dit doel te behalen wordt aan hun inzicht in de eigen identiteit gewerkt, leren ze nieuwe loopbaanvaardigheden, doen ze zelfvertrouwen op en ontstaat er sociale binding en buurtbetrokkenheid.	nee	Jongeren (m/v/x) in de leeftijd van 12 tot 22 jaar uit sociaaleconomisch kwetsbare wijken	Uitvoering door een YL-trainer i.s.m. lokale jeugbegeleider en lokale partner: welzijnsorganisatie, sportclub, school of bewonersvereniging	Trede 2: veelbelovend (Movisie)	Databank: https://www.movisie.nl/databank-erken-de-sociale-interventies
Youth Cyber Team	versterken digitale weerbaarheid	Ja	Om inwoners van Arnhem weerbaar te maken tegen gedigitaliseerde criminaliteit, is in 2020 de City Deal Lokale Weerbaarheid Cybercrime gestart. Een project dat hiertoe behoort, is het Youth Cyber Team. Het is een initiatief van Presikhaaf University, AM-Supportteam, Bureau Beke en de gemeente Arnhem. Concreet is het doel van het Youth Cyber Team om de cyberweerbaarheid van kwetsbare kinderen en jongeren uit de Arnhemse wijken Presikhaaf en Malburgen te versterken. Dit sluit aan bij de ambitie van de gemeente Arnhem van een cyberweerbare stad.	Digitale weerbaarheid jongeren in enkele Arnhemse wijken vergroten	nee	Kinderen in Arnhemse wijken	Presikhaaf University, AM-Supportteam, Bureau Beke en de gemeente Arnhem	Trede 1: voorwaardelijk (eigen inschatting)	Evaluatie: https://bureaubeke.nl/Youth_Cyber_Team.pdf Evaluatie: https://hetccv.nl/City-Deal-Factsheet
Youth Empowerment Through Sports (YETS)		Ja	YETS is een sportieve interventie om jongeren met problemen op meerdere leefterreinen zelfredzaam te maken en maatschappelijke uitval te voorkomen. De interventie YETS zet basketbal in om kwetsbare jongeren te begeleiden naar een positieve rol in hun gemeenschap. Pedagogische sterke basketbalcoaches treden op als mentor en rolmodel voor deze jongeren. Ze maken een verbinding met de jongeren en bouwen aan een vertrouwensband.	Het hoofddoel van YETS is het voorkomen van maatschappelijke uitval onder risicojongeren door deelnemers gedurende minimaal twee schooljaren intensief te ondersteunen in hun sociaal-emotionele, gedragsmatige ontwikkeling en het functioneren op school. Onder maatschappelijke uitval wordt schooluitval, jeugdwerkeloosheid en crimineel/overlastgevend gedrag verstaan	nee	De interventie richt zich op jeugd (12-18 jaar), die op meerdere leefterreinen beginnende of bestaande internaliserende of externaliserende problemen hebben, waardoor het risico op maatschappelijke uitval ontstaat. Veelal komt deze doelgroep uit achterstandswijken, is er sprake van een negatief thuismilieu, een geïsoleerde omgeving en/of leven in armoede.	De interventie wordt uitgevoerd door YETS Foundation op de locatie van de school.	Trede 2: veelbelovend (Nji)	https://www.kenniscentrumsportenbewegen.nl/yets/ https://www.yets-foundation.nl/ Databank: https://www.nji.nl/yets
ZAT, Zorg- en Adviesteam	multidisciplinaire ondersteuning	onbekend	In het ZAT werken professionals uit het onderwijs en de zorg, zoals leerlingbegeleiding, (school)maatschappelijk werk, jeugd-GGZ, leerplicht/RMC en politie. Er zijn korte lijnen met hulpverleningsinstellingen. Zij werken structureel samen om de zorg voor leerlingen zoveel mogelijk binnen de school te ondersteunen. Gemeenten kunnen via de lokale educatieve agenda afspraken maken over de inzet van leerplicht, schoolmaatschappelijk werk en de vorming van ZAT's.	Vroegsignalering bij problemen van leerlingen op school, preventie van schooluitval, diagnostiek en indicatiestelling en het verzorgen van adequate hulp bij problemen van jongeren op school	nee	Leerlingen die extra zorg nodig hebben	Professionals binnen onderwijs en uit de zorg, multidisciplinaire teams		https://wegwijzerjeugdenveiligheid.nl/onderwijs-en-zat-team/ https://www.inenomschool.nl/Handreiking-effectief

COLOFON

Auteurs: D. Burggraaff, MSc.
Dr. A. Fermin
Drs. R. van Wonderen
Dr. M. Coenders
Dr. J. Omlo

Illustratie Adobe Stock, 1164129658, hardvicore
Uitgave Verwey-Jonker Instituut
Giessenplein 59-C
3522 KE Utrecht
T (030) 230 07 99
E secr@verwey-jonker.nl
I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, Februari 2025.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan,
mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial
reproduction of the text is allowed, on the condition that the source is mentioned.

Het gebruik van dit rapport staat iedereen vrij. Aan deze uitgave kunnen
geen rechten worden ontleend. In dit rapport wordt verwezen naar verschil-
lende interventies. Dit overzicht van interventies is niet uitputtend. Bovendien
zijn niet alle interventies geëvalueerd. Het overzicht van interventies dient
daarom vooral ter inspiratie voor de aanpak van lokaal beleid ter preventie van
radicalisering en ongewenste polarisatie. In de rapportage wordt verwezen
naar webpagina's. Deze kunnen in de loop van de tijd veranderen.